

ЗМІСТ

НАША ОБКЛАДИНКА

- 1-а сторінка. **Тетяна Гладішенко**, директор-ювіляр школи-інтернату №2 м. Одеси (С. 76).
- 2-а сторінка. **Форум освітянських керівників!** Лідери української школи: роль директора сучасного навчального закладу.
- 3-я сторінка. Цьогорічний міжнародний громадсько-політичний **проект нашого журналу**: запрошуємо до співпраці!
- 4-а сторінка. **Економічний симпозіум** Українського гуманітарного ліцею КНУ імені Тараса Шевченка.

Інноваційна школа

- Ганна Сазоненко*. І знову симпозіум... економічний... 4
- Валерій Арістов*. Школа майбутнього: проблеми, кадри, перспективи 17
- Олена Значенко*. Можливості використання інтернет-технологій у навчально-виховному процесі 23
- Олена Зубченко*. Класифікація сучасних педагогічних інформаційно-комунікаційних технологій Великобританії..... 26

Педагогіка школи

- Любов Гуменюк*. Вчимося і навчаємо культури миру. XVI сесія Університету культури миру 38
- Ольга Безкоровайна*. Самоствердження особистості: постановка проблеми в контексті освітніх виховних технологій 42
- Наталя Савельєва*. I-й Міжнародний зліт Меморіальних Постів Пам'яті у місті-герої Одесі..... 49
- Ірина Страцинська*. Ціннісні орієнтири самовдосконалення людини 52
- Олег Шевченко*. Формування національної самосвідомості та вивчення історії національних меншин при викладанні курсу вітчизняної історії в школах України 57
- Микола Супруненко*. Відображення особистісних якостей менеджерів у полі творчого потенціалу старшокласників 61
- Раїса Лисенко*. Створення школи культури здоров'я. Із досвіду роботи 68
- Людмила Савенкова*. Бібліотека в інформаційному суспільстві 73

Управління школою

- Тетяна Гладішенко*. Готовність педагогів до змін – запорука успішності впровадження особистісно-орієнтованої освіти 76
- Михайло Сухушин*. Організація військово-патріотичного виховання в сучасному навчально-виховному закладі 89

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН, АПН, ВАК

Всеукраїнський
науково-
практичний
журнал

Свідцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004 р.

**ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК**
Постанова Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Головний та науковий
редактор
Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція
та коректура
Валерій ФЕДОРЕНКО

Художній та відповідальний
редактор
Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Верстка
Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© "Директор школи, ліцею, гімназії", 2008

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
“ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА”
ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:
22953
23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЄЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Галина **ЄЛЬНІКОВА**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНІЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРАЩЕНКО**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

<i>Галина Омельченко. Профорієнтація і професійний профіль</i>	95
<i>Марія Михнюк. Наступність формування професійних знань, умінь і навичок у ЗНЗ та ПТНЗ</i>	98
<i>Ігор Синячов. Профільне навчання у НВК: як звести до мінімуму негативні явища під час його впровадження в школи</i>	100
<i>Любов Глущенко. Творчий портрет директора сільської гімназії, або Чи можлива школа майбутнього в українському селі?</i>	104

Пропозиції для освітян і закладів освіти

ХІІ Міжнародний Фестиваль “Педагогіка ХХІ століття”	51
ТОВ “Гамаюн” – меблі для школи	111

Наші ювіляри	112
--------------------	-----

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 13 від 19.06.2008 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ “Директор школи, ліцею, гімназії”

- Статті мають бути написані спеціально для часопису “Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друкovanі і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць, а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.
- Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву.
- За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
- Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.
- Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tiff та jpg.
- Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
- Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.
- Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

Електронна пошта редакції: **director@oldbank.com**
Адреси редакції: 01033, м. Київ, а/с 116;
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

*Повний або частковий передрук матеріалів журналу
“Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмовою згодою редакції.*

Підписано до друку 23.06.2008 р. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 8,5 умов. друк. арк. Наклад 1500.
Віддруковано на ЗАТ “Книга”. Зам. 8-75.
Свідоцтво ДК №2325 від 25.10.2005 р.

Центр ССР ім. Миколи Пирогова
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

В Україні такої енциклопедії з освіти не було!

Енциклопедія освіти – це на сьогоднішній день найповніше видання з проблем освіти: 132 др.арк., 291 авторів й співавторів цього видання є науковими співробітниками академії.

Але це і етап, бо слідом за цим виданням передбачаємо електронне, яке буде розширеним.

У планах – багатотомна енциклопедія освіти, де буде додано багато нових слів, від яких цього разу змушені були відмовитися.

Василь Кремень,
Президент АПН України

І ЗНОВУ СИМПОЗИУМ... ЕКОНОМІЧНИЙ

Призначення України є тільки в ній самій, її доля є в її людях та в її моральних і матеріальних засобах...

Юрій Липа

Найголовнішою передумовою успіху будь-якого навчального закладу є *формуюча ідея*, яка концентрує та спрямовує могутній енергетичний потенціал усіх учасників освітнього процесу. Вона й здетонувала ланцюгову реакцію творчості педагогічного та учнівського колективу нашого ліцею... У 2002 році Українським гуманітарним ліцеєм Київського національного університету

імені Тараса Шевченка було започатковано традицію проведення міжнародних симпозиумів.

Першим став Всеукраїнський гуманітарний симпозиум "Україністика на початку тисячоліття: історія, філософія, мовознавство" (2002 рік). Продовженням традиції стали Міжнародний економічний симпозиум (2004) та Міжнародний юридичний симпозиум (2005).

У січні 2006 року пройшов четвертий Міжнародний літературний симпозиум "Блакитні вежі золотого слова".

А цього року темою міжнародного економічного симпозиуму¹ стала "Економічна культура: українські реалії та європейський досвід". Чому саме ця проблема, на наш погляд, є найбільш актуальною в українській освіті?

По-перше, сьогодні Україна перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень. Наша країна обрала шлях переходу від тоталітарної системи до волі й демократії, національного відродження, цивілізованої, соціально-орієнтованої економіки. У зв'язку з цим кардинальні реформи в усіх сферах життєдіяльності суспільства вимагають трансформації світогляду, зміни ціннісних орієнтирів і стереотипів поведінки всього суспільства в цілому, високого рівня культури, зокрема й економічної.

По-друге, економічна культура являє собою унікальне за складністю та багатством змісту комплексне явище з внутрішньою структурою та системою

Ганна САЗОНЕНКО,

директор
Українського
гуманітарного
ліцею, кандидат
педагогічних наук,
заслужений
учитель України

¹ Атмосферу симпозиуму передає 4-а сторінка обкладинки цього журналу

взаємозв'язків із іншими соціальними та економічними явищами. Через пізнання сутності економічної культури викристалізовується повне уявлення про багатоаспектну соціально-економічну діяльність людини, відкриваються нові можливості для цілеспрямованої орієнтації особистості на активну, свідому самореалізацію.

По-третє, ми розрізняємо поняття “культури” і “культурної людини”. Культурна людина – це людина, що сама собою є носієм культури почуттів, мислення, поведінки, ідеалів, способу життя, родинних, виробничих, національних, конфесійних відносин, праці (отже, реальної діяльності, реального гуманізму). До поняття “культурна людина” ми додаємо й поняття “людина культури”, тобто вільна особистість, здатна до самовизначення у світі культури.

Людина культури гуманна, адже не може заподіяти шкоди ані собі, ані іншим людям, ані природі. Людина культури – це духовна особистість. Людина культури – це особистість творча й адаптивна. Людина культури суб'єктна – вона здатна з максимальною ефективністю реалізувати свої індивідуальні здібності. Вона – цілісна й гармонійна.

По-четверте, від уміння прогнозувати розвиток освіти, від творчих і професійних можливостей педагогічних колективів, керівників, їхньої участі в перетворенні школи та соціального середовища значною мірою залежить прогрес суспільного розвитку, підвищення інтелектуального й духовного рівнів усіх верств населення України.

По-п'яте, як відомо, освіту розвивають ідеї, вона збагачується завдяки відновленню традицій у нових умовах, освіту творять яскраві особистості, освіту реформують і модернізують сучасні управлінські форми...

Саме ці складові дозволяють створити педагогічну систему, базовану на принципах акмеології (педагогіка успіху), оскільки досвід не можна передати, його можна лише набути

КОНЦЕПЦІЯ СИМПОЗИУМУ

Витяг

Демократизація суспільства, перехід України до ринкової економіки, необхідність створення нової економічної політики передбачають пошук шляхів і механізмів розвитку відповідного рівня економічної культури суспільства, яка є віддзеркаленням рівня економічного розвитку особистості, способу, форм і результатів її життєтворчості. На кожному етапі розвитку суспільства саме економічна культура відображає його якісний стан.

Лише в атмосфері культури можна виховати людину, яка прагне до самореалізації і є соціально відповідальною, що критично мислить, але вміє цінувати духовні й матеріальні цінності, створені людством, і здатна до творчого розвитку й примноження їх. Центральним у побудові Культурологічної концепції ліцею є образ Людини культури XXI ст. і виховання культурної людини.

Оскільки економічна культура як система цінностей включає такі складові, як знання (когнітивний компонент), уміння (змістово-операційний), самооцінку (оцінювально-рефлексивний) та спілкування (комунікативний), то визначальна роль у її формуванні належить освіті. Економічна наука покликана поглибити дослідження проблем становлення в Україні нової культури виробництва, культури споживання, культури управління, культури праці, враховуючи національно-ментальнісний аспект та світовий досвід.

Вибір науково-навчального спрямування симпозиуму (економічна культура) зумовлений необхідністю вдосконалення економічної освіти та виховання учнівської молоді, їх переорієнтації на розвиток економічних компетенцій, спонукання до винахідливості, уміння вибирати оптимальний варіант у розв'язанні соціально-економічних завдань для досягнення максимального результату при найменших затратах, формування культури праці – інтелектуальної та фізичної.

Головна мета симпозиуму – проаналізувати стан економічної культури в Україні в контексті європейських стандартів та визначити перспективи розвитку економічної освіти як галузі знань, що визначає економічний світогляд молоді, формує конкурентноздатну особистість із високим рівнем економічної культури.

в процесі конкретної дії (діяльності).

Отже, діємо...

Насамперед вибудували нові параметри Концепції симпозиуму (див. вріз на цій сторінці).

Цікавим, на наш погляд, є тлумачення поняття „**економічна культура**” різними авторами (див. врізи на С. 6, 13). Неоднозначними були й відповіді вчителів під час анкетування, бо вони розглядали економічну культуру як:

„**Економічна культура** – система цінностей і засобів господарської діяльності, лояльне ставлення до будь-якої форми власності, поважання успіхів комерційної, підприємницької, фермерської чи іншої діяльності, створення рівних умов для розвитку громадянської ініціативи в усіх сферах економічного життя, країни.”

Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / За ред. Р. Дякова. – К., 2000. – С. 181-182.

„**Культура людини економічна** – певний соціальний і економічний механізм, який відтворює еталони і норми поведінки людини в економіці; охоплює широкий спектр економічної діяльності людини: від оволодіння необхідними знаннями до формування суспільно необхідних норм економічної поведінки залучення до економічних цінностей.”

Електронний економічний словник

„**Економічна культура особистості** в широкому розумінні є характеристикою способу та рівня життєдіяльності людини у сфері економіки. Вона виявляється через психолого-економічні властивості особистості й реалізується через ставлення індивіда до економічної реальності та взаємовідносин з іншими людьми. У ці відносини включено такі психічні феномени, як цілі, мотиви, наміри, очікування.”

В. Москаленко, доктор філософських наук, завідувачка лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г. Костюка АПН України

„**Економічна культура особистості** – це сукупність цінностей, норм, стереотипів як особистісного, так й інституціонального характеру, що є регуляторами поведінки суб'єктів економічної діяльності, їхніх стратегій і взаємин у процесі економічної діяльності.”

Н. Дембицька, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г. Костюка АПН України

- своєрідну філософію;
- сукупність знань і традицій;
- правила гри в економічній сфері життя;
- взаємовідносини економічних суб'єктів задля отримання взаємовигоди;
- уміння продуктивно працювати в сучасних економічних умовах;
- вільну орієнтацію у сфері економіки, здатність до самовизначення особистості у виборі оптимального варіанту в розв'язанні соціально-економічних завдань;
- економічні відносини в рамках правового поля;
- раціональну поведінку на ринку;
- спосіб життя;
- цивілізовані відносини між споживачем і виробником;
- інтелігентність ведення бізнесу;
- ставлення до природних ресурсів.

Як видно з відповідей, таке різночитання зумовлює вимогу усталення науково-теоретичної бази, що потребує постійного підвищення професійної компетенції вчителя економіки (бо й на сьогодні жоден економічний університет їх не готує).

Є два види економічного мислення: буденне і наукове. *Буденне мислення* – поверхове, однобічне й безсистемне сприйняття людиною реальних економічних процесів, на підставі чого вона робить суб'єктивні, часом помилкові, висновки й судження щодо економічних проблем. *Наукове мислення* – всебічне й глибоке пізнання людиною економічної дійсності

на основі використання наукових методів дослідження, що дозволяє розкрити сутність економічних процесів, об'єктивно оцінити їхню суспільну значущість і прогнозувати тенденції розвитку в майбутньому (В.Д. Базилевич, проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор).

З метою пошуку й консолідації потенційних конкурентоспроможних особистостей і відбувався 26-28 лютого 2008 року черговий Міжнародний симпозиум *“Економічна культура: українські реалії та європейський досвід”*, ініційований Українським гуманітарним ліцеєм Київського національного університету імені Тараса Шевченка спільно з Міністерством освіти і науки України, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Печерською районною в місті Києві державною адміністрацією, Печерським районним відділом освіти.

Український гуманітарний ліцей Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ СИМПОЗИУМУ (з Концепції):

- популяризація серед педагогів та учнівської молоді сучасних наукових досліджень із цієї теми;
- визначення ролі економічної культури у вихованні національної економічної еліти держави;
- обговорення актуальних проблем змісту економічної освіти та якості навчально-методичного забезпечення;
- визначення перспектив переорієнтації економічної освіти в Україні на компетентісну спрямованість;
- використання нових форм і технологій економічної освіти та виховання, що сприяють формуванню економічної культури суспільства;
- виховання лідера зі здоровим прагматизмом, раціональним продуктивним мисленням;
- пошук і цілеспрямований вибір творчо та інтелектуально обдарованих старшокласників, що мають високий рівень досягнень у навчальній діяльності в галузі економічних знань;
- моделювання ситуацій успіху в розв'язанні економічних проблем на мікрорівні;
- забезпечення умов для плідної співпраці та партнерства всіх учасників симпозиуму, обміну досвідом у розвитку економічної культури старшокласників, удосконаленні економічної освіти;
- створення інформаційної бази перспективного досвіду педагогів у сфері формування економічної культури.

СЕРЕД ГОСТЕЙ СИМПОЗИУМУ...

На симпозиум було запрошено учнів випускних класів, переможців та призерів III-IV етапів Всеукраїнських олімпіад із економіки, представників українських шкіл зарубіжжя: з Росії (Академічна гімназія Санкт-Петербурзького державного університету), Латвії (Ризька українська школа), Казахстану (Українська гімназія-комплекс, м. Астана), Придністров'я (Республіканський український теоретичний ліцей, м. Тирасполь; Бендерська гімназія № 3 імені Івана Котляревського), Польщі (Перший загальноосвітній ліцей імені Адама Чарторицького, м. Пулава), Молдови (Українська школа імені М. Коцюбинського, м. Кишинів). Крім того, учнів та вчителів із 17 областей України, з Автономної Республіки Крим, з міста Києва.

Серед почесних гостей симпозиуму були перший Президент незалежної України, голова піклувальної ради ліцею **Л.М. Кравчук**; голова комітету Верховної Ради України з питань освіти і науки, депутат Верховної Ради України **В.І. Полохало**; академік-секретар Відділення економіки НАН України, директор Інституту економіки та прогнозування НАН України, академік Національної академії наук України **М.В. Гець**; депутат Верховної Ради України, народна артистка України **О.В. Білозір**; Міністр закордонних справ України 1994-1998 рр., президент Генеральної Асамблеї ООН, член піклувальної ради ліцею **Г.И. Удовенко**; проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки 2007 року **В.Д. Базилевич**; голова Печерської районної в м. Києві державної адміністрації **С.М. Сушенко**; начальник Головного управління освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), кандидат педагогічних наук **Л.М. Гриневич**; директор науково-дослідного інституту українознавства МОН України, академік Академії наук вищої школи України **П.П. Кононенко**.

РЕПОРТАЖ ПРО ПЕРЕБІГ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СИМПОЗИУМУ

З виступів гостей та організаторів симпозиуму:

Дякую КНУ і гуманітарному ліцею за проведення такого заходу, бо підтримка талантів – це сьогодні надзавдання України. І хотілося б, щоб вони були захищені, мали пошанування від держави.

В.В. Стрілько

Конкурентоспроможність країн залежить від того, якими, перш за все, є люди, а не економіки в чистому їх вигляді. Дивлюсь на учасників симпозиуму і переконуюсь, що незабаром цей показник характеризуватиме й Україну!

Варто привітати й педагогічний колектив УГЛ, бо не кожен ліцей спромігся б на такий захід. Таке під силу лише керівникам-лідерам і вчителям-майстрам!

О.І. Виговська

Україна потребує нових людей, і саме серед вас, юні друзі, – майбутні відомі науковці. Вивчивши результати, ми переконані, що в ЗНЗ серйозно готують школярів з економічного напрямку. Вони знають літературу, вміють мислити, вміють рахувати.

... Під час симпозиуму проходили економічні ігри, які розробили 4 роки тому перші учасники такого ж симпозиуму, а нині вони – студенти КНУ.

В.Д. Базилевич

День перший...

Ще сонце не торкнулося печерських пагорбів, а в Українському гуманітарному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка велелюдно й гамірно: ліцеїсти зустрічають гостей. Не вперше саме цей освітній заклад виступає організатором міжнародних симпозиумів. Це вже добра традиція нашого ліцею.

2008-й рік, 26 лютого. Ліцей гостинно розчинив двері перед учасниками чергового Міжнародного економічного симпозиуму. Першими з гостей переступили поріг волиняни.

Дев'ять ранку. Все більше святково одягнених учнів з'являється на першому поверсі ліцею. Настрій веселий. Підлітки знайомляться, жваво обмінюються інформацією, фотографуються. Біля реєстраційних столів чимало людей. Там не тільки фіксують, хто звідки прибув, а й видають талони на обслуговування в кафетерії, пропонують визначитися з екскурсіями на другий день симпозиуму. І все ж доводиться обирати щось одне із запропонованого: завод „Оболонь” чи АТ „Рошен”, завод „Радар” чи Музей грошей.

Увечері наступного дня всіх покличе до себе Національний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка: і приїжджі, і місцеві учасники Симпозиуму слухатимуть оперу Джузеппе Верді „Ріголетто”. Але це буде за-

втра, а поки що продовжують прибувати гості.

Як же вони почуваються? Хтось відповідає на запитання анкети, підготовленої психологами ліцею, хтось у кафетерії насолоджується сніданком, а дехто вже встиг пройтися поверхами ліцею і навіть висловити своє захоплення його інтер'єром. Завтра, о дев'ятій ранку, на економічному факультеті розпочнеться головне змагання – олімпіада з основ економіки. Але сьогодні ще прибувають нові команди.

Юні кореспонденти ліцейної газети „Простір” беруть інтерв'ю в прибулих. З'ясовують, звідки приїхали, чого сподіваються від симпозиуму. Зацікавленість, доброзичливість, ширість панують навколо. І все завершилося добре: усіх поселили, екскурсії Печерськом пройшли цікаво. А після смачного обіду учасників змагань автобусами повезли до економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, де відбулося відкриття симпозиуму. Подвір'я факультету різнобарвно цвіло, гомоніло, раділо сонячному дневі й першій після карантину зустрічі друзів.

А на сцені економічного факультету – емблема симпозиуму, почесні гості.

На симпозиум приїхало **90 учнів з 15 областей України**, м. Києва, АРК, Санкт-Петербурга, Придністров'я.

Це загалом 12 шкіл, 1 колегіум, 17 гімназій, 20 ліцеїв.

Серед учасників 46 хлопчиків та 44 дівчинки. Киян – 29.

Першим до слова запросили **Л.М. Кравчука** – першого Президента України, голову Піклувальної ради ліцею. Привітавши учасників симпозиуму, Леонід Макарович згадав свою студентську юність (зокрема, як закладався перший камінь економічного факультету), наголосив на швидкоплинності часу й зупинився на проблемі, пору-

шеній симпозиумом, зокрема, сказав: „Сьогоднішній стан нашої держави не дає можливості стверджувати, що в нас є справжні економічні знання. Ця проблема надзвичайно складна, проте ще складніша проблема економічної культури. Ми не можемо говорити про наявність достатньої економічної культури в Україні. Вам, молодим, ліквідувати цю прогалину”.

Голова Комітету Верховної Ради України з питань освіти і науки **В.І. Полохало** у своєму виступі торкнувся ринку інтелектуальної

власності, наголосивши: „Ми маємо реалізувати свій європейський вибір. І дуже добре, що нинішній уряд освіти вважає пріоритетом”.

Біля трибуни – неповторна **Ніна Матвієнко**, Герой України, народна артистка України. Скільки в цій чарівній жінці позитивної енергії, яку вона легко віддає всім, хто в залі. Наголошує, що головне – запал, бажання й виконання роботи з радістю. Радить молоді брати благо-

словення від рідної землі, від неба, від родини. Своім щирим словом будить прагнення оживати, оновлюватися, позитивно впливати на світ, а своєю піснею – весну в душі закликає:

*Так-то стало мило всюди,
Аж весь мир ся здивував...*

Напружено-уважно слухала зала доктора економічних наук, професора **В.Д. Базилевича**, який уперше виступав як проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка: „Для мене це можливість зустрітися з молоддю генерацією, яка розуміє, що без культури взаємовідносин, без поваги до співрозмовника, без поваги до контрагента в бізнесовій діяльності досягти результату неможливо, тим більше в стратегічному вимірі якийсь

період можна обійти і, не виконавши зобов'язань, досягти якогось результату, але в кінцевому підсумку програє той, хто слова не дотримується, програє той, хто бажає за рахунок інших зробити собі якісь перспективні досягнення. Цей симпозиум – свідчення більш високого рівня усвідомлення необхідності інтелектуальної структуризації суспільства, яке формується на економіці, що вибудовується людьми високої культури з високими потребами і багатотваріантними аспектами розвитку”.

Мудрість **Г.Й. Удовенка**, члена Піклувальної ради нашого ліцею, народного депутата України 3-го і 4-го скликань, пронизувала кожне його слово: „На початку незалежності України нам пророкували сьоме місце за економічною потужністю. Сьогодні ми, натомість, десь на сотих місцях... Молоде покоління повинно докорінно змінити ситуацію,

проте для цього потрібно вчитись, вчитись і вчитись...” Звертаючись до майбутніх економістів, Г.Й. Удовенко порадив їм не забувати слова В. Черчілла про те, що “заробити гроші – хорообрість, зберегти – мудрість, а витратити – мистецтво”, закликав молодь добре вчитися, щоб розбудувати таку державу, яку поважатиме весь світ.

Заступник голови Печерської РДА в м. Києві **М.І. Мошкола** запевнив, що районна адміністрація й надалі дбатиме про поліпшення матеріальної

бази ліцею, щоб завжди Печерськом славилася столиця й добрі традиції Українського гуманітарного не переривалися.

Директор молоді Бендерської гімназії, що в Придністров'ї, **В.В. Боднар** подякувала Г.С. Сазоненко за мужність і вміння об'єднувати, підтримувати українство й за межами України. Нагадала про те, що з Бендерами пов'язані такі славетні імена, як Іван Мазепа, Пилип

Орлик, Іван Котляревський, Марія Заньковецька. Духом таких славетних українців наповнені душі бендерських гімназистів. У Придністров'ї українську мову й культуру люблять і плекають. “А на симпозиумі переможцями стануть усі! Успіхів вам у житті!” – завершила свій виступ В.В. Боднар.

Директор науково-дослідного інституту українознавства МОН України, заступник голови Піклувальної ради ліцею **П.П. Кононенко** у своєму виступі ска-

зав: *„Ви, молоде покоління, повинні зробити Україну процвітаючою європейською країною, а для цього потрібно мати емоції, інтелект, економічну культуру”.*

І насамкінець – довгоочікуваний виступ „каталізатора” і „креативного центру” симпозиуму Г.С. Сазоненко, директора Українського гуманітарного ліцею, кандидата педагогічних наук, співголови оргкомітету симпозиуму, заслуженого вчителя України: *„Для мене Міжнародний економічний симпозиум є фактом підвищення нашої економічної культури, а водночас – іще однією віхою в розвитку нашого закладу. Як відомо, культура закладу є сукупністю*

традицій і ритуалів. Англійці кажуть, що добрий той навчальний заклад, у якому руді (старі) стіни. Маю на увазі віковічні традиції, які дають можливість відчувати надійність і стабільність навіть в умовах швидкоплинних змін. А звідси – від традицій університету Святого Володимира до першого Національного університету імені Тараса Шевченка і ровесника незалежної України – гуманітарного ліцею. Наш шлях – від традиційної школи до школи традицій”.

Після завершення офіційної частини ліцеїсти представили гостям симпозиуму імпрезу *“Людська душа – тендітний камертон”*. Читали, співали, танцювали. Разом із учнями ліцею виступали батьки й учителі. Учасники концерту створили прекрасний настрій усім присутнім. Здавалося, вже вичерпано позитивні емоції глядачів. Але коли Ганна Стефанівна запросила на сцену народного артиста України **Анатолія Матвійчука**, глядацька зала вибухнула оваціями. Співали разом зі співаком, танцювали сидячи і стоячи. У першій пісні рефреном звучала настанова всім:

*Говори, сподівайся, надійся!
І живи, і нічого не бійся!*

Насамкінець співак виконав пісню *“Друзі мої”*, якою закликав усіх ціну-

вати друзів, бачити в друзях і надію, і удачу, і розраду, частіше зустрічатися...

І нові друзі вже линули одне до одного: хтось очима шукав нового знайомого, хтось діставав мобільний телефон, щоб зателефонувати, а хтось уже поспішав на місце зустрічі, щоб швидше доїхати до нового помешкання, у гостинну родину, де з новими друзями хочеться обговорити почуте й побачене, поділитися враженнями від першого дня симпозиуму.

Сонце давно закотилося за обрій, а вестибуль економічного факультету знову переповнений людьми. Усміхнені обличчя, жваві розмови – сонце тепер присутнє в нас самих. Тож побажаймо всім учасникам симпозиуму сонячного настрою й упродовж наступних двох днів!

День другий...

Олімпіада з основ економіки

Другий день симпозиуму для учасників був найбільш напруженим: вже о 8 годині ранку 27 лютого на економічному факультеті Київського національного університету імені Т.Шевченка стартувала учнівська олімпіада з основ економіки.

В інтелектуальних змаганнях взяли участь 92 учні 11 класів із 56-ти навчальних закладів України, Росії (Санкт-Петербурзька гімназія), Республіки Молдова, які були переможцями і призерами III (обласного) етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з економіки або II етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук. Зрозуміло, що всі учасники мали не лише високий рівень знань, а й досвід. Олімпіадників вирізняють працьовитість, наполегливість, уміння планувати й раціонально організувати свою роботу, оцінювати свої досягнення й не пасувати перед труднощами та тимчасовими невдачами. Хіба не такими хочемо ми бачити інтелектуалів XXI сторіччя, здатних розвивати економіку та економічну науку України?

Олімпіада проходила в три етапи.

Перший етап – комп'ютерне тестування – тривав 30 хвилин. Учні отримали тест з економічної теорії й мали можливість набрати 40 балів. У кожному із 40 тестових завдань потрібно було визначити одну правильну відповідь із чотирьох указаних варіантів. За змістом завдання охоплювали історію економічних вчень, мікро- та макроекономіку, глобальні економічні відносини. Закінчивши тестування, кожний учасник олімпіади зразу ж отримав на комп'ютері суму набраних балів. Лідерами тестового турніру стали Анастасія Ситенко (м. Запоріжжя) та Алла Ходжаян (м. Золотоноша), які набрали 75% від максимального можливої суми балів.

Другий етап олімпіади – розв'язування задач – тривав 60 хвилин. Учні, отримавши 4 задачі різного

ПЕРЕМОЖЦІ ОЛІМПІАДИ З ОСНОВ ЕКОНОМІКИ

- I місце** *Ходжаян Алла Рубенівна* (загальноосвітня школа I-III ступенів №3, м. Золотоноша); *Циганкова Тетяна Сергіївна* (Український гуманітарний ліцей Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ).
- II місце** *Михайленко Олексій Вячеславович* та *Ситенко Анастасія Андріївна* – учні Запорізького ліцею „Логос”.
- III місце** *Кошій Мирослава Олександрівна* – Луцька гімназія №21 імені М. Кравчука, м. Луцьк; *Іваненко Михайло Романович* – Луганська спеціалізована школа I-III ступенів №1, м. Луганськ; *Мотора Єлизабет Мухамедівна* – Фізико-математична гімназія №17, м. Вінниця; *Тростін Андрій Андрійович* – Український гуманітарний ліцей Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ; *Спілатова Катерина Юріївна* – Миколаївський економічний ліцей №2, м. Миколаїв.

ІНТЕРВ'Ю

переможців і призерів олімпіади:

„Імпонує потреба блискавичної реакції на запитання, можливість змагатися із сильними конкурентами. Завдання на олімпіаді з економіки були цікавими”.

Алла Ходжаян
(I місце, м. Золотоноша)

„Перемога – це багато днів праці. Я щаслива, що ліцей дав мені шанс. Знання у XXI столітті – великий стартовий капітал”.

Тетяна Циганкова
(I місце, Український гуманітарний ліцей, м. Київ)

„По-перше, дуже престижно – брати участь в олімпіаді, організатором якої є університет імені Тараса Шевченка. По-друге, цікаво. Крім того, хотілося перевірити свої можливості, рівень своїх знань порівняти з рівнем знань інших учасників”.

Анастасія Ситенко
(II місце, м. Запоріжжя)

рівня складності, мали зорієнтуватися у власних знаннях і в часі та зробити раціональний вибір, оскільки кожна задача мала свою „вартість” у балах (максимальна сума балів на цьому етапі – 60). Наприклад, обравши задачу на 20 балів, учень мав обчислити параметри олігопольного ринку за моделями Курно, Штакельберга, Бертрана тощо. Розрахункові завдання найуспішніше виконала Тетяна Циганкова (Український гуманітарний ліцей, м. Київ), правильно розв’язавши 78% задач.

На третьому етапі учні виконували творчі завдання (максимальна кількість балів 100). Така висока „ціна” саме творчих завдань свідчить про вміння аналізувати конкретні економічні ситуації, прогнозувати наслідки прийняття тих чи інших рішень уряду

на макрорівні, власників фірм або менеджерів – на мікрорівні. Такий тип завдань розкриває найбільшою мірою рівень економічної культури молоді, сформованість економічних, соціальних, екологічних компетенцій тощо.

Серед олімпіадних завдань були: аналіз тенденції розвитку національного ринку автомобілів за умови зняття пільг на сплату ПДВ з вітчизняних автомобільних заводів; оцінка рівня монетизації та тінізації економіки України за наведеними статистичними даними.

Перша за сумою балів десятка учасників має показник 74% правильно виконаних завдань, а остання – 8%. Ось така диференціація показників. Олімпіада переконала, що школи, ліцеї, гімназії готують дітей, здатних творчо мислити.

ЗАСІДАННЯ КРУГЛОГО СТОЛУ

„ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД”

На обговорення учасникам круглого столу було запропоновано питання:

1. Економічна культура педагога – данина моді чи необхідність? (дискусія).
2. Національно-ментальнісний аспект економічної культури:
 - аналіз творів української літератури,
 - вияв в українській пісні,
 - у творах сучасних художників.
3. Становлення економічної культури підлітка.
4. Професійна етика як умова відтворення економічної культури.
5. Презентація навчального посібника „Глобалізація”.

У програмній доповіді доктора філософських наук, професора Київського національного університету імені Т. Шевченка В.В. Ільїна „Філософія економічної культури як вияв самосвідомості сучасної людини” було висвітлено еволюцію філософських підходів щодо понять „людина”, „культура”, „економіка” від античних часів до сьогодення. Він наголосив на тому, що культура має бути основою для розвитку економіки, оскільки культура – це друга природа людини, а економіка є третьою її природою. У резюме прозвучала думка, що еконо-

мічна культура – це новий стан буття людини, від якого залежить подальший розвиток нашого суспільства.

Питання сутності понять „економічна культура”, „професійна етика та мораль” у бізнесовому світі українського суспільства були предметом уваги І.К. Дрозд, доктора економічних наук, професора кафедри обліку та аудиту Київського національного університету імені Т. Шевченка, яка наголосила: „Важливою ознакою економічної культури суспільства є професійна етика, пов’язана з дотриманням професійної моралі, якої так бракує в бізнесовому світі українського суспільства, адже такі етичні категорії, як чесність, об’єктивність, професійна компетентність, конфіденційність, є вкрай необхідними й важливими на сучасному етапі в етичному кодексі економіста”.

У процесі обговорення, дискусії й аналізу викристалізувалася головна ідея: в умовах становлення ринкової економіки в Україні, життя майбут-

ніх поколінь залежить від результатів їхньої праці, від умілого управління економікою, від процесів виховання нового економічного мислення. Сучасна економічна освіта й виховання мають бути спрямовані на розвиток життєтворчих компетенцій молоді, яка плекатиме в собі такі властивості індивіда, як підприємливість, економічність, обачливість, уміння швидко й оперативно реагувати на зміну зовнішніх обставин, не забуваючи, що все це реалізується за умови забезпечення пріоритету споконвічних духовних і національних цінностей українського народу.

День третій...

Ігровий турнір. Третій день симпозиуму був визначений концепцією як етап творчої самореалізації та активного спілкування. Відповідно до Програми, 28 лютого після екскурсії всіх учасників запросили до актового зали студенти – випускники ліцею, переможці Першого міжнародного економічного симпозиуму (2004 рік), і ознайомили з етапами та правилами ігрового турніру.

Діловим іграм притаманні як творчість, яка має імпровізаційний та активний характер, емоційність, суперництво, так і наявність прямих або опосередкованих правил, які відтворюють зміст гри, логічну послідовність її розвитку та результативність. Саме тому на етапі підготовки ігрового турніру найскладніше було розробити правила й критерії оцінювання результатів.

ОБГОВОРЕННЯ ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В обговоренні питань розвитку економічної освіти в Україні взяла участь Г.С. Сазоненко, яка окреслила її пріоритетні завдання, серед яких: моральний та інтелектуальний розвиток особистості, набуття базових економічних компетенцій, наголосила на ролі освітнього простору (високоінтелектуального, духовного, технологічного, естетичного) у вихованні конкурентоспроможного свідомого громадянина України з активною життєвою позицією. Директор фінансового ліцею м. Києва Ю.В. Шукевич, який ознайомив присутніх із практикою запровадження економічної культури у вихованні майбутніх фінансистів і банкірів:

- партнерські зв'язки між ліцеєм, учнями й батьками, де батьки виступають інвесторами в розбудові ліцею, а учні мають повертати у вигляді навчальних досягнень батьківські інвестиції;
- перехід від моральних до матеріальних факторів стимулювання навчальних досягнень учнів, введення стипендій (за перемоги в районній, міській, всеукраїнській олімпіадах, конкурсах МАН) як мотиваційного інструмента в навчальному процесі;
- запровадження модульно-рейтингової системи оцінювання знань, яка стимулює учнів, створює здорову конкуренцію;
- використання технологій економічного проектування, в процесі яких учні отримують певні бізнесові навички (створення шкільних малих підприємств, учнівського кафе, допомога в догляді за дітьми в дитсадку „Дивошвіт”, де учні набувають первинних компетенцій самостійної праці);
- проведення економічної практики для учнів ліцею на підприємствах, де працюють батьки, з метою визначення подальшої власної діяльності.

Про національно-ментальні аспекти економічної культури в художній творчості українських митців доповідали вчителі ліцею Г.І. Карпюк, заслужений учитель України; Л.О. Доненко, учитель-методист української літератури; К.М. Бальоха, заслужений учитель України; Г.Г. Снітко, учитель світової художньої культури, які аргументовано розкрили взаємовплив і тісний взаємозв'язок загальної культури індивіда зі світоглядними засадами соціуму та продуктивністю праці суспільства.

Зокрема, Г.І. Карпюк зауважила, що важливим чинником у формуванні економічної культури учнів є особистий приклад учителя, який повинен мати власні навички підприємницької діяльності, щоб доступно й наочно пояснювати учням економічні процеси та явища.

Л.О. Доненко наголосила на тому, що економічна свідомість, економічне мислення, економічна культура стають поруч із найважливішими викликами третього тисячоліття. А культура сприяє розвитку економіки як її внутрішня домінанта, як спонукальний мотив.

К.М. Бальоха зауважила: *„Українська народна пісня – індикатор здоров'я нації, яка навчає і застерігає, формує наш смак і уподобання, здирає маску і личину з ледаря, чванька, брехуна, лжепатріота, таврує зрадника й лихослова, боює за і базіку, хабарника і розпусника. Вона – могутній засіб самовиховання народу...”*

Подарункова презентація унікального навчального посібника *„Глобалізація”* (К.: Амадей, 2007) Н.І. Гражевською, докторантом кафедри економічної теорії Київського національного університету імені Т. Шевченка, стала приємним фінальним акордом зібрання. Автор посібника наголосила на поліфункціональності збірника, його інтегративності, багатовекторності, що може бути енциклопедичним порадником для вчителів економіки, права, історії та географії.

У роботі круглого столу взяла участь директор Київського центру економічної освіти, член правління Всеукраїнської асоціації вчителів економіки, старший викладач Київського міського педагогічного університету імені Б. Грінченка Н.І. Чанцева, яка підкреслила: *„Економічна культура – це мистецтво, мистецтво жити, вести господарювання, тому сучасна освіта має бути спрямована на розвиток економічних компетенцій молоді”.*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, де і відбувся симпозиум

Стартовим змаганням була командна гра „Що, де, коли?”. Оргкомітет турніру підготував однозначні, але цікаві питання. Кожна команда зайняла місце за

своїм столом, маючи можливість протягом однієї хвилини обговорювати запитання, дискутувати, проте вчасно подавати асистентам картку, на якій записували кінцевий варіант відповіді. Лідерами першого етапу стали команди Запорізької, Волинської, Луганської областей і м. Києва.

Наступний етап передбачав участь кожного члена команди в одному з ігрових турнірів, які відбувалися паралельно в різних аудиторіях. Чотири команди, які вийшли у півфінал, продовжили змагання в економічному брейн-рингу. Абсолютним переможцем у цьому етапі турніру стала команда ліцею „Логос” м. Запоріжжя.

Конкурс „Комп'ютер у бізнесі” зібрав у центрі інформаційних технологій ліцею найбільш компетентних у цій царині учасників симпозиуму. Протягом 45 хвилин учень мав створити логотип товару чи послуги, які б презентували економіку області. Серед критеріїв оцінювання – рівень складності комп'ютерного дизайну, розкриття споживчих чи технологічних особливос-

тей товару, національний і регіональний колорит тощо. Захист-презентація логотипу мав також містити яскравий слоган. Учні продемонстрували неабияку фантазію, високий рівень володіння комп'ютерними технологіями. Проте конкурс виявив не тільки інформаційні компетенції, а й глибокі знання економіки своєї області, вболівання за долю унікальних місцевих виробництв і товарів. Переможцями комп'ютерного турніру стали Ольга Цілик і Роман Товкач (Лубенська спеціалізована школа №6, Полтавська область), які подарували учасникам і журі захоплене знайомство з продукцією Лубенського молокозаводу. Журі відзначило цікаві розробки логотипів Сергія Кондратюка (Житомирська область), Юрія Сидорчука (Львівська область), Антона Кобилянського (Вінницька область).

Турнір „Англійська мова – мова бізнесу” продемонстрував знання учнями іноземної економічної термінології, уміння швидко розв'язувати кросворди, знаходити аналоги українських прислів'їв і приказок економічного змісту. Переможцем турніру став учень Українського гуманітарного ліцею Андрій Тростін (м. Київ).

Найважливіший підсумок ігрового турніру – живе знайомство, цікаве спілкування, сплеск емоцій...

ЗАКРИТТЯ СИМПОЗИУМУ

Атмосфера закриття симпозиуму була особливою: урочистість, піднесеність,

святковість... Переможці олімпіади почувалися іменинниками свята, зворушені увагою представників науково-освітньої еліти столиці й теплотою аудиторії зібрання, приймали вітання *В.Д. Базилевича, В.В. Костицького, О.А. Федоренка, В.В. Стрілько, О.І. Виговської, Л.О. Ємця...* У виступах промовців прозвучали аналітичні судження про стан суспільно-економічних реалій нашої молоді держави, економічні й культурні вектори урядової політики, стратегічні завдання освітньої галузі тощо (див. поле С. 8).

Нагородження переможців олімпіади з основ економіки дипломами, грамотами, призами й цінними подарунками чергувалися з мистецькими номерами-присвятами, що підсилювало „чуття єдиної родини”. Представницький рівень учасників заключного святкового концерту був вельми поважний: народний артист України Степан Фіцич; дует бандуристок у складі Тетяни Маломуж й Ольги Черній; народний артист України Анатолій Матвійчук; студенти професора Анатолія Мокренка М. Гуменський та С. Скочеляс; фольклорний ансамбль „Веснянка”; гурт „Роксоланія” Інституту філології Київського національного університету імені Т. Шевченка...

Є в цій традиції нашого лицю те, що дало змогу кожному учасникові симпозиуму відчутти значущість свого „Я” як праці, що, за словом М.Т. Рильського, „у творчість перейшла”. Тут

РЕЗОЛЮЦІЯ

Міжнародного економічного симпозиуму „Економічна культура: українські реалії та європейський досвід”

26–28 лютого 2008 року відбувся Міжнародний економічний симпозиум „Економічна культура: українські реалії та європейський досвід” (м. Київ), де вперше було поставлено питання ролі економічної культури у формуванні економічних компетенцій старшокласників, становленні свідомого громадянина України, культуротворчих засад визначення змісту економічної освіти.

Учасники симпозиуму зосередили увагу на ряді проблем, які перешкоджають визначати фактор Культури пріоритетним у вихованні культурної Людини і Людини культури. Це:

- економічний дисбаланс, який зумовлює диспропорції в розвитку ресурсних, в тому числі інформаційних, компонентів освітньої діяльності, спрямованої на формування економічної культури;
- зміна якості ресурсного (кадрового) забезпечення інноватики економічних знань;
- відсутність у змісті навчальних програм економічних дисциплін належної компоненти, яка забезпечує відтворення та збереження української етнокультури, формування професійної етики та моралі.

Аналіз стану шкільної економічної освіти в Україні, Державних стандартів загальної середньої освіти, реалізації Культуротворчої концепції, досвід діяльності навчальних закладів економічного профілю, наукове бачення проблеми викладачами-економістами Київського національного університету імені Тараса Шевченка свідчать про **необхідність**:

1. Визначити головною метою розвитку освітніх закладів їхню інноваційну діяльність на основі фундаментальних досліджень для створення інтелектуального капіталу суспільства на засадах національної та світової економічної культури.
2. Пріоритетним завданням шкільної економічної освіти має стати моральний та інтелектуальний розвиток особистості, набуття базових економічних компетенцій, виховання конкурентоспроможного, свідомого громадянина України з активною життєвою *позицією*.
3. Звернутись до Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України з пропозиціями:

3.1. Створити авторський колектив із числа провідних науковців і вчителів-методистів для аналізу наявних сучасних підручників з основ економіки та розробки національного підручника на засадах науковості, інтегративності, природовідповідності, культуротворчості та життєвої компетентності.

3.2. Розробити навчально-методичний комплекс з економіки: програми, підручники, методичні посібники для вчителя, робочі матеріали для учня, забезпечивши варіативність, диференціацію та суб'єктність підходів.

3.3. З метою реалізації профільної освіти розробити систему спецкурсів економічного спрямування.

3.4. Забезпечити розробку електронних посібників з економіки та створити центри з банком даних програмних засобів навчання.

3.5. Розробити шкільний словник-довідник з економіки.

3.6. Для забезпечення якісної економічної освіти сприяти створенню (у кожному регіоні України) навчально-наукових комплексів „лицей–університет”.

3.7. Провести моніторинг якості економічної освіти (профільні загальноосвітні навчальні заклади, економічні факультети та університети).

3.8. Рекомендувати проведення щорічних семінарів, конференцій з метою взаємодії з навчальними закладами України та зарубіжних країн, обміну досвідом і запровадження інноваційних технологій у викладання економіки.

і престиж, і повага, і почуття вдячності – генеральні пружини здорового честолюбства, рушії самосвідомості й невтомної праці української людини задля „загального добра”.

На закритті було прийнято й Резолюцію симпозиуму (див. вірз на С. 15).

„Відомо, що кожна країна в жодну епоху не виходила з кризи завдяки виключно економічним обставинам. Адже в основі економічної діяльності лежить певна психокультура, що потребує відповіді на запитання: для чого заробляти гроші? Усвідомлення такої психокультури як чинника діяльності й окреслює антикризовий вектор духовності, вказує орієнтири до берега спасіння...”

„Духовність дає змогу особистості обертати засвоєння зовнішнього світу на шлях до самого себе. Для індивідуума – це біографія протистояння небуттю, пошук найвищих цінностей, що намагнічують душу вічністю. Для нації – це історія власної присутності у світі, що дає змогу крізь національне прозирати універсальне, тобто переломлювати загальнолюдський досвід у національну іпостась буття”.

С.Б. Кримський, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

„Третє тисячоліття – це вже не час для становлення. Це вже альтернатива: бути чи не бути. Це вже фактично епоха транснаціональна, а дехто вважає, що й постнаціональна. Україна відстає від динаміки часу. Лише реальне постання громадянського суспільства може змінити ситуацію на краще. Але насамперед – нова якість мислення як основний чинник цієї трансформації. Щоб не минуло формувало сучасний тип українця, а щоб сучасний українець був здатен формувати майбутнє”.

Ліна Костенко

P.S. Симпозиум завершився, але напружена інтелектуальна робота триває: час осмислити, зіставити, визначити здобутки й прорахунки, окреслити вектор подальшого творчого освітнього пошуку в царині економіки, культури й духовності, зачерпнувши премудрості з глибокої криниці народу, який за будь-яких обставин уміє реально оцінювати ситуацію та бачити для себе перспективу сходження до ідеалу.

Наші педагогічні пошуки істини все частіше перетинаються з думками представників науково-мистецької еліти: це своєрідний діалог споріднених душ на дорогах Всесвіту. Як добре, коли є за ким іти...

Наша стурбованість днем прийдешнім цілком законна: час вносить свої корективи – природа й людина постають у найнесподіваніших поєднаннях (як прогресивно-конструктивних, так і руйнівних). Сучасна Людина має бути готова прийняти виклик часу без трагічних наслідків для себе. Трансформація ідей, концепцій, поглядів потребує варіативності, гнучкості, чистоти сумління й глибини мислення. Віднайти такий центр опертя людської діяльності, що єднає мости між народами й гармонізує економічно-господарське життя, підносить над буденністю, можна лише у Вічному, що є ЛЮБОВ... НАЦІЯ... УКРАЇНА...

ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО

ПРОБЛЕМИ. КАДРИ. ПЕРСПЕКТИВИ

Інноваційна
школа

В основі перемог Александра Македонського ми завжди врешті-решт знаходимо Аристотеля...

Шарль де Голль, президент Франції

Перебудова сучасних шкіл у школи майбутнього – проблема не будівельників, а науковців і освітян. І в першу чергу це стосується керівників шкіл і вчителів.

Безумовно, ставлення до вчителя має змінитися – і психологічно, і матеріально. Учителя треба прирівняти до науковця. Від нього більше залежить економіка держави, ніж від начальника цеху, завідувача магазину, керівника малого, а інколи й великого бізнесу. Хорошого вчителя треба цінувати не менше, ніж футболіста, якого перекупують клуби за мільйони доларів. Результат діяльності вчителя перевищує результат футболіста, тому що футболіста теж учить учитель.

Потенційне зростання здібностей, знань і компетентностей учнів набагато перевищує зростання потенційних можливостей будь-якого виробництва. Від лідера і творчої особистості більше залежить добробут країни. Тому від вчителя, як і від лікаря, залежить фізичне і психічне здоров'я його учнів, а також потенційні можливості нації, всього народу. Учитель повинен безперервно вчитися сам і стати для учнів,

якщо не харизматичною, то цікавою особистістю.

“Учитель живе доти, поки вчиться. Як тільки він перестає вчитися, в нього вмирає вчитель”, – писав К.Д. Ушинський.

Американський педагог М. Грін відзначає, що, як би точно і раціонально не керував учитель класом, він залучений до цього процесу як особистість. Практично все, що відбувається в класі, є наслідком його присутності, настроїв, поведінки, реакцій.

Учитель повинен не тільки карати і дорікати, а й допомагати, навіть дуже поганому й озлобленому учневі. Поводитися в таких ситуаціях треба, як лікареві з хворим або як віруючій людині. Великий педагог Ян Амос Коменський закликав майже 400 років тому допускати до педагогічної праці тільки найкращих людей.

Культурі взаємодії „учитель – учень” треба вчити у ВНЗ. Безумовно для цього потрібні залізни нерви. Тому майбутнього абітурієнта треба б вести (як майбутнього лікаря ведуть спочатку до моргу) до шкіл-інтернатів, до колоній і навіть до тюрем, а не показувати тільки привабливий бік ме-

Валерій АРІСТОВ

Президент Фонду розвитку інтелектуальних здібностей “Галактика”, науковий співробітник Інституту обдарованої дитини АПН України

далі. Бо помилки вчителя коштують дорого, іноді життя дитини. Тому треба позбавлятися дидактогенії як розповсюдженної психологічної хвороби в школі.

Учителю потрібно не тільки вишукувати негативні моменти в діях учнів, а й знаходити позитиви і хвалити в присутності інших саму дитину за це. Такі моменти учні пам'ятають усе життя.

Японські вчителі на роботах учнів вимальовують равликів на полях там, де їм сподобалася думка учня. І чим більше сподобалося, тим більше витків буде навпроти цього місця. Учені встановили ту обставину, що діти, яких часто хвалять, стають більш інтелектуальними, ніж діти, яких часто лають. У цьому й полягає творчий елемент похвали (Томас Дреер).

Незалежно від стану учня або нашого стану ставитися до дитини маємо з повагою, як до майбутнього заполіклініки, начальника цеху, доктора наук, міністра, чемпіона світу або лауреата міжнародного конкурсу. Автору відомі приклади, коли діти вставляли о п'ятій ранку, щоб не спізнитися до школи, де їм цікаво. Або коли 30 учнів п'ятого класу першого вересня ревли півдня під дверима директора школи за своєю вчителькою, Ніною Овсівною, яку замінили і яка потім вимушена була вести заняття за наказом директора аж до середини жовтня, поки клас не заспокоївся. Мабуть, кожен читач може згадати такі випадки зі свого життя.

На жаль, ламати сталий і фіксований механізм опору новому складно. Багато консервативних за своєю природою вчителів, спираючись один на одного, утворюють собою "китайську стіну" і не бажають не тільки змінювати що-небудь, але й побуюються слухати крамольні речі. На всяке нове й невідоме у них завжди є готове спростування або сумнівний приклад. У такому кислотному середовищі новаторам не вижити, хоча вони є майже в кожному педагогічному колективі. Потрібні педагоги-камікадзе з "утопіч-

ними ідеями", які змогли б реалізувати програми розвитку нинішнього покоління. Кожен учитель школи майбутнього повинен змінити свій функціональний спосіб мислення на інноваційний і креативний.

Ініціативним "працеголікам" легше. Вони все беруть на себе, і їм із задоволенням усі охоче віддають. А коли від них усе залежатиме, вони зможуть диктувати умови.

До шкільної програми не входить вироблення вольових і особистісних якостей учня. Немає тренінгів з прикладної, поведінкової психології. Самостійність думок часто не заохочується, а карається. Безумовно, це в першу чергу залежить від рівня інтелекту самого вчителя. І не останню роль тут грає відсоток учителів-чоловіків у школі. Останнє, до речі, дуже важливо для дітей, особливо для тих, що проживають у неповних сім'ях, розлучених (де немає батька), і число таких сімей сьогодні зростає. Тому схвальний погляд, похвала вчителя або погладжування по голові, дає дитині життєві сили і можливість не відчувати себе самотньою й другорядною.

На жаль, 70% шкільних педагогів – жінки (див. вріз на цій сторінці).

Не можна кричати на дітей і накладати свої децибелли на галас у класі. Це розбещує. Не може керувати іншими той, хто не може управляти собою (англійське прислів'я).

Студентам – майбутнім учителям треба дати основи акторської майстерності. Вони повинні вміти грати в різні інтелектуальні ігри, вміти грати

Проведене в 1990 році у 24 містах Росії соціологічне дослідження¹ показало збитковість соціально-психологічного самопочуття *жінок-педагогів*, 27% жінок – *незаміжні* (в основному жінки 31-50 років), стаж їхньої педагогічної діяльності – понад 10 років. На жаль, більшість особистих проблем учителів серйозно відображається на якості їхньої праці. Статистика в Україні не буде суттєво відрізнятися від цих показників і сьогодні.

¹ Див.: Педагогіка. – 1996. – № 3.

хоч на одному з музичних інструментів, оволодіти технікою швидкочитання, швидкого рахунку подумки, винахідницької творчості, шуткувати. А головне – бути обізнаними з психологією розвитку здібностей.

Особливу роль у кадровій політиці, поліпшенні її якості повинні відіграти інститути підвищення кваліфікації.

НОВІ ПЕДАГОГІЧНІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ У ШКОЛІ МАЙБУТНЬОГО

Час вимагає змін у вирішенні кадрових питань у царині освіти.

1. Свій психолог потрібен кожному класу, головний психолог – школі.

2. Потрібні культуролог, персонолог, інтелектолог, креатолог.

У завдання психолога-культуролога входять: навчання правил культури поведінки, проведення тренінгів і прийом заліків з них; навчання правил життєдіяльності: техніки безпеки, першої медичної допомоги, як поводитися в турпоході, в міському натопті, в різних екстремальних ситуаціях; вони мають торкатися питань філософії моди, театральної творчості, реклами, музичної обізнаності (уміти відрізнити музику Моцарта від Шопена, Вівальді від Баха, ноктюрн від року і т. ін.). Психолог-інтелектолог – фахівець з розвитку інтелектуальних здібностей, у тому числі: розвитку усного рахунку, швидкочитання, інтелектуальних ігор, основ наукової

ЯКИМ БУТИ КЕРІВНИКУ ШКОЛИ

Якщо немає подальшого зростання, значить, близький занепад.

Сенека

Директор повинен бути не тільки лідером, а й особистістю, а для учнів – харизматичною особистістю. Він повинен не стільки лякати колектив, скільки дивувати.

Добре, коли стадо баранів навчає лев, але погано, коли – навпаки. Чи потрібно радитися керівнику зі своїми учнями? Так, потрібно, але лише для їхньої користі. Чи потрібно створювати учнівський парламент? Так, але для їхньої користі, а не для пошуку істини або ухвалення рішення керівника. Так, потрібен плюралізм думок, толерантність і демократія, але не більше 20%. Інші 80% повинні належати директору (і завучу). Причому, при слабкому директорові завуч може взяти на себе основну роль управління школою на 60%-90%, залишаючи директору тільки адміністративні функції.

Тому в основному від директора (і завуча) залежить перехід від режиму функціонування в режим інноваційного розвитку школи. Директор повинен мати не тільки незалежну думку, але й нестандартну, оригінальну, інноваційну. Він першим повинен створювати креативне середовище в школі й не боятися, а стимулювати появу інших, нетрадиційних і навіть “крамольних ідей” як від учителів, так і від учнів.

У Японії стандартно мислити стало неприважливо, нецікаво і не модно. Від керівника залежить рівень творчої атмосфери в школі. Дуже важливим для керівника є вміння уважно слухати абсурдні, ідіотські й безглузді ідеї, не перебиваючи партнера, прагнучи зрозуміти “дурня” й причину появи в нього таких думок. І не пропустити при цьому ознак геніальності. Генія потрібно прагнути впізнавати першим.

Керівник освітянського закладу повинен уміти вловити серед дрібниць важливе, а серед важливого – те, на що не треба гаяти часу. Він повинен бути сприйнятливий до нових ідей.

У 1980 році директору Республіканського будинку піонерів було запропоновано навчити дітей писати під мікроскопом тексти. Уявляєте, діти можуть написати привітання у 25 слів на одному квадратному міліметрі й подарувати їх, наприклад, послам і керівникам інших держав. Вона відмовила, бо не повірила. Хто не знає сьгодніх мікромініатюр Миколи Сядристого, у якого „Кобзар” Т. Шевченка проходить через вушко голки?

Другу пропозицію – створити вічний двигун і повісити його перед входом до палацу піонерів, щоб здивувати світ, теж було відхилено. Про це сьгодні багато хто знає. А через 10 років авторське свідоцтво на цей спосіб отримав Б.Є. Патон.

Серед науковців, на жаль, також існує прихована несприятливість “чужих” інновацій. По-перше, просто через елементарну нестачу часу вислухати, прочитати і навіть подивитися конкретні результати досліджень своїх колег. По-друге, через ніці якості науковців – амбіційність, егоїзм і побування бути не в перших рядах. По-третє, в педагогіці, як і в медицині, мало хто турбується про весь організм (у цьому випадку – школа). Кожен відповідає за свої печінку, нирку, вухо і т.ін.

Часто інноваційні ідеї „проскакують” лише тому, що керівник не встиг відреагувати на них. А без ризику 95% ідей не впроваджується у шкільний простір. Того, хто, навіть невадало, ризикнув, потрібно поважати вже за самі наміри і, скоріше, потрібно медаль йому дати за сміливість, аніж писати одразу наказ про “зміну тренера”.

Директор зобов’язаний постійно вчитися. Рутинна, поточні справи і звичка постійно “пахати” з ранку до ночі не повинні бути правилом і гордістю хорошого керівника. Аристотель казав, що кожна людина повинна щодня залишатися віч-на-віч зі своїми думками не менше двох годин.

Не потрібно йти дивитися на досягнення школи. Розкажіть мені про її директора, покажіть його портфоліо, і я вам скажу, з достовірністю у 90%, якою є його школа.

СЕРТИФІКАТ ЗДІБНОСТЕЙ

Сертифікат містить такі дані:

1. Темперамент.	31. Віртуальні еталони вимірювання.
2. Інтровертність/екстравертність.	32. Словниковий запас.
3. Уміння швидко відновлювати психоемоційну рівновагу.	33. Синоніми.
4. Швидкість психосоматичної реакції на отри-маний сигнал.	34. Швидкодрукування.
5. Уміння слухати інших.	35. Знання й володіння культурою поведінки, інтелігентність.
6. Музичні здібності.	36. Толерантність.
7. Художні здібності.	37. Комунікативність.
8. Організаторські здібності.	38. Терпіння.
9. Театральні здібності.	39. Уміння доводити по-чатку справу.
10. Поетичні здібності.	40. Вольові якості.
11. Пам'ять.	41. Координація рухів (вміння ловити м'яч однією рукою, поста-вити повну чашку води з підлоги на стіл або на шафу, не розливши ані краплини, і т.ін.).
12. Увага, уважність, спос-тережливість.	42. Об'єктивність в умовах особистої неприязні.
13. Об'єм словникового запасу.	43. Чесність.
14. Уміння формулювати відомі поняття.	44. Егоїстичність.
15. Уміння придумувати гіперболи й метафори.	45. Принциповість.
16. Культура читання.	46. Працелюбство.
17. Швидкочитання (тех-ніка і якість). Крім підручників, читати щоріку не менше 10 книг і складати залік за прочитаним.	47. Допитливість.
18. Риторика.	48. Викладацькі здібності.
19. Уміння розмовляти довгими реченнями (особливо в молодших класах).	49. Схильність до якого-небудь виду діяльності (гуманітарного, технічного).
20. Мислення логічне.	50. Ставлення до якого-небудь виду спорту.
21. Мислення психоло-гічне.	51. Належність до якого-небудь гуртка.
22. Мислення образне.	52. Особистісні, унікальні здібності.
23. Мислення асоціативне.	53. Грамоти, дипломи, кваліфікаційні посвід-чення, подяки, сер-тифікати, раціоналіза-торські пропозиції й винаходи тощо.
24. Мислення творче (ди-вергентне).	54. Дані про характер діяльності батьків, дідів і бабусь для виявлення генетичної спадщини (заносяться з дозволу учня).
25. Винахідницька твор-чість.	55. Інші здібності.
26. Наукова організація праці.	56. Рекомендації психолога для профорієнтації.
27. Літературна творчість.	
28. Інтелектуальні ігри.	
29. Усний рахунок.	
30. Уміння розгадувати кросворди.	

Бали виставляються за десятибальною шка-люю.

Більшість цих оцінок учні самі можуть занести в анкету кожного іншого учня класу, поклавши їх у "чорну скриньку". Психолог аналізує розставлені акценти в анкеті і, якщо треба, перевіряє достовір-ність показників, зберігаючи їх конфіденційність. Хоча нема чого боятися розголошення більшості показників, тому що саме анкетування несе в собі виховний ефект.

організації праці; на нього покладається проведення ре-гулярних шкільних, район-них і міських конкурсів ін-телектуального розвитку. Креатолог – спеціаліст з творчості, винахідник зі знанням патентознавства і авторських прав. Психолог-персонолог. Використаємо цей термін, вдало придуманий В.Я. Мойсіяко. У завдання персонолога має входити поєднання в собі діагноста, прогноста, аналі-тика, психокоректора й кон-сультанта особистості. Йому треба визначати темпера-мент учнів і вчителів (авто-ром розроблено об'єктивний метод визначення темпе-раменту всього класу за одну хвилину), виявляти і щорічно реєструвати дина-міку рівнів здібностей кож-ного учня в школі і готувати відповідний сертифікат (див. вріз на цій сторінці).

Якщо не буде в дитини осмислення себе як людини й особистості, не буде в неї і платформи для опору нега-тивним тенденціям. А за та-ких умов легко деформувати її психологію й менталітет.

Такий сертифікат може стати посібником для са-мовиховання, коли підсві-доме витягується на рівень свідомого. Цікавим буде й порівняння показників сер-тифікату самого учня та се-редньостатистичного, скла-деного про нього колекти-вом класу. Ще цікавішою буде динаміка розвитку ін-телектуальних здібностей і результати докладених до цього зусиль.

Цей сертифікат, фак-тично, є результатом дру-гої, більш вагомий освіти

учнів, якій сьогодні школа майже не приділяє уваги. Акцентуючи процес розвитку інтелектуальних здібностей і його впровадження в шкільну програму, можна змінити менталітет нації і суттєво підняти її інтелектуальний рівень.

ОСВІТА ДОРОСЛИХ

Концепція безперервної освіти повинна увійти до свідомості й підсвідомості кожної людини, в мораль і менталітет нації. Особливо це торкається тих, хто "своє відучився".

В.В. Вербицький

Потрібно стимулювати самоосвіту дорослого населення країни. Треба повсюдно створювати домашні університети для батьків, де вони могли б отримати основи наукової домашньої психології й педагогіки. Без цього не буде розвитку культури народу. Не можна говорити про революцію в системі освіти і культури, не залучаючи до цього самих батьків. Авторитет батьків є вищим за школу й суспільство. Тому й починати треба з них. Потрібно виховувати вихователів.

Потрібна психологічна і культурна освіта дорослих. Багато хто не вміє робити для себе висновків, слухаючи "гумор" з естради. Тема сексу стала модною. З дотепами люди проковтують вміло загорнуту психологічну і навіть ідеологічну цукерку з отрутою.

Багато дорослих не думають, що телевізор дивляться і школярі, яких у школі цього не вчать. Кілька років

тому в пресі йшли навіть дискусії, давати дітям у школу презервативи чи ні.

Так, в СРСР дійсно не було пропаганди статевої розбещеності й уседоженості в такому вигляді, як це здійснюється сьогодні на телебаченні й у пресі.

Співробітник американських спецслужб, який запустив серію анекдотів про Чапаєва, з гордістю розповідав по телебаченню, як він одразу став начальником відділу, а згодом і директором ідеологічного центру. Тепер там більше 10 тисяч кваліфікованих працівників отримують велику зарплатню. Це дешевше, ніж гонка озброєнь, а головне – результативніше.

Після розвалу радянської імперії з'явилися анекдоти на тему, кому нам усією країною здатися, німцям чи американцям, щоб покращити своє життя. І сьогодні багато людей не усвідомлюють, якого кольору їм дали прапор у руки за обіцяні гроші.

Дорослі повинні вчитися разом зі своїми дітьми й допомагати їм. Спільна робота, поза сумнівом, дасть результат у декілька разів вищий, ніж роздільна, хоча сьогодні багато батьків згодні

**ПОРАЗКА АРМІЇ
– БІДА;
ВТРАТА ІМПЕРАТОРА
– ПОДВІЙНА БІДА;
ВТРАТА ІНТЕЛЕКТУ
НАЦІЇ – ПОВНА
КАТАСТРОФА.**

Наполеон

Якщо школа не навчила – життя навчить, тільки диким чином: намучить, поранить, а може й покалічити!

В. Арістов
зі своїм учнем

Від редакції

ПРО НАШОГО АВТОРА ТА ЙОГО СПРАВУ

В.І. Арістов – академік Європейської академії природних наук (ЄАПН), академік Міжнародної академії оригінальних ідей (МАОІ), президент Фонду розвитку інтелектуальних здібностей (ФРІЗ) “Галактика”, президент Асоціації інтелектуальних ігор (АІІ), директор Школи розвитку інтелектуальних здібностей і особистості (ШРІЗО), директор Інституту підвищення кваліфікації (ІПК) вчителів (вихователів, психологів, тренерів, організаторів клубної роботи), винахідник СРСР, нагороджений ЄАПН медаллю Лейбніца.

До 67 років він створив 67 документальних фільмів, 67 інноваційних проєктів.

Валерій Іванович стверджує, що розвиток інтелектуальних здібностей дозволяє скоротити час навчання в школі до 10 років; підвищити економіку країни більш ніж у 1000 разів за 10 років; що Україна може і повинна стати інтелектуальною столицею Європи за п'ять років.

Нова парадигма на основі розвитку інтелектуальних здібностей повинна змінити зміст освіти. Вона не вимагає багато засобів. В основному – стіл, стілець і світло у вікні, тести, комплекти ігор, прості методички і, безумовно, розуміння її воля влади.

Плоди занять, які проводить Валерій Арістов, дивовижні. Вони вражають і навіть спочатку викликають недовіру у фахівців. Але тим значущіший результат. Учні В.І. Арістова підтверджують набуті ними вміння на чисельних шкільних конкурсах з усної лічби, швидкочитання й під час інтелектуальних ігор, а ФРІЗ “Галактика” переможцям дарує відеоманітофон, велосипед, флешки, фотоапарати, лижі, ігри та інші призи. Цього разу переможцю Юрієві Шафоренку вручено комп'ютер. Останній було подаровано Валерію Івановичу меценатом азербайджанцем Ісмаїлом Джабраїловим. Уважно розглянувши результати розвитку інтелектуальних здібностей школярів, він звернувся до В.І. Арістова з проханням: „А можна мені подарувати вам комп'ютер? На жаль, не могу більшого, але буду радий долучитися до великої й дуже корисної справи” (див. фото).

Труднощі можуть виникнути тільки в перебудові мислення самих учителів. Але це вирішуване питання, оскільки необхідне в першу чергу їм самим. Залишитися повинні активні й креативні вчителі і, як казав Ян Амос Коменський, – кращі люди.

Комп'ютер вручено переможцю шкільного конкурсу з усної лічби учневі четвертого класу школи № 329 м. Києва Юрієві Шафоренку на святі Останнього дзвінка 2008 року. Тато, гордий за сина, приймає поздоровлення Валерія Арістова. ▼

Ісмаїл Джабраїлов ▶

платити будь-які гроші, лише б самим не займатися зі своєю дитиною, виштовхуючи кожного разу зі своєї свідомості ці проблеми. На це повинна бути воля влади.

ЩО БУДЕ ГАЛЬМУВАТИ РОЗВИТОК ШКОЛИ МАЙБУТНЬОГО

Телебачення сьогодні професійно розбещує молодь з усіх каналів і вдень, і вночі. Уседозволеність і так звана “демократія в дії” формують у глядача образ людини без комплексів і сорому, егоїста, мізантропа, ниці почуття якого беруть гору над порядністю, цнотливістю і щирістю. Не може дитина сама зробити правильні висновки з реклами пива, секспослуг, казино, стриптизу, бійки і щоденних убивств зі смакуванням кривавих сцен, тому що в самих дорослих, які заробляють на цьому великі гроші, постраждала моральність. Усе це пригнічує й не дає можливості здоровому розвитку особистості. “Негативне мислення породжує негативні життєві обставини, які, у свою чергу, пригноблюючи, діють на мислення”, – зазначав Том Вуджек.

Прагматичне середовище й комерційна преса відчайдушно розхитують моральні засади молоді, які встигли сформувати батьки і школа. Якщо влада припинить це свавілля й аморальність людей, які маніпулюють свідомістю суспільства заради грошей і з метою розбещування молоді, у майбутньому ми отримаємо сучасну школу.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Інноваційна
школа

Вихід у світову мережу Інтернет відкриває нові можливості доступу до світових інформаційних ресурсів. Це означає, що вчитель повинен оволодіти певним набором знань та вмій у галузі використання глобальних інформаційних систем.

Сучасні можливості, які надає Інтернет, — широкі та різнобічні, але за зручністю сприйняття інформації він поступається книжкам і телебаченню, хоча кількість та доступність інформації в глобальній мережі незрівнянно вища. Інтернет забезпечує пошук та перегляд великого обсягу різнобічної, неформалізованої, структурованої інформації у вигляді текстових, графічних, аудіо- та відеофайлів або програм з будь-якої галузі людської діяльності. Використання світового інформаційного середовища відкриє принципово нові можливості для пізнавальної та творчої самореалізації майбутнього вчителя.

Можливості Інтернету реалізуються через *інформаційні сервіси*. Процес освоєння цих сервісів ускладнюється через відсутність узагальнювального путівника всіма сервісами, бо кожен із них є унікальним, але невід'ємним від інших (див. віз на С. 24).

Метою роботи в мережі Інтернет найчастіше є пошук необхідної інформації та обмін ідеями між людьми. Саме завдяки їй став мож-

ливим вихід навчальних закладів у світовий простір.

Результатом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в останні кілька років стала поява комп'ютерного дистанційного навчання. Останнім часом головною проблемою, яка постає в процесі навчання, є час. Пошук альтернативних шляхів навчання є не новою, а, як і раніше, актуальною проблемою [1].

Якісно нові можливості удосконалення знань відкривають інформаційно-комунікаційні технології навчання на відстані з використанням комп'ютерних мереж, відеокасет, телевізійного кабельного й супутникового відео.

Саме завдяки розвитку Інтернету, який пропонує великі інформаційні багатства та недорогі методи оволодіння ними, з'являються нові можливості здобуття освіти. На сучасному етапі розвитку науки, коли вчителю доводиться вдосконалюватися протягом усього життя, доступ до різної інформації

**Олена
ЗНАЧЕНКО**

Доцент кафедри математичного аналізу та інформатики Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2008

стає проблемою. Забезпечити цей доступ може і повинна дистанційна освіта (див. вріз на С. 25).

Хоча з появою в нашій країні мережі Інтернет з'явилася можливість дистанційного навчання, однак існує ряд причин, чому в Україні дистанційна освіта перебуває на низькому рівні. Їх можна поділити на проблеми психологічного та технічного характеру.

До *технічних* проблем можна віднести:

- низькі темпи розповсюдження мережі Інтернет, пов'язані зі станом економіки у країні;

НАЙПОПУЛЯРНІШІ СЕРВІСИ мережі Інтернет:

1. *WWW (Word Wide Web)*, “всесвітня павутина” – найбільш динамічний та корисний сервіс Інтернету. WWW – найвідоміший засіб мережевого доступу, гіпермедійна, інтегрована, глобальна інформаційна система, основою якої є гіпертекстові посилання.

2. *Електронна пошта* – засіб обміну повідомленнями. Вона об'єднує зручності телефону та традиційної пошти. За допомогою електронної пошти стало можливим отримати чи відіслати повідомлення зі швидкістю, яка набагато випереджає традиційну пошту.

3. *Електронні конференції* – групи новин, які дають змогу брати участь у дискусіях і здійснювати обмін ідеями.

4. *IRC (InternetRelay Chat)* – можливість спілкування в реальному часі в текстовому режимі.

5. *Електронні бібліотеки* – зібрання книг, що зберігаються в електронному вигляді. Використання електронних бібліотек робить можливим отримання спеціальних видань, які неможливо придбати чи отримати у традиційній бібліотеці. Але створення електронних копій книг, статей тощо вимагає значних трудових і часових затрат, а отже, й фінансових ресурсів. Тому не варто найближчим часом розраховувати на безкоштовне, легкодоступне джерело інформації. Отже, нагальним є створення в Україні єдиного освітнього інформаційного простору, зокрема електронної картотеки республіканських та обласних наукових бібліотек, бібліотек вищих навчальних закладів. Існує потреба створення віртуальних електронних бібліотек [3].

● наявність каналів зв'язку з низькою швидкістю викликає труднощі в спілкуванні абонентів у процесі дистанційного навчання;

● інформаційно-комунікаційні технології Інтернет надходять із запізненням, що робить неможливим їх застосування через невідповідність технічним можливостям.

До проблем *психологічного характеру* можна віднести:

- консерватизм системи освіти;
- нерозуміння місця Інтернету в навчанні;
- ставлення до дистанційного навчання як до менш якісного;
- відсутність підтримки з боку керівників традиційних навчальних закладів [2].

Розглянемо **актуальні проблеми використання інформаційних ресурсів** в освітньому процесі. *Перша проблема:* це доступ до інформаційних ресурсів. Сьогодні Інтернет-ресурси мають високу вартість. Одна з актуальних проблем системи освіти – відсутність спеціальних навчальних програм із тих чи інших предметів. У першу чергу розробляються програми і програмне забезпечення для бізнесу, що приносить прибуток, і тільки після цього розробляються програми власне для освіти. *Друга проблема* пов'язана з Інтернетом – відсутність у користувачів інформаційної культури, тобто низький рівень знань та вмінь із пошуку, збереження та використання інформації.

Виділимо **структуру й основні напрями розвитку ресурсів Інтернету**, пов'язаних з інформаційно-комунікаційними технологіями. Перший напрям можна назвати інформаційно-освітнім. *Інформаційно-освітній* простір представлений багатьма веб-сторінками соціологічних центрів, веб-сайтами університетів, електронними університетами й бібліотеками, дослідницькими центрами тощо.

Другий напрям – *інформаційно-технологічний*. У ньому існує багато центрів, що займаються розробкою та впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій:

- центр дистанційної освіти в Україні;

- Інститут ЮНЕСКО з інформаційних технологій в освіті;
- Державний науково-дослідний інститут інформаційних технологій і комунікацій.

Третій напрям — *інформаційно-комунікативний*. Інтернет — це засіб спілкування. У цей час в Інтернеті існує багато персональних веб-сайтів як для спілкування, так і для організації різних видів діяльності, включаючи надання різних освітніх послуг. Найбільш відома адреса сайта, на сторінках якого можна знайти багато інформації з освітніх технологій, у тому числі інформаційних. Дані про ці інформаційні ресурси можна знайти за допомогою пошукових систем або звернутися до конкретних адрес серверів університетів, розташованих у глобальній мережі Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбарчук В.І. Информатика як інтегральна наука // Інформатизація та нові технології. — 2002. — № 1. — С. 14–16.
2. Гладушина Р.М. Методичні проблеми дистанційного навчання іноземних мов через комп'ютерні телекомунікаційні мережі INTERET // Тр. Другої Всеукраїнської конференції молодих науковців “Інформаційні технології в науці та освіті”. — Черкаси: ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2000. — С. 88–89.
3. Дудик М.В. Проблеми інформатизації вищої школи // Тр. четвертого научно-методического семінара “Информационные технологии в учебном процессе”. — Одеса: ОГПУ ім.К.Д. Ушинского, 2003. — С. 97–99.
4. Жданович П. Дистанционное обучение: диплом через Интернет — это реально // СНІР. — 1999. — № 3. — С. 58–62.
5. Якусевич Ю.Г. Дистанційне навчання як прогресивна інформаційна технологія в освіті // Тр. четвертого научно-методического семінара “Информационные технологии в учебном процессе”. — Одеса: ЮГПУ ім. К. Д. Ушинского, 2003. — С. 12–14.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ТА ОСВІТА

Дистанційне навчання базується на принципах автономії процесу пізнання. Його реалізація має потребу в новому педагогічному підході, заснованому на діалозі “викладач — комп'ютер — студент”.

Інформаційне наповнення дистанційного навчання має спиратися на інформаційно-комунікативні технології. Вони сприяють більш інтенсивному навчанню, дозволяють ефективніше долати відстані, усувати бар'єри, зумовлені недостатніми матеріальними можливостями чи фізичними вадами, які можуть перешкодити здобуттю повноцінної освіти, необхідної в нашому складному світі, насиченому технологічними нововведеннями [4].

Термін “*дистанційна освіта*” лише описує спосіб навчання, який дозволяє вийти за рамки навчання в аудиторії. Дистанційне навчання пов'язує викладача, учня, а також джерела, розташовані в різних географічних регіонах, за допомогою спеціальної технології, яка дозволяє здійснювати взаємодію. Можна визначити дистанційне навчання як навчання, що характеризується рядом основних моментів:

- існування викладача й учня та існування домовленості між ними;
- просторова віддаленість викладача та учня;
- просторова віддаленість учня та навчального закладу;
- встановлення між викладачем та учнем прямого та зворотного зв'язку;
- підбір матеріалів, призначених спеціально для дистанційного вивчення.

Дистанційне навчання дозволяє кожній людині займатися самоосвітою незалежно від її віддаленості від закладів освіти, що дозволяє зробити вищу освіту доступною для всіх.

Технології мультимедіа та компакт-диски зробили можливим створення навчальних програм нового покоління, а мережеві технології дозволили зробити доступним для багатьох закордонні та вітчизняні бази даних та бази знань, що забезпечує прискорення процесу досягнення вищою школою України рівня інформаційної культури високорозвинених країн.

Глобальна комп'ютерна мережа Інтернет породила такий вид навчальних матеріалів, як Інтернет-підручники. Побудований на гіпертекстових технологіях, електронний підручник для дистанційного навчання, крім інших, має *такі переваги* [5]:

1. *Наявність гіпертекстової структури*, що покриває як понятійну частину курсу, так і логічну структуру викладу. Особливості гіпертексту дають можливість викладачеві розділити матеріал на велике число фрагментів, з'єднавши їх гіперпосиланнями в логічні ланцюжки.

2. *Гнучка система керування* — це система, коли викладач може задати найбільш прийнятну, на його думку, форму представлення й послідовність викладу матеріалу.

3. *Використання мультимедіаможливостей* сучасних персональних комп'ютерів, зокрема звуку, анімації, графічних уставок тощо.

4. *Підручник доступний студентові* (наприклад, і в Інтернеті, і на CD-диску).

5. *Наявність підсистеми контролю знань*, інтегрованої в підручник.

Звичайно, дистанційне навчання не може замінити традиційне, проте великі можливості відкриваються саме завдяки Інтернету перед людьми, які через певні причини не можуть здобути повноцінну освіту.

Олена
ЗУБЧЕНКО

Старший викладач НАУ

КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Майбутня професійна кар'єра та особистий розвиток молодих поколінь в сучасному інформаційному суспільстві залежать від того, наскільки швидко вони можуть знаходити та обробляти необхідну інформацію та пристосовуватись до ситуації, що постійно змінюється. Розвиток цих умінь та навичок починається в школі.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що для повноцінного життя в сучасному суспільстві в школі учні повинні навчитись ефективно знаходити та обробляти значні обсяги інформації, вирішувати проблеми, приймати рішення, вміти легко адаптуватись у новій ситуації, а отже, володіти цифровою компетентністю. Адаптування системи середньої освіти та професійної підготовки до нових соціальних вимог вимагає певних змін в організації навчально-виховного процесу. Одним із засобів досягнення цього, згідно з позитивним досвідом європейських країн і, зокрема, Великобританії, є педагогічні інформаційно-комунікаційні технології. Станом на 2007 р. Великобританія займала 4 місце за рівнем комп'ютеризації шкіл серед європейських країн (19,8

комп'ютерів та, відповідно, 18,5 комп'ютерів, підключених до Інтернету на кожні 100 учнів) [1].

На основі проведеного комплексного аналізу Національного навчального плану (ННП) та позитивного досвіду Великобританії [2] ми розробили авторську класифікацію практичного застосування педагогічних інформаційно-комунікаційних технологій у загальноосвітніх закладах Великобританії (див. табл. 1).

Основою запропонованої нами класифікації є поділ педагогічних інформаційно-комунікаційних технологій залежно від застосованого в навчальному процесі програмного забезпечення (*software*), ресурсів (*resources*), апаратного (*hardware*) та периферійного (*peripherals*) обладнання, передбаченого ННП Великобританії (*National Curriculum in action*) [3]. Отже, ми поділяємо їх на:

- **автономні (немережеві) педагогічні технології** – передбачають використання освітнього програмного забезпечення на CD-ROM (*education software*), локальних персональних комп'ютерів (*hardware: PCs, laptops*) та периферійного обладнання (*peripherals*);
- **мережеві педагогічні технології** – передбачають використання мереже-

Таблиця 1

Класифікація педагогічних інформаційно-комунікаційних технологій

Педагогічні технології на основі ІКТ	АВТОНОМНІ (немережеві) ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ	застосування освітнього програмного забезпечення на CD-ROM	- вільного від контексту	- текстові редактори, - комплексне програмне забезпечення, - презентаційні програмні пакети тощо
			- з певним контекстом	- довідкові програми, - навчальні програми, - програми для вдосконалення знань, вмінь та навичок.
	застосування цифрових технічних засобів	- графічний калькулятор, - цифрова камера (відеокамера), - програмований блок, - принтер, сканер, - інтерактивна віртуальна аудиторна дошка, - переносний комп'ютер з РК монітором, - електронний реєстратор даних тощо		
	МЕРЕЖЕВІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ (електронне навчання)	за типом мережі	- локальні мережі (географічно обмежені)	- внутрішньошкільна мережа (в межах навчального закладу) - суспільна мережа для навчання (в межах міста, області тощо) - Національна мережа для навчання (в межах країни)
- Інтранет (інформаційна приватна мережа в межах певної організації)				
		- Інтернет		
за застосуванням ресурсів мережі		- електронна пошта - шкільний веб-сайт - відеоконференції - віртуальне навчальне середовище		
за типом (стандартом) підключення	- ISDN - Broadband - бездротова комп'ютерна мережа			
КОМП'ЮТЕРНІ ІГРИ	за технічною платформою	- ігри на персональному комп'ютері - ігри на консолі - мобільні ігри - мережеві ігри		
	за жанром	- активні (дійові) пригоди - бойові ігри - ігри-стріляння від першої особи - ігри управління (менеджменту) - ігри-платформи - ігри-гонки - стратегічні ігри в реальному часі - рольові ігри - ігри-імітації - ігри "Побудова світу"		

вого програмного забезпечення (*network software*), комп'ютерних мереж (*hardware: networked PCs, with internet access*) та їх ресурсів (*resources*);

- **комп'ютерні ігри** – передбачають використання ігрового програмного забезпечення (*entertainment software*), локальних комп'ютерів або комп'ютерних мереж (*hardware:*

PCs, laptops; networked PCs, with internet access).

Залежно від застосування додаткових цифрових або периферійних технічних засобів, ми поділяємо мережеві педагогічні технології на дві групи:

1) технології, що базуються тільки на освітньому програмному забезпеченні (*software*), *вільному від контексту*: текстові редактори, комплексне

програмне забезпечення, презентаційні програмні пакети тощо; або з певним контекстом: довідкові, навчальні та тренувальні програми;

2) технології, що потребують додаткових цифрових засобів (*peripherals*): графічних калькуляторів, цифрових камер та відеокамер, інтерактивних віртуальних аудиторних дошок тощо.

Мережеві педагогічні технології ми класифікуємо за трьома характеристиками:

1) за типом мережі — локальні мережі (*local network*), Інтранет (*intranet*) та Інтернет (*Internet*) (мають різні можливості застосування в освіті);

2) за застосуванням ресурсів мережі (*resources*): електронної пошти, відеоконференцій, веб-сайтів тощо (передбачають організацію різних видів навчальної діяльності);

3) за типом підключення *ISDN*, *Broadband* і бездротова мережа (впливають на можливості застосування в освіті).

Остання із запропонованих характеристик стосується не методичного, а технічного забезпечення навчально-виховного процесу, проте не може залишатися поза увагою через значний вплив на ефективність забезпечення двох перших категорій: можливість з'єднання, доступність та швидкість передачі даних тощо.

Комп'ютерні ігри ми класифікуємо за жанром гри та за технічною основою. На нашу думку, ці характеристики визначають можливості їх застосування в різних вікових групах та для викладання різних навчальних дисциплін.

У класифікації ми використовуємо такі дефініції, як “мережеві педагогічні технології”, “автономні педагогічні технології” та “комп'ютерні ігри”. Тому вважаємо за доцільне дати їх наукове обґрунтування.

Ми визначаємо **мережеві педагогічні технології** як комплексну систему теоретичних і практичних методів та прийомів проектування, організації та проведення навчально-виховного процесу за допомогою системи взаємопов'язаних комп'ютерних комплексів, терміналів

(*hardware*), мережевого та освітнього програмного забезпечення (*software*) та ресурсів мережі (*resources*), що дозволяють здійснювати обмін різноманітною інформацією та даними.

Автономні педагогічні технології розглядаємо як комплексну систему теоретичних і практичних методів та прийомів проектування, організації та проведення навчально-виховного процесу за допомогою працюючого в автономному режимі локального комп'ютера (*hardware: local PC, laptop*), освітнього програмного забезпечення (*educational software*) та периферійного обладнання (*hardware: peripherals*).

І нарешті **комп'ютерну гру** трактуємо як структуровану діяльність дитини, спрямовану на інтерактивну взаємодію з комп'ютером, тобто вирішення нею ряду завдань або проблемних ситуацій у відповідь на графічні або звукові повідомлення комп'ютера.

Розглянемо більш детально кожен з вищезгаданих педагогічних інформаційно-комунікаційних технологій.

Мережеві педагогічні технології, що ґрунтуються на технології *WWW*, є інноваційними для Великобританії. Вони виникли і розвивались у 90-х рр. ХХ ст.: в 1993 р. було випущено першу версію *Mosaic* (Інтернет-браузера), в 1994 р. вийшов перший текст у мережі, в 1995 р. в мережі з'явилися тести множинного вибору, в 1996 р. — навчальні курси, а в 1997 р. — віртуальні університети [4].

Завдяки сучасному рівню розвитку ІКТ мережеві педагогічні технології стали доступним та ефективним засобом організації навчального процесу в школі. Ці технології, на нашу думку, мають потенціал для застосування в освіті, і основне питання в тому, щоб усвідомити їх сутність та визначити умови, за яких ці технології будуть корисними та ефективними для навчання.

Згідно з ННП Великобританії мережеві педагогічні технології широко використовуються для забезпечення навчального процесу на рівнях *Key Stage 2, 3, 4*. (На початковому етапі

навчання *Key Stage 1* застосовуються тільки автономні педагогічні технології). При цьому в ННП зазначено навчальні предмети, при викладанні яких використання мережевих педагогічних технологій є обов'язковим (див. табл. 2). З таблиці видно, що застосування мережевих педагогічних технологій є обов'язковим для викладання 10 предметів ННП (за винятком предмета "Проектування та дизайн"), при цьому основною метою їх використання є пошук інформації (7 навчальних предметів). Також передбачено застосування мережевих педагогічних технологій для спілкування за допомогою електронної пошти, проведення відеоконференцій та створення шкільних веб-сайтів (програмне забезпечення для веб-дизайну та авторизації в мережі) [5].

На думку бельгійського вченого А. Бунен [6], їх широке впровадження в систему освіти покращує якість навчання та викладання в кількох аспектах:

1) *пошук інформації* (доступ до інформаційних джерел, можливості використання спеціальних баз навчальних матеріалів);

2) *спілкування* (нові можливості та моделі навчання, зокрема мов);

3) *альтернативна, гнучка та цілеспрямована організація навчальних програм та курсів*;

4) *забезпечення альтернативних видів навчальної діяльності* (проблемно-орієнтоване, диференційоване навчання, проведення спільних проектів, міжпредметне навчання тощо).

Автономні педагогічні технології складають другу групу педагогічних інформаційно-комунікаційних технологій і є невід'ємною складовою модернізації системи освіти Великобританії.

Поняття "автономні (немережеві) педагогічні технології" охоплює широкий діапазон програмних пакетів, спрямованих на інтерактивне навчання в будь-якій конкретній галузі. Основною складовою немережевих педагогічних технологій є освітнє програмне забезпечення, тобто комп'ютерні програми, що можуть бути використані вчителями та учнями в навчально-виховному процесі. Потужний потенціал

Таблиця 2

**РЕСУРСИ МЕРЕЖІ,
мережеве апаратне та програмне
забезпечення
згідно з ННП Великобританії**

Комп'ютерна мережа з доступом до Інтернету (локальні мережі, Інтранет та Інтернет)	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Математика - Історія - Географія - Англійська мова - Сучасні іноземні мови - Релігійна освіта - Музика - Фізична освіта - Наука
Ресурси в режимі он-лайн та пошук інформації (веб-сайти, віртуальне навчальне середовище)	<ul style="list-style-type: none"> - Математика - Історія - Географія - Англійська мова - Сучасні іноземні мови - Релігійна освіта - Музика - Фізична освіта - Наука
Електронна пошта	<ul style="list-style-type: none"> - Релігійна освіта - Фізична освіта - Географія
Засоби для відеоконференцій	<ul style="list-style-type: none"> - Релігійна освіта
Програмне забезпечення для веб-дизайну	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн
Програмне забезпечення авторизації в мережі	<ul style="list-style-type: none"> - Релігійна освіта - Географія - Мистецтво та дизайн

Таблиця 3

ЗАГАЛЬНЕ ОСВІТНЄ ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (General Software) згідно з ННП Великобританії

<p>Комплексне (багатофункціональне) програмне забезпечення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бази даних та програми їх обробки; - програми запису даних, наприклад електронні таблиці 	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія - Математика - Географія - Історія - Англійська мова - Сучасні іноземні мови - Фізична освіта - Релігійна освіта
<p>Настільна редакційно-видавнича програма</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія - Англійська мова - Географія - Історія - Сучасні іноземні мови - Фізична освіта - Релігійна освіта
<p>Текстові редактори та програмне забезпечення для перетворення текстів</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Англійська мова - Географія - Історія - Сучасні іноземні мови - Фізична освіта - Релігійна освіта
<p>Презентаційні програмні пакети</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія - Географія - Історія - Сучасні іноземні мови
<p>Довідникове програмне забезпечення на CD-ROM *(атласи, енциклопедії, довідники тощо)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Сучасні іноземні мови - Математика - Англійська мова - Географія - Фізична освіта
<p>Програмне забезпечення для моделювання</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія - Географія - Наука
<p>Мультимедійне програмне забезпечення</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Географія - Релігійна освіта
<p>Програмне забезпечення для запису та обробки звуків</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Англійська мова - Мистецтво та дизайн - Музика
<p>Програмне забезпечення для обробки даних, отриманих за допомогою датчиків</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Проектування та технологія - Географія - Наука - Математика - Фізична освіта
<p>Програмне забезпечення для малювання та ретушування</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія
<p>Програмне забезпечення для графічного ілюстрування</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Географія
<p>Програмне забезпечення для створення та обробки цифрових зображень</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія
<p>Програмне забезпечення навчального курсу</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Математика - Англійська мова

та можливість широкого застосування автономних педагогічних технологій в освіті пояснюються їх різноманітністю, гнучкістю, доступністю та відповідністю сучасним вимогам.

На відміну від мережевих, автономні педагогічні технології застосовуються на всіх етапах навчання і для викладання всіх навчальних дисциплін. Слід відмітити нові тенденції їх впровадження в систему освіти на сучасному етапі, а саме:

1) застосування мультимедійних засобів навчання (інтерактивні віртуальні аудиторні дошки, інформаційні проектори, мультимедійне та довідникове програмне забезпечення тощо);

2) широке використання цифрових засобів навчання (цифрові камери, графічні калькулятори, апаратне забезпечення для запису та редагування звуку тощо);

3) забезпечення портативності та мобільності (використання в процесі навчання переносних комп'ютерів, мобільних телефонів тощо).

Основними складовими автономних педагогічних технологій є освітнє програмне забезпечення та цифрові технічні засоби.

Освітнє програмне забезпечення — це закінчені прикладні комп'ютерні програми або пакети програм, процедур та операцій, що забезпечують учню можливість отримувати знання та формувати вміння й навички шляхом вирішення певних навчальних завдань і проблем.

Грунтовний аналіз ННП Великобританії дозволив нам дати загальну характеристику освітнього про-

грамного забезпечення, що на сучасному етапі застосовується при викладанні навчальних дисциплін. У процесі аналізу ми систематизували запропоноване освітнє програмне забезпечення за двома критеріями:

- за діапазоном застосування – неспеціалізоване (застосовується для викладання всіх або кількох навчальних дисциплін ННП) та спеціалізоване (застосовується тільки для викладання конкретної навчальної дисципліни ННП) (див. табл. 3, 4);
- за контекстом – на освітнє програмне забезпечення, вільне від контексту, та освітнє програмне забезпечення з певним контекстом [1].

Більш цікавим для нас є детальний розгляд останньої зі згаданих категорій.

Освітнє програмне забезпечення, вільне від контексту, – це “необмежене” програмне забезпечення, що допускає внесення змін, правок, доповнень тощо, а також передбачає використання будь-якого навчального матеріалу відповідно до теми, навчального предмета, віку учнів, особистих потреб та рівня розвитку.

Прикладом цієї категорії освітнього програмного забезпечення можуть бути програми електронної обробки текстів (*Word, Textease*), що є ефективними для застосування вчителями з метою розвитку творчості учнів на уроках рідної та іноземної мов, літератури, історії та інших предметів гуманітарного циклу, а також для забезпечення ди-

ференційованого підходу та індивідуального навчання. Висока популярність таких програм пояснюється можливістю використання в роботі різноманітних (за мовою, стилем, спрямуванням, наповненням) текстів залежно від рівня знань

Таблиця 4

СПЕЦІАЛЬНЕ ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (*Special Software*) згідно з ННП Великобританії

Мистецтво та дизайн	<ul style="list-style-type: none"> – програмне забезпечення для створення галереї кліпів, включаючи ілюстративні вставки, звуки, анімацію, зображення, відеороліки тощо – програмне забезпечення для векторної графіки
Проектування та технологія	<ul style="list-style-type: none"> – програмне забезпечення для створення ілюстративних вставок – програмне забезпечення для текстурного відображення – програмне забезпечення для перевірки цілісності електричного ланцюга – контролюючі програми – програмне забезпечення для дослідження іжі – програмне забезпечення для плат з друкованою схемою
Географія	<ul style="list-style-type: none"> – картографічне програмне забезпечення
Математика	<ul style="list-style-type: none"> – програмне забезпечення для побудови графіків – алгебраїчне програмне забезпечення – динамічне геометричне програмне забезпечення (DGS) – мови програмування (Logo, Basic)
Наука	<ul style="list-style-type: none"> – програмне забезпечення для класифікації бази даних у вигляді двоїчного дерева
Музика	<ul style="list-style-type: none"> – програмне забезпечення для сфокусованої діяльності (ігри для запам'ятовування, відтворення ритму тощо) – програмне забезпечення для дослідження стилю та структури – програмне забезпечення для побудови простих послідовностей – програмне забезпечення для міксування – програмне забезпечення для запису нотних знаків – програмне забезпечення для редагування та створення музики
Релігійна освіта	<ul style="list-style-type: none"> – програмне забезпечення для відображення концепцій

Таблиця 5

ЗАГАЛЬНЕ АПАРАТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (General Hardware) згідно з ННП Великобританії

Комп'ютер з дисководом для CD-ROM	<p>Всі навчальні предмети, які входять до ННП</p> <ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн (Art and Design) - Проектування та технологія (Design and Technology) - Англійська мова (English) - Географія (Geography) - Історія (History) - Математика (Mathematics) - Сучасні іноземні мови (Modern Foreign Languages) - Наука (Science) - Музика (Music) - Фізична освіта (Physical Education) - Релігійна освіта (Religious Education)
Засоби проектування ІКТ ресурсів ● інтерактивна віртуальна аудиторна дошка ● інформаційний проектор	<p>Всі навчальні предмети, які входять до ННП</p> <ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія - Англійська мова - Географія - Історія - Математика - Сучасні іноземні мови - Наука - Музика - Фізична освіта - Релігійна освіта
Цифрові камери (фотоапарати)	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія - Англійська мова - Географія - Історія - Сучасні іноземні мови - Фізична освіта - Релігійна освіта
Апаратне забезпечення для запису та редагування звуку	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Англійська мова - Історія - Сучасні іноземні мови - Музика - Фізична освіта
Електронні реєстратори даних з різноманітними сенсорами	<ul style="list-style-type: none"> - Проектування та технологія (датчики температури, контрольна апаратура) - Географія (сенсори для дослідження мікроклімату, сенсори для вимірювання рівня кисню, кислотно-лужного балансу та якості води, детектори руху тощо) - Математика (сенсори для вимірювання звуку та світла тощо) - Наука (сенсори для вимірювання температури, швидкості, кислотно-лужного балансу, звуку та світла тощо) - Фізична освіта (датчики температури, серцебиття тощо)
Переносний комп'ютер з рідкокристалічним монітором	<ul style="list-style-type: none"> - Англійська мова - Географія - Історія - Фізична освіта
Сканери	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Проектування та технологія - Сучасні іноземні мови - Релігійна освіта
Принтери	<ul style="list-style-type: none"> - Проектування та технологія - Математика - Релігійна освіта
Відеокамери	<ul style="list-style-type: none"> - Мистецтво та дизайн - Географія - Релігійна освіта

учнів, поставленої мети, бажаних наслідків тощо, а також можливістю вибору рівня складності програм відповідно до потреб учнів, вікових та психологічних особливостей.

Освітнє програмне забезпечення з певним контекстом – це програмне забезпечення, що містить мультимедійний навчальний зміст (це поєднання текстової інформації, фотографій, малюнків, графіків, діаграм, відеороликів, аудіофайлів, анімації за допомогою системи гіперпосилань (див. глосарій)), представлений у структурованому вигляді. Діапазон представленого програмного забезпечення широкий. Наприклад, математичні навчальні програми варіюються від програм для засвоєння основних арифметичних понять та концепцій для початкової школи до програм для вирішення складних рівнянь, матриць, логарифмів тощо при вивченні вищої математики. У школах ця категорія програмного забезпечення використовується вчителями для пояснення навчальних тем, тематичних розділів, а учнями – для поглиблення власного розуміння відповідних тем [9].

При роботі з освітнім програмним забезпеченням з певним контекстом учителі та учні мають обмежені можливості щодо модифікації програм відповідно до конкретних навчальних цілей та потреб, через низький рівень можливості контролю з боку користувача.

Окремою категорією, на нашу думку, доцільно виділити автономні педагогічні технології на основі ІКТ,

які, окрім основного програмного забезпечення та персонального комп'ютера, потребують застосування в процесі навчання додаткових цифрових засобів (*hardware: peripherals*) та спеціального програмного забезпечення (*software*), що дозволяє обробляти результати та інформацію, отримані за допомогою вищезгаданих засобів.

Аналіз ННП Великобританії [10] дозволив нам систематизувати запропоновані цифрові технічні засоби на дві групи: неспеціалізовані (застосовуються для викладання всіх або кількох навчальних дисциплін ННП) та спеціалізовані (застосовуються для викладання конкретної навчальної дисципліни) (див. табл. 5, 6).

До неспеціалізованих цифрових технічних засобів належать: засоби проектування ІКТ ресурсів (інтерактивна віртуальна аудиторна дошка, інформаційний проєктор – всі предмети ННП); цифрові фотоапарати (8 предметів ННП); апаратне забезпечення для запису та редагування звуку (міні-диски, програвачі міні-дисків – 6 предметів ННП); електронні реєстратори даних з різноманітними сенсорами (5 предметів ННП); переносний комп'ютер з рідкокристалічним монітором (4 предмети ННП); сканери (4 предмети ННП); принтери (3 предмети ННП); цифрові відеокамери (3 предмети ННП).

Комп'ютерні ігри складають останню групу педагогічних інформаційно-комунікаційних технологій. На думку британського науковця Кр. Ллойда, го-

ловними компонентами комп'ютерної гри, що забезпечують популярність та успішність використання в навчально-виховному процесі, є:

- тривимірний звук та зображення – ретельно відтворений та імітований

Таблиця 6

СПЕЦІАЛЬНЕ АПАРАТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (*Special Hardware*) згідно з ННП Великобританії

Проектування та технологія	<ul style="list-style-type: none"> – фрезерний верстат – токарний верстат – фасонно-фрезерний верстат – вишивальна машина – швейна машина – ткацький верстат – в'язальна машина – конвеєрна піч – морозильна камера – двовимірний та тривимірний плоттер – вініловий різак – програмовані блоки
Географія	– автоматична метеорологічна станція для дослідження погоди та клімату
Математика	– калькулятори та графічні калькулятори
Мистецтво та дизайн	<ul style="list-style-type: none"> – апаратне забезпечення для редагування цифрового відео, переформатування аналогових зображень у цифрові тощо – графічні планшети (для малювання, написання тексту, розфарбовування тощо)
Музика	<ul style="list-style-type: none"> – магнітофон з лічильником, мікрофоном, лінійними входами – музикальні та звукові іграшки (забезпечують різні ефекти: звуки роботів, привидів, голоси героїв мультфільмів тощо) – клавіатура з різними звуками, MIDI (цифровий інтерфейс музичних інструментів) клавіатура – генератори звукових ефектів з мікрофоном та підсилювачем – програвач міні-дисків – 8 або 16 каналний мікшер, підключений до комп'ютера або генератора звукових ефектів – класна система місцевого радіомовлення – диски програвача для діджеїв – інноваційні засоби обробки звуків – програвач карооке – пристрій для записування CD-ROM
Фізична освіта	– Секундоміри

тривимірний простір, що забезпечує потужне відчуття інтерактивності (власної “реальної” участі в грі) з боку учня;

- наявність складних та “небезпечних” завдань, виконання яких призводить до формування міцного емпіричного знання;
- використання спеціальних значків “іконок”, що посилюють ілюзію “реальної” участі в грі;
- можливість змагання [11].

Широке використання комп’ютерних ігор в процесі навчання дозволяє говорити про виникнення нового виду ігрової навчальної технології, а саме – педагогічної технології комп’ютерних ігор.

На нашу думку, *педагогічна технологія комп’ютерних ігор* – це систематизована послідовність дій, що складається з технологічного аспекту – відбір та встановлення необхідного програмного забезпечення відповідно до вікових і психо-

логічних особливостей учнів; і методологічного аспекту – розробка плану навчальної діяльності, підготовка дітей до гри, включення їх в активну ігрову діяльність, проведення самої гри та підбиття підсумків.

Для ефективного впровадження та використання цієї технології в освіті педагогам-теоретикам і практикам необхідно чітко з’ясувати та усвідомити основні характеристики комп’ютерних ігор, що складаються з технічного аспекту (основні технічні платформи ігор) та змістового (основні жанри ігор), а також ознайомитися з основними шляхами та аспектами впровадження комп’ютерних ігор в освітній процес.

Основні аспекти комп’ютерних ігор, *технологічний* і *змістовий* повніше, на нашу думку, представлені британською агенцією *Vesta* в межах дослідницького проекту *Computer games to support learning*.

Згідно з інформаційними відомостями агенції *Vesta* [12] технічні платформи сучасних комп’ютерних ігор доцільно показати у вигляді таблиці 7.

На нашу думку, до цієї класифікації доцільно додати мережеві комп’ютерні ігри, що утворюють окремий вид через наявність спеціального додаткового програмного та технічного забезпечення, а також відмінностей та особливостей застосування в навчально-виховному процесі.

Ігри згідно зі змістом або жанром британські вчені агенції *Vesta* [13] поділяють на кілька груп, які доцільно розглянути у вигляді таблиці 8.

Таблиця 7

ТЕХНІЧНІ ПЛАТФОРМИ КОМП’ЮТЕРНИХ ІГОР

Платформи ігор	Приклади	Примітки
Настільний комп’ютер	Персональні комп’ютери, комп’ютери Макінтош	Популярні для ігор, що потребують великого обсягу пам’яті для імітації, моделювання та обробки графічних даних, а також доступу до Інтернету.
Консоль	Ігрові приставки Playstation2, Dreamcast	Підключаються до телевізора, коштують дешевше, ніж комп’ютери, але мають обмежені можливості.
Мобільні ігри	Кишенькові ігри, мобільні телефони	Досить маленькі, і тому можуть бути застосовані будь-де (їх використання в освіті зараз на початковому етапі).

Переваги розважального програмного забезпечення щодо розвитку нового досвіду учнів та їх освітніх можливостей можна ефективно застосовувати в навчальному процесі. Необхідно зазначити, що вимоги щодо вмінь та навичок, яких мають набути учні в процесі роботи з комп'ютерними іграми, постійно змінюються і стають складнішими. За умови, якщо вищезгадані вміння та навички релевантні та значущі з точки зору освіти, необхідно використовувати це для підвищення уваги до навчання, мотивації та залучення учнів у навчальний процес завдяки використанню діяльності, цікавої та приємної для учнів, що в той же час достатньо близька їм згідно з їхніми віковими особливостями. З цього можна зробити висновок, що використання комп'ютерних ігор сприятиме підвищенню ефективності навчального процесу, що внаслідок цього стане більш релевантним для діяльності учнів та принесе останнім більше задоволення.

Аналіз позитивного досвіду Великобританії дозволяє стверджувати, що освітній потенціал мережевих та автономних (немережевих) педагогічних технологій і, відповідно, потенціал використання додаткових цифрових технічних засобів та комп'ютерних ігор у процесі навчання дуже великий. Вони мають кілька аспектів та шляхів використання в освіті, основними з яких, на нашу думку, є:

- *по-перше*, інформаційний аспект – застосування педагогічних технологій учнями та вчителями

для отримання необхідної інформації з мереж, веб-сайтів, CD-ROM-ів (довідкові програми), флопі-дисків тощо;

- *по-друге*, навчальний аспект – організація навчання за допомогою мереж, веб-сайтів, комп'ютерних ігор та CD-ROM-ів (навчальні

Таблиця 8

КЛАСИФІКАЦІЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР ЗА ЖАНРОМ

ЖАНР	ОПИС
Активні (дійові) пригоди	Об'єднують елементи баталій, ігор-платформ (див. нижче), вирішення проблем та складних завдань і проведення досліджень.
Бойові ігри	Мають в основі боротьбу противників, які намагаються перемогти.
Ігри-стріляння від першої особи	Середовище гри сприймається з точки зору одного з учасників, який користується зброєю.
Ігри управління (менеджменту)	Базуються на економічному управлінні в змодельованому середовищі. Можуть бути простими (побудова власної кар'єри) і складними (побудова та управління містом, державою).
Ігри-платформи	Передбачають поступове проходження рівнів за рахунок подолання різних перешкод.
Ігри-гонки	Коливаються від приблизного моделювання ралі з використанням справжніх географічних даних до гонок в стилі аркад (галерея ігрових ситуацій).
Стратегічні ігри в реальному часі	Гравець має групу осіб або предметів і збирає спеціальні засоби для її збільшення або посилення. Предмети рухаються в реальному часі одночасно з предметами, що їм протидіють (не завжди придатні для використання в дитячому колективі через певний рівень насильства).
Рольові ігри	Гравець контролює конкретний персонаж або групу персонажів та проводить дослідження або пошуки.
Ігри-імітації	Передбачають точне відображення сучасних або історичних транспортних засобів та наявність різних рівнів складності.
Ігри "Побудова світу"	Охоплюють цілий ряд ігор, в основі яких – вплив гравця на персонаж або середовище з метою його розвитку та вдосконалення.

програми, програми для вдосконалення знань, вмінь та навичок), що містять спеціальні освітні програми з різних предметів, створені на основі мультимедійних засобів, анімації, аудіо- та відеоматеріалів тощо;

- *по-третє*, практичний аспект, тобто використання мережових та автономних педагогічних технологій для створення та обробки текстових документів, малюнків, зображень, презентацій, таблиць, графіків тощо; для формування та роз-

витку навичок роботи з ІКТ; для проведення лабораторних і практичних робіт, а також для організації науково-дослідницької діяльності.

У кожній з вищезгаданих педагогічних інформаційно-комунікаційних технологій є свої переваги та недоліки, але в поєднанні вони мають потенціал для модернізації та вдосконалення навчального процесу в школі. Їх впровадження та використання в процесі навчання входить до стратегічних планів розвитку освіти Європи, прийнятих як на національному, так і на загальноєвропейському рівнях Радою Європи, Європейською Комісією, ЮНЕСКО тощо. На думку європейських спеціалістів, педагогічні інформаційно-комунікаційні технології, і в першу чергу мережеві технології, є одним із основних компонентів формування сучасної системи освіти, що задовольнить потреби інформаційного суспільства. Порівняно з автономними педагогічними технологіями мережеві педагогічні технології мають більший потенціал для забезпечення основних завдань розвитку освіти, а саме інформатизації, гуманітаризації та глобалізації освіти; впровадження системи навчання протягом життя; створення можливостей альтернативної освіти та системи варіативного навчання; забезпечення відкритості систем освіти та рівного доступу до якісної освіти всіх громадян, особливо осіб з певними вадами; розвиток Європейської кооперації в галузі освіти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Harnessing Technology/ Review 2007: Progress and impact of technology in education.- Becta, 2007 .- P.7: <http://www.becta.org.uk>
2. The secondary curriculum/ Qualifications and Curriculum Authority/ Curriculum Online: http://www.qca.org.uk/curriculum/qca_13583.aspx.
3. The secondary curriculum/ Qualifications and Curriculum Authority/ Curriculum Online: http://www.qca.org.uk/curriculum/qca_13583.aspx
4. A brief history of Web-based Pedagogy: <http://www.eduworks.net/workshop/tutorial/index.cfm?type=slide&number=1.70>
5. The secondary curriculum/ Qualifications and Curriculum Authority/ Curriculum Online: http://www.qca.org.uk/curriculum/qca_13583.aspx
6. Information technologies in schools: reasons and strategies for investment.- Council for Cultural Co-operation, Council of Europe Publishing, 2000.- P. 77
7. The secondary curriculum/ Qualifications and Curriculum Authority/ Curriculum Online: http://www.qca.org.uk/curriculum/qca_13583.aspx
8. What is Educational Software?.- National Centre for Technology in Education: <http://www.softwarecentral.ie>
9. What is Educational Software?.- National Centre for Technology in Education: <http://www.softwarecentral.ie>
10. The secondary curriculum/ Qualifications and Curriculum Authority/ Curriculum Online: http://www.qca.org.uk/curriculum/qca_13583.aspx
11. Lloyd Chr. Games at school/ Education software and the computer games industry.- British Educational Communications and Technology Agency (Becta), 2001.-P. 21.: <http://www.immersiveeducation.com>
12. Computer games to support learning// Information Sheet.- British Educational Communications and Technology Agency (Becta), 2002.- 5 p.: <http://www.becta.org.uk/technology/infosheets/pdf/computergames.pdf>
13. Computer games to support learning// Information Sheet.- British Educational Communications and Technology Agency (Becta), 2002.- 5 p.: <http://www.becta.org.uk/technology/infosheets/pdf/computergames.pdf>

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

*Люди мріяли про небо — підкоряли.
Люди міряли глибини — діставали.
До прогресу простували гірко —
І бувало в поступі гірко...
Очі в небо, в синю даль — що там?
В душу кожен сам собі — просто ж.
Тільки небо манить всіх тайною,
А душа?
Душа ляка глибиною.*

Раїса Артеменко,
головний спеціаліст відділу освіти Чутівської
райдержадміністрації Полтавської області, поетеса

ВЧИМОСЯ І НАВЧАЄМО КУЛЬТУРИ МИРУ

XVI СЕСІЯ УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ МИРУ

Любов ГУМЕНЮК

Методист управління
освіти Рівненського міськ-
виконкому

Людей планети Земля об'єднує насамперед бажання зберегти на ній незгасний вогонь життя, передати її неповторну красу нащадкам. Адже ми не тільки громадяни своєї країни, а й усього світу. Це примушує кожну людину задуматися над своїм існуванням, способом збереження миру.

Актуальність проблеми миру й толерантності пов'язана з тим, що сьогодні на перший план висуваються цінності й принципи, необхідні для спільного виживання й вільного розвитку.

„Толерантність – це те, що робить можливим досягнення миру і веде від культури війни до культури миру”, – так сказано в Декларації принципів толерантності, прийнятій генеральною конференцією ЮНЕСКО в 1995 році.

Толерантність – це миролюбство, терпимість до етнічних, релігійних, політичних, конфесійних, міжособистісних протиріч. Це мистецтво жити в мирі з різними людьми і ідеями, здатність мати права і свободи, при цьому не порушуючи прав і свобод інших людей. У той же час толерантність – це не поступка, поблажливність чи потурання, а ак-

тивна життєва позиція на основі визнання іншого.

Таким чином, проблема толерантності належить до однієї з виховних проблем. Проблема культури спілкування – одна з найгостріших не лише в школі, але й у суспільстві в цілому. Прекрасно розуміючи, що ми всі різні і що треба сприймати іншу людину такою, якою вона є, ми не завжди ведемо себе коректно й адекватно. Важливо бути терпимим одне до одного, що є дуже непросто. „Педагогіка співробітництва” і „Педагогіка миру й толерантності” – це ті поняття, без яких неможливі будь-які перетворення в сучасній школі.

У нашому місті склалися певні миротворчі традиції. Рівненський миротворчий осередок приєднався до Українського Руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння” і в 1994 році за сприяння завідувачки відділу освіти *Світлани Кирилівни Богатирчук*. З того часу на базі миротворчих об'єднань шкіл міста впроваджуються різні ефективні форми й методи роботи з виховання учнівської молоді в дусі миру, толерантності і взаєморозуміння, зокрема диспути, круглі столи, дебати, рольові ігри, уроки взаєморозуміння, прес-конференції, конкурси малюнка і плаката, проведення благодійних опера-

цій „Пошана”, участь у проведенні всеукраїнських миротворчих акцій „Ліхтарики миру”, „Стрічка миру”, „Молитва миру”, свят і тижнів злагоди і взаєморозуміння. До переліку заходів останніх років слід віднести Асамблею миротворчих учнівських та студентських об'єднань „Жити в гармонії з собою і навколишнім світом”, форум „Обніmemo Землю красою і любов'ю”, участь у Всеукраїнському конкурсі молодіжних проєктів „Служіння заради миру”, щорічному фестивалі миротворчих об'єднань.

ХVІ СЕСІЯ УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ МИРУ

Враховуючи досвід з формування культури миру і толерантності педагогів Рівного, Президія Українського Руху „Педагоги за мир і взаєморозуміння” прийняла рішення про проведення 17-19 квітня 2008 року ХVІ Сесії Університету Культури Миру на базі загальноосвітніх навчальних закладів Рівного за темою „Самореалізація особистості в умовах сучасного виховання: досвід, проблеми, перспективи”.

На базі НВК №2 „Школа-ліцей” було оформлено виставку творчих робіт учнів шкіл міста, методичних розробок педагогів, проведено конференцію.

На конференції були присутні гості з Харкова, Луганська, Києва, Мінська, Полонного. Учасників і гостей вітали учні НВК №2 та заступник начальника управління освіти К. Сичик.

Запрошено на конференцію заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, класних керівників. Перед присутніми проблеми висвітлювались так: „Життєвий простір особистості” (І. Єрмаков, кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії інноваційних технологій Інституту педагогіки АПН України);

„Соціалізація особистості в умовах формування культури миру” (В. Литвинович, доцент кафедри педа-

гогіки Мінського державного лінгвістичного університету);

„Прагнення до самоствердження як важливий фактор розвитку особистості в ранньому юнацькому віці” (О. Безкоровайна, кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки РДГУ).

Досвідом роботи з проблеми „Самореалізація особистості” поділились директори та заступники директорів рівненських шкіл:

Л. Гуменюк, методист з виховної роботи управління освіти;

Н. Іванець, директор Рівненської загальноосвітньої школи I-III ступенів №4;

А. Єфімов, заступник директора з виховної роботи НВК „Престиж”;

І. Верхова, заступник директора з виховної роботи Рівненської спеціалізованої школи №15;

А. Перепелиця, заступник директора з виховної роботи ПМЛ „Елітар”;

Н. Мартинчук, заступник директора з виховної роботи Рівненської загальноосвітньої школи I-III ступенів №23;

Т. Шматко, заступник директора з виховної роботи Рівненської загальноосвітньої школи I-III ступенів №24;

М. Куклевська, голова парламенту дітей міста Рівного;

І. Бачинська, заступник директора з виховної роботи Рівненської загальноосвітньої школи I-III ступенів №27.

Гості ознайомились з презентацією виховної системи Рівненської української гімназії. Представники дирекції РУГ (Т. Кухарчук, Л. Бойчак) розповіли про свій досвід у створенні сприятливих умов для розвитку, самоформування та самовизначення гімназиста шляхом особистісно-орієнтованого підходу у вихованні.

Юні екскурсоводи гімназії провели екскурсії в музеї історії гімназії та музеї Георгія Косміади. Презентували свою роботу Євроклуб (керівник С. Євчук) та учні гімназії.

Учасники пленарного засідання XVI Сесії Університету Культури Миру (зліва направо): В. Дзябенко, В. Литвинович, Г. Чуйко, К. Сичик. За трибуною – І.Єрмаков

У роботі Сесії Університету Культури Миру взяли участь науковці Академії педагогічних наук України, члени Президії Руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння”, гості з Харкова, Луганська, Києва, Мінська, Полонного

Екскурсія в музеї історії Рівненської української гімназії

Практикум „Вчимося жити у взаєморозумінні” та годину спілкування „Толерантність врятує світ” провели практичний психолог РУГ С. Баранюк та вихователь гімназійного класу, завідувачка кафедри виховання І. Якобчук.

У практичній частині педагоги РУГ продемонстрували втілення основних принципів Університету культури Миру в роботі з гімназистами. На годині спілкування „Толерантність врятує світ” І.В. Якобчук з восьмикурсниками міркували над тим, що включає в себе поняття толерантності, створювали кольорові емблеми толерантності. Використовуючи знання різних мов (польської, французької, німецької, англійської) діти представляли гасла цих народів про величність і чистоту взаємин представників різних національностей.

С. Л. Баранюк, практичний психолог гімназії, разом із дев'ятикласниками міркувала, якими шляхами можна запобігти, міжетнічним конфліктам, використовуючи заходи правового соціально-економічного та культурного напрямку. Завершальним етапом психологічного практикуму „Вчимося жити у взаєморозумінні” стало звернення групами дітей яскравої спільної стрічки миру.

Увечері гості були приємно вражені виставою Рівненського драматичного театру „Одкровення від Івана” та рівненською театралною публікою.

Тренінги з педагогами-виховниками м. Рівного провели академік В. Дзябенко, віце-президент Українського

Руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння”, та Г. Чуйко, відповідальний секретар Українського Руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння”, заступник директора школи №16 м. Києва.

Майстер-клас із заступниками директорів з виховної роботи „Виховна система школи” провів І. Єрмаков. Ним було відзначено велику роботу, проведenu заступниками директорів з виховної роботи, зі створення виховної системи шкіл та створення виховного середовища як засобу розвитку учня.

Крім семінару, відбулося засідання Рівненського міського осередку Руху „Педагоги за мир і взаєморозуміння”. Регіональним координатором миротворчих програм українського комітету Руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння” обрано Л.В. Гуменюк, методиста управління освіти.

Виховання культури миру відкриває нові горизонти розвитку освіти і виховання, виводить їх на якісно нові рубежі.

Результатом виховання культури миру має бути стійка спрямованість особистості на підтримку і захист миру в широкому розумінні цього слова (миру з собою, людьми, в родині, Батьківщині, на планеті, миру як захисту життя і прав людини).

Культура миру не може бути нав'язана учням, вона плекається в їхніх серцях. Із повсякденного життя вона природно поширюється на гармонію в сім'ї, родині, суспільстві, нації.

Учасники психологічного практикуму „Вчимося жити у взаєморозумінні”

Виставка творчих робіт учнів шкіл м. Рівного

Майстер-клас із заступниками директорів з виховної роботи „Виховна система школи” проводить І. Єрмаков – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії інноваційних технологій Інституту педагогіки АПН України, ректор Університету Культури Миру

САМОТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ВИХОВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

**Ольга
БЕЗКОРОВАЙНА**

Докторант Рівненського державного гуманітарного університету, регіональний координатор миротворчих програм Українського комітету руху "Педагогі за мир та взаєморозуміння", відмінник освіти України, доцент, кандидат педагогічних наук

Грунтуючись на вітчизняному законодавстві й дотримуючись міжнародних документів, зокрема Декларації ООН про права людини, українська національна система освіти спрямована на загальний всебічний розвиток людини, формування громадянина, здатного забезпечити прогрес нації. У *Національній доктрині розвитку освіти* чітко визначається система концептуальних ідей та поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти в першій чверті XXI століття.

Головною метою державної політики щодо розвитку освіти є створення умов для різнобічного розвитку особистості, самоствердження та творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління, здатного ефективно працювати й навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності культури та громадянського суспільства, розвивати

і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти" [6, С.233].

Самореалізація особистості визначається специфічним для сучасності, але одвічним природним ставленням людини не лише до самої себе, а й до інших, до суспільства, природи, з поважним толерантним ставленням до майбутнього. На думку ЮНЕСКО, XXI століття має стати століттям, у якому культура і людина будуть розвиватися за гуманітарною, етнопсихологічною концепціями особистості, основаними на ідеях природо- і культуровідповідності, індивідуально-особистісного розвитку.

2001-2010 роки оголошено ООН Декадою Культури Миру та Ненасилля в інтересах дітей планети. Означені проблеми висувуються на перший план сучасного світорозуміння і свідчать про величезні перетворення життя суспільства.

Формування і розвиток особистості в нерозривній єдності зі зростанням соціальної значущості її творчого потенціалу надають особливої гостроти й актуальності питанню щодо природи внутрішніх детермінантів людської життєдіяль-

ності та їх ролі у становленні й розвитку сучасної особистості. У низці таких чинників життєдіяльності людини важливе місце займає прагнення до самоствердження. У зв'язку з цим вважаємо розв'язання дослідницької проблеми винятково актуальним, що впливає з теоретичного уявлення про її сутність та зміст і розглядається як створення відповідних умов для самостійної реалізації особистістю своїх потенційних задатків, природних можливостей, її суб'єктивно-діяльнісна сторона, „внутрішня активність людського індивіда”.

Як науково-теоретична проблема самоствердження особистості стало об'єктом спеціальних досліджень — філософських, а потім і конкретно наукових — лише у ХІХ—ХХ століттях. У фундаментальних філософських дослідженнях поняття самоствердження аналізувалося в основному як спонукання: „людська воля до життя” А. Шопенгауера, „воля до влади” Ф. Ніцше, „прагнення до вдосконалення” А. Адлера і „домогання” К. Левіна. Вони всі є синонімами, які визначають *внутрішню потребу людини в самоствердженні*.

Особливої значущості самоствердження набуває зараз, у період глибоких соціальних змін і перетворень в українському демократичному суспільстві, що тягне за собою втрату людиною почуття стабільності, віри у власні сили, дезорієнтацію. Найбільші психологічні труднощі в сучасній соціальній ситуації переживає молодь, яка перебуває на порозі життєвого самовизначення, пошуку сфер свого утвердження і людського затребування. Відсутність орієнтирів робить процес її самоствердження стихійним, неорганізованим, непродуманим, що є проблемою для старших школярів і суспільства загалом.

У дослідженні особистісного самоствердження найбільший інтерес становить така соціально-демографічна група, як молодь раннього юнацького віку. Це зумовлено тим, що саме спільність молодих харак-

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА „САМО”

Наукових праць із дослідженням феномена „само” достатньо багато: теорія самореалізації Г. Олпорта, концепція самоактуалізації А. Маслоу, теорія „Я” К. Роджерса, самореалізація як „мотив людської життєдіяльності” С. Рубінштейна, самореалізація „як активна участь у різних сферах життєдіяльності” М. Гінзбурга.

Ці теорії використовувались і отримали подальший розвиток у розвивальному навчанні (Л. Витогський, В. Давидов, Л. Занков, Д. Ельконін), особистісно-орієнтованому (І. Бех, Т. Алексеєва, О. Бондаревська, В. Серіков, І. Якиманська), навчанні творчого саморозвитку (В. Андреев, М. Бердяєв, М. Бахтін, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Флоренський).

Проблема особистісного самоствердження в психології виступає в низці основних її складових: *природної потреби* (І. Бех, С. Березін, Ю. Ган, С. Каверін, О. Леонтьєв, А. Маслоу, М. Цибра); *мотив* (А. Адлер, І. Кузьмінков, М. Матюхіна, А. Розов та ін); *спрямованості* (Л. Божович, М. Неймарк, А. Осницький); *суб'єктності* (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, І. Бех, Л. Божович, О. Леонтьєв, О. Кононко, С. Рубінштейн, В. Петровський), *питання про „значущість”* (М. Добринін), *„внутрішню позицію”* (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, І. Кон, О. Ухтомський), *„систему відносин”* (В. М'ясищев), *сторону діяльності щодо самовизначення* (Д. Леонтьєв, В. Сафін та ін); *поведінково-вчинкового акту* (Р. Альберті, Т. Кириленко, В. Роменець, Л. Петровська, В. Татенко, Т. Титаренко, М. Еммонс).

За основу дослідження було взято положення з теорії педагогів, представників вільного виховання К. Вентцеля, Д. Дьюї, Я. Корчака, М. Монтеня, М. Монтессорі, О. Нейла, Ж. Руссо, С. Френе, Р. Штейнера.

Своєрідним орієнтиром у дослідженні проблеми особистісного самоствердження стали педагогічні праці Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, В. Караковського, Я. Коменського, М. Красовицького, А. Макаренка, О. Савченко, Л. Рувинського, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Е. Фромма, С. Шацького та ін.

„САМОТВЕРДЖЕННЯ“

Підходи до визначення

У найзагальнішому вигляді **самоствердження** можна визначити як здійснення самого себе в житті й у повсякденній діяльності, пошук і реалізацію свого особливого шляху в цьому світі, своїх цінностей і сенсу свого існування. Актуалізація потреби в самоствердженні відбувається, як правило, через зниження (загрозу зниження) соціального статусу людини, що викликає в неї почуття соціальної небезпеки, яке, у свою чергу, стимулює активність індивіда, його прагнення зберегти та зміцнити своє становище, установити втрачений статус у суспільстві або знати загрозу його можливого зниження.

Так, *С. Березін* вважає самоствердження „атрибутом особистості, сутність якого полягає в його суспільно-корисній діяльності і, будучи реалізацією творчих сил, її індивідуальності, „Я” отримує визнання з боку суспільства” [2, С.46].

Зокрема, *С. Каєрїн* писав: „Потреба в престижі, прагненні до високого соціального статусу, потреба в авторитеті, потреба в повазі і самоповазі – все це будуть не різні потреби, а всього лише інші іменування потреби в самоствердженні” [4, С.30]. Тобто потреба в самоствердженні виступає узагальненим виразом інших потреб.

Аналогічної точки зору дотримується *І. Бех*, який розуміє під самоствердженням престижно-статусну потребу, яка виражається в реалізації первісних потенцій конкретної особистості, утвердження свого „Я” завдяки досягненню певного статусу в соціальній сфері [1, С.60]. На думку *Ю. Гана*, самоствердження являє собою „... потребу людини ствердити себе у світі ... прагнення до життєвого успіху, до утвердження достоїнства в самостійності своєї особистості...” [3, С.20].

М. Цибра вважає, що самоствердження за своїм змістом є категорією, яка стверджує добро „... здійсненням себе в діяльності гуманній, яка набуває характеру завищення, буде вважатися самоствердженням” [8, С.123]. Самоствердження особистості як утвердження своєї індивідуальності може здійснюватися лише при реалізації позитивного потенціалу, який первісно закладено в „самості” індивіда. Однак воно можливе і в негативних формах, коли метою виконаної дії є не позитивна, а якраз негативна оцінка з боку інших людей. Тому, на нашу думку, дуже важливо в процесі навчально-виховної діяльності поступово підвищувати рівень домагань і прагнути докладати всіх можливих зусиль, щоб прищепити дитині потяг саме до позитивного самоствердження.

Отже, синонімами поняття „самоствердження” можна вважати суспільне визнання, соціальний статус, успіх, впевненість у собі, прагнення до особистісної значущості, престиж, імідж, потребу в досягненнях і домінуванні. Можна вважати ці поняття не синонімами самоствердження, а тими, які визначають той чи інший його бік.

САМОТВЕРДЖЕННЯ І СПОРІДНЕНІ КАТЕГОРІЇ

Один із найважливіших чинників, необхідних для самоствердження в ранньому юнацькому віці, – це перш за все **самосвідомість** як результат виокремлення людиною самої себе з довкілля. Це орієнтованість на самого себе, на свій внутрішній світ, багатий суб’єктивним, індивідуально-самобутнім. Самосвідомість виступає як специфічна форма спілкування індивіда з самим собою. На основі суб’єктивних уявлень про себе самого, суб’єктивних оцінок своїх здібностей і можливостей виробляється оптимальний, з точки зору старшокласника, варіант поведінки, який і виступає як основний (звичний) заміс самоствердження.

Г. Соколова пов’язує процес самоствердження особистості з моральною самосвідомістю, зокрема з двома її властивостями – працьовитістю і соціальною відповідальністю. Самопізнання обов’язкове для правильної адаптації людини до природного середовища, її ефективного соціалізації. На думку *О. Кононко*, самопізнання і самоствердження – невід’ємні складові процесу становлення дитини як соціальної істоти, як особистості, вони виникають під впливом оцінних ставлень до зростання особистості, містять можливість виникнення в неї ►

теризує їхнє прагнення до самоствердження у світі дорослих. Молодь традиційно є об’єктом численних соціологічних досліджень і суб’єктом соціальних трансформацій. Згідно з твердженням психологів, прагнення до реалізації внутрішньої потреби своєї індивідуальності, свого „Я” особливо яскраво заявляє про себе саме в юності. Юність – та пора дозрівання особистості, коли у свідомості закладаються фундаментальні установки, які проявляються згодом як ціннісні орієнтири в практичній діяльності.

На нашу думку, прагнення до самоствердження стає стійким процесом у ранньому юнацькому віці у зв’язку з розвитком самосвідомості, волі, об’єктивізації самооцінки і оцінки оточення, потреби в самовираженні (див. віз на С. 44-45). Це вік яскравого прояву самості особистості. Тому виховна практика потребує чіткого логічного визначення всіх проявів „само” в структурі самоствердження, їхніх суттєвих ознак, якими слід керуватися сучасній молодій людині.

Через задоволення потреби в діяльності, спілкуванні, пізнанні й самопізнанні особистість прагне задовольнити головну потребу – природну потребу в самоствердженні як атрибутивну, статусну потребу, яка полягає в прагненні людини завоювати суспільне визнання, зайняти відповідне становище в найближчому соціальному оточенні, а також набути почуття особистісної значущості, ви-

сокої самооцінки, що в кінцевому результаті буде сприяти формуванню й розвитку почуття впевненості у власних силах, а значить, зміцнювати її соціальну безпеку.

Самоствердження завжди “готове” до дії. Воно виражене не просто інтелектуальною установкою, а є складним утворенням порівняно з переконаннями книжними, які залишаються в голові і не пов’язані зі справою. У самоствердженні особистості основні життєві установки емоційно прийнятні, інтелектуально обґрунтовані і постійно перетворюються в діяльність. Самоствердження виражається в стійкому емоційному ставленні до реальності й у переконанні щодо правильності тих поглядів і думок, які людина висловлює і яких дотримується в житті, у розширенні сфери діяльності та зв’язків із зовнішнім оточенням. Під розширенням розуміється набуття учнями нових знань, умінь, навичок, їх усвідомлення на більш високому якісному рівні, постановка нових завдань, рух до наступного рівня власного становлення, тобто розвитку свого особистісного начала. Різномічні позитивні зовнішні впливи розширюють сферу життєдіяльності дитини, створюють передумови для її різномічного розвитку й удосконалення. Вплив зовнішніх умов на розвиток особистості відбувається не безпосередньо, а лише проходячи через внутрішню сферу її потреб.

Процес особистісного самоствердження школяра

самостановлення, тобто “внутрішнього погляду” на себе як на об’єкт пізнання і переживання [5, С.7].

Самосвідомість породжує **самооцінку**, яка в ранньому юнацькому віці дає можливість побачити власне „Я” в центрі світотворення, суспільства, колективу, усвідомити свій вплив на те, що відбувається, критично оцінити результат своїх дій в оточенні собі подібних, як зсередини себе, так і опосередковано, через оцінки інших. Однак людина повинна поважати себе не на основі оцінок з боку оточення, нехай навіть і справедливих, а на основі адекватного усвідомлення самої себе. „В основі духовної поваги до себе повинно лежати правильне сприйняття себе – особистісний акт самоствердження, а не чужі... виявлення” [7, С.97]. У міру формування й зміцнення самооцінки зростає здатність до утвердження і відстоювання своєї життєвої позиції.

Наступним важливим чинником **самоствердження** є самовираження – потреба особистості відкрито заявити про себе, свої наміри, бажання, переконання і почуття, активно виражати їх у поведінці і в спілкуванні. Самовираження означає свідомий процес об’єктивації сутнісних сил особистості, спрямований на досягнення адекватного розуміння їх іншими.

Самоствердженню передують **саморегуляція**, яка належить до тих внутрішніх процесів, які дозволяють індивіду керувати своєю цілеспрямованою активністю в будь-який час і за будь-яких обставин. Перш за все – це самоконтроль, самодисципліна, наполегливість у подоланні труднощів.

До явищ, що викликані процесом самоствердження, належить **самовизначення**, яке дозволяє формувати деяку систему уявлень особистості про себе. Це процес і результат вибору особистістю своєї позиції, мети і засобів самоздійснення в конкретних обставинах життя; основний прояв людиною свободи. Самовизначення формується від першого усвідомлення своїх можливостей, здібностей і завершується свідомим вибором професії, свого місця в житті. Як для суб’єкта власного життя, для людини характерне саме життєве самовизначення, включення в систему цінностей людських взаємин, норм і правил спільного життя, моральних відносин, духовності, її взаємодії в соціокультурному просторі. Для раннього юнацького віку самовизначення – процес практичного пошуку особистістю місця в житті, формування свого визнання, життєвої мети.

Потреба самоствердження, пов’язана з фізіологічними потребами індивідуума, викликана конкретними об’єктивними соціальними потребами, які співвіднесені з передбачуваними критеріями здоров’я і критеріями визнання в рамках потреби самозбереження (безпеки). Потреба самоствердження в особистісному уявленні критеріїв здоров’я трансформується в почуття потреби бути здоровим.

У процесі саморозкриття молода людина поліпшує стратегії міжособистісного спілкування, одночасно здійснюючи пізнання себе як унікальної особистості.

У процесі самоствердження відбувається й **самореалізація**. Це – свідомий процес розгортання і зростання сутнісних сил людини, її задумів, творчих здібностей, умінь, потреб, мотивів, життєвих цінностей, тобто реалізація свого особистісного потенціалу ззовні.

Категорії самореалізації і самоствердження розрізняються за суттю. Людина, самореалізуючись, розгортає свій внутрішній потенціал, тобто в будь-якому випадку відбувається утвердження її в самій собі або в соціумі. Самоствердження можна вважати більш вузьким поняттям, ніж поняття самореалізації. Воно є необхідною сходиною, шансом для подальшої самореалізації. Шанс складатиметься в процесі набуття людиною позиції самоствердження, яка включає в себе переконаність людини у своїй унікальності в предметному світі та серед інших людей. Такий підхід до дослідницької категорії дозволяє говорити, що притаманна людині природна потреба в самоствердженні є її неодмінним атрибутом і точкою опори на все подальше життя.

Здійснений кінцевий результат самоствердження – це **самоздійснення**, яке означає повну реалізацію можливостей особистості. Успішність самоствердження має на увазі наявність власної активності, прояв своєї індивідуальності, тобто творчого начала.

РІВНЕНСЬКИЙ МІСЬКИЙ ОСЕРЕДОК Українського комітету Руху “Педагоги за мир та взаєморозуміння”

Протягом 1995-2008 років рівненський комітет плідно працює в напрямі активізації виховної роботи на принципах педагогіки миру, толерантності і взаєморозуміння серед учнівської і студентської молоді. Зокрема, було проведено круглі столи „З педагогікою толерантності в третє тисячоліття”, „Педагогіка толерантності: пошук, проблеми, перспективи”, де обговорювалися питання формування в молоді планетарної свідомості, оптимізації міжкультурного і міжнаціонального спілкування. У 2003 році Рівненським комітетом було підготовлено і проведено Асамблею учнівсько-студентських миротворчих об'єднань „Обніємо Землю красою і любов'ю”.

Студентсько-учнівські миротворчі об'єднання беруть активну участь в основних заходах українського комітету руху “Педагоги за мир та взаєморозуміння”: у Всеукраїнській пошуковій естафеті миру “Світочі миру” (лауреати премії миру ЮНЕСКО), у Форумі молодих парламентаріїв (“Від війни до Культури Миру”), у міжнародних миротворчих акціях “Стрічка миру”, “Лайф-Лінк”, “Грін-піс”, “Ліхтарики миру”, Університетах миротворчих знань, які проводяться з метою активізації життєтворчості, пошукових досліджень, набуття лідерських якостей та вмінь у молоді з питань проектної діяльності, залучення до єднання зусиль та розвитку ділового партнерства миротворчих об'єднань молоді для популяризації ідей Культури Миру та досвіду кращих прикладів миротворчих дій.

У 2004-2005 роках студенти об'єднання „Миротворець” брали активну участь у I-ому і II-ому Всеукраїнському конкурсі шкільних і студентських проектів „Служіння заради миру”, успішно захистивши проекти „Усі ми діти твої, Україно” (2004 р.) і „Жити в гармонії з собою і навколишнім світом” (2005 р.), отримали дипломи і сертифікати „Юний посол миру”.

Пріоритетним напрямом руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння” є активізація миротворчої діяльності серед дітей і студентської молоді з упровадження молодіжної політики держави і Програми дій у рамках Декади ООН (2001-2010 рр.) „За культуру миру та Ненасилля в інтересах дітей планети”, виконання рі-

буде успішно здійснюватися в змістовому, цілемотиваційному, технологічному аспектах, щоб стати однією з найважливіших його цінностей. Ось чому особистісне самоствердження пов'язане з постановкою не будь-яких завдань, а лише тих, які мають значущу цінність, відповідають ідеалам соціальних досягнень конкретного суспільства.

Слід відзначити дві основні характеристики самоствердженої людини. Перша характеристика – це вертикаль самоствердження або ціннісна сходинка. Суть її полягає в тому, що людина прагне піднятися на більш високу сходинку ціннісної драбини, тобто досягнути тих цінностей (володіти ними), які мають найбільшу значущість для неї. Зміст цінностей задає група. Ось чому самоствердження починається перш за все групою, до якої належить або прагне належати особистість. Друга характеристика – це галузь самоствердження: кожен конкретний акт цієї категорії здійснюється в певній, специфічній галузі життя людини. Ці дві характеристики показують спрямованість самоствердження особистості, а точніше, ті завдання, через реалізацію яких особистість має намір утвердити себе в групі.

У своїй роботі ми виходимо з того, що самоствердження в ранньому юнацькому віці може успішно здійснюватися в умовах соціально-ціннісної діяльності, яка охоплює різні сфери життєдіяльності особистості: навчальну, пізнавальну, трудову, спортивну,

художньо-естетичну, науково-дослідницьку, громадську, клубну роботу, яка являє собою організацію досвіду самостійної і творчої самореалізації школярів, задовольняє різні потреби самовдосконалення, приносить досвід успіху і перекоонує молоду людину в її величезних можливостях.

Процес самоствердження в ранньому юнацькому віці в соціально-ціннісній діяльності може успішно розвиватися, по-перше, шляхом набуття стійкого становища і суспільного визнання; по-друге, у напрямі саморозвитку особистості, зорієнтованої на оволодіння чимось новим; по-третє, з метою задоволення бажання звернути на себе увагу, отримати високу оцінку, завоювати лідерські позиції в групі. Наявність цих якостей можна вважати фундаментом конструктивно самоствердженої особистості й основою для її самовдосконалення.

У зв'язку з вищеокресленими положеннями у школах м. Рівне проводиться активна дослідницька, практична робота з упровадження науково-методичної теми „Створення умов для розвитку і самореалізації особистості шляхом вироблення сучасних інноваційних підходів”, яка триватиме упродовж 2006-2010 років. Рівненські педагоги цілеспрямовано виходять на нові рубежі в пошуках ефективних виховних технологій, розробки моделей самореалізації особистості в умовах сучасного соціокультурного простору.

шення Спеціальної сесії ООН з прав Дитини. У зв'язку з цим українських рух залучає миротворчі молодіжні організації до об'єднання зусиль і розвитку ділового партнерства для популяризації ідей Культури миру і досвіду кращих прикладів миротворчих дій.

У 2006 році Рух вступив до Всесвітньої організації „Люди до людей” („People to people International”), штаб якої розташований у Канзас-Сіті (США). Вона нараховує понад 90 членів з різних країн світу. У рамках Руху створено учнівсько-студентську мережу осередків цієї організації в семи містах України, у тому числі і в Рівному.

У роботі рівненського комітету чітко визначено такі *ключові положення нової парадигми виховного процесу*:

- збереження людяності в людини;
- створення умов для розвитку гуманної, висококультурної, досвідченої особистості;
- виховання людини, яка буде своє життя на ідеях добра, миру, толерантності, взаємодопомоги і співробітництва;
- розробка і впровадження ідей ненасилля, гуманізму і миротворчості в роботу школи;
- суб'єкт-суб'єктні стосунки учасників навчально-виховного процесу;
- розробка комплексу педагогічних умов, які сприяють творчій самореалізації та самоствердженню в особистісно-орієнтованому вихованні;
- вивчення, узагальнення культурної та наукової спадщини передової педагогічної думки з позиції миротворчості, упровадження „педагогіки особистості”, толерантності в практику роботи школи.

Яскравою подією в роботі рівненського комітету стали підготовка і проведення Всеукраїнського науково-практичного семінару „Самореалізація особистості в умовах сучасного виховання: досвід, проблеми, перспективи”, який відбувся в рамках Програми Університету Культури Миру Українського руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння” 17-19 квітня цього року в м. Рівне (див. С. 38-41).

Метою семінару передбачалося обґрунтування теоретико-методологічних підходів до проблеми усвідомлення саморозвитку особистості та її ціннісних орієнтацій; розкриття їх суті і змісту; створення сприятливих педагогічних умов самореалізації сучасної молоді; обговорення дослідницьких напрацювань і визначення основних стратегій, а також моделей самореалізації особистості XXI століття.

XVI Сесія Університету Культури Миру

Презентація
Евроклубу
Рівненської
української гімназії

Виставка творчих
робіт учнів шкіл
м. Рівного

За кваліфікованої допомоги вчителів, включаючись у різні сфери соціально-ціннісної діяльності, учні вчаться будувати свою ціннісну сходинку – вектор самоствердження, який спрямовано на реалізацію позитивного потенціалу, високої активності, закладеної в їхній „самості”, успішно розвиваючи своє особистісне начало, зміну світогляду, поступово рухаючись до найбільш високого рівня свого розвитку.

Миротворчу діяльність також можна вважати однією з найбільш ефективних форм самоствердження особистості. Саме в цій сфері досвід роботи рівненських шкіл великий, починаючи з 1995 року. Спочатку на базі низки загальноосвітніх навчальних закладів було створено клуби миру, потім учнівські миротворчі об'єднання, деякі з них згодом переросли в шкільні європейські клуби. У 2005 році було створено рівненський міський осередок українського комітету руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння” (див. віз на С. 46, 47), в який увійшли найкращі учнівські миротворчі об'єднання, а також студентське експериментально-творче об'єднання „Миротворець” Рівненського державного гуманітарного університету (керівник – доцент О.В. Безкоровайна).

Використовуючи вищезгадані положення, можна стверджувати, що процес виховання сучасної молоді має бути цілісною педагогічною системою, яка вимагає пошуку й упровадження нових, цікавих форм та оптимальних методів особистісно-орієнтованих виховних технологій, спрямованих на формування власної внутрішньої психологічної позиції особистості, яка формується, її життєвого само-

визначення і самовиховання, розвиток стійкої позитивної морально-вольової мотивації в умовах соціально-ціннісної діяльності.

Слід дбати про надання цій системі гуманістичного особистісно-орієнтованого, практичного спрямування з метою забезпечення оптимальних умов для інтелектуального розвитку й самоствердження особистості, здатної до всебічного розвитку, удосконалення, самоосвіти, реалізації своїх індивідуальних задатків, здібностей, нахилів та творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.:Либідь, 2003.
2. Березин С.А. К вопросу о сущности самоутверждения личности //Философские науки. – 1974. – № 2. – С.40-45.
3. Ган Ю.В. Активизация человеческого фактора: самоутверждение через эффективный труд //Философские науки. – 1987. – №6. – С.13-20.
4. Каверин С.Б. Психология потребности: Учебно-методическое пособие. – М.: Мысль, 1996. – 167 с.
5. Кононко О.Л. Само-свідомість у житті дошкільника //Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне: РДГУ, 2004. – Вип.29. – С. 6-11.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Вища освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання / За заг. ред. А.П.Зайця, В.С.Журавського. – К.: Форум, 2003.
7. Никитин Е.П., Харламенкова Н.Е. Самоутверждение человека //Вопросы философии. – 1997. – № 9. – С.96-117.
8. Цыбра Н.Ф. Самоутверждение личности: социально-философский анализ. – К.: Одесса, 1989.

I-Й МІЖНАРОДНИЙ ЗЛІТ МЕМОРІАЛЬНИХ ПОСТІВ ПАМ'ЯТІ

ПРИСВЯЧЕНИЙ 40-Й РІЧНИЦІ СТВОРЕННЯ
ПОСТА № 1 У МІСТІ-ГЕРОЇ ОДЕСІ

Педагогіка
ШКОЛИ

*...І 40 років вже стоять на схилах,
Оберігаючи їх мирний вічний сон,
Від покоління до покоління несуть на крилах
Почесну Вахту, де пала Святий вогонь.*

40 років промайнуло з того часу, як у місті-герої Одесі біля пам'ятника Невідомому матросу на Алеї Слави у парку культури та відпочинку ім. Т.Г. Шевченка було відкрито Центр військово-патріотичного виховання учнівської молоді „Пост № 1”. Він був призначений виконувати важливу місію – виховувати в молодого покоління гордість за наше героїчне минуле, плекати повагу до ветеранів Великої Вітчизняної війни, до старшого покоління, любов до рідного міста.

10 квітня 1968 року, під час святкування 24 річниці визволення Одеси від фашистських загарбників, на Почесну Вахту біля пам'ятника Невідомому матросу заступив перший Почесний караул вихованців „Поста №1”. Це були учні ОЗОШ № 107.

За довгі роки діяльності „Посту №1” Почесну Вахту Пам'яті біля Вічного вогню несли майже 200 000 вихованців загальноосвітніх шкіл міста.

У 2005-2007 роках адміністрацією Центру військово-патріотичного виховання учнівської молоді „Пост № 1”, з метою зміцнення дружніх зв'язків між учнівською молоддю братніх народів України, Росії та Білорусі, було проведено Міжнародну акцію „Вахта Пам'яті”. Майже 600 вихованців Одеського міського Центру „Пост №1” під час цієї акції побували в 13-ти містах-героях, де несли Почесну Вахту пам'яті біля Вічного вогню.

З метою активізації військово-патріотичного виховання учнівської молоді, виховання поваги до ветеранів Великої Вітчизняної війни, любові до рідного міста Одеська мерія та управління освіти і науки Одеської міської ради організували з 09.04.08р. по 11.04.08р. проведення в нашому місті I-го Міжнародного зльоту Меморіальних Постів Пам'яті, присвяченого 40-й річниці з дня заснування

**Наталія
САВЕЛЬЄВА**

Начальник управління
освіти Одеської міської
ради

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2008

Одеського міського центру військово-патріотичного виховання “Пост №1”.

Для участі в Міжнародному зльоті прибули делегації з дев'яти міст-героїв України, Росії та Білорусі: Севастополя, Керчі, Мінська, Бреста, Петербурга, Тули, Смоленська, Волгограда, Мурманська. З метою ознайомлення делегатів І Міжнародного зльоту з історичними пам'ятками нашого міста було проведено насичену культурну програму. Гості відвідали Музей партизанської слави в катакомбах, Одеський академічний театр опери та балету, дельфінарій, побували в міському саду та на вулиці Дерибасівській. Делегації міст-героїв взяли активну участь в урочистих заходах зі святкування 64-ї річниці визволення Одеси від фашистських загарбників та 40-ї річниці заснування „Посту №1”: в урочистій лінійці-відкритті І-го Міжнародного зльоту Меморіальних Постів Пам'яті та Музею меморіального комплексу „Алея Слави” (09.04.08р.), в урочис-

тому покладанні квітів до пам'ятника Невідомому матросу керівниками м. Одеси й Одеської області, покладанні вінків на морські хвилі на знак пам'яті про загиблих у морі та в мітингу на Алеї слави біля пам'ятника Невідомому матросу, присвяченому 64-й річниці визволення Одеси від фашистських загарбників і 40-й річниці створення „Поста №1” в місті-герої Одесі (10.04.2008 р.).

Цікавим, справді незабутнім був ”Вечір зустрічі друзів”, що проходив 10 квітня 2008 року в ОЗОШ №56. Це свято дружби та спілкування між вихованцями одеських загальноосвітніх закладів та делегатами Постів Пам'яті міст-героїв Севастополя, Керчі, Мінська, Бреста, Петербурга, Тули, Смоленська, Волгограда, Мурманська не залишило нікого байдужим і надовго запам'яталося учасникам.

Безпосередню участь в урочистостях, присвячених знаменним датам, взяли учні ЗОШ №107 під керівництвом Ж.О. Рудницької. Саме ця школа 40 років тому першою розпочала нести Почесну Вахту на Алеї Слави біля пам'ятника Невідомому матросу.

Яскравим завершенням І-го Міжнародного зльоту Меморіальних Постів Пам'яті став гала-концерт VIII щорічного міського конкурсу „Пісня в солдатській шинелі”, присвячений славним датам, що відбувся 11 квітня в Російському драматичному театрі. Для ветеранів Великої Вітчизняної війни, представників громадськості міста та гостей – учасників зльоту виступали кращі дитячі колективи та окремі виконавці закладів освіти міста.

Дуже швидко промайнули 3 дні зльоту, сповнені щирої дружби та юнацької завзятості. Роз'їхалися по своїх містах його делегати, та ніколи не закінчиться й не обірветься жива ниточка історичної пам'яті, що зв'яже наші народи. Нехай пройдуть століття, але наші нащадки будуть з честю зберігати Вахту Пам'яті.

Наталья Савельева – праворуч

ЗАПРОШУЄМО КОЛЕГ! XII МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ “ПЕДАГОГІКА ХХІ СТОЛІТТЯ”

З 25 липня по 1 серпня 2008 року в селищі Кароліно-Бугаз Одеської області на базі відпочинку „Бригантина” відбудеться XII Фестиваль „Педагогіка ХХІ століття”.

Фестиваль проходить під егідою Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України, за підтримки Міжнародного благодійного фонду „Україна 3000”.

Організаторами фестивалю є Міжнародна громадська організація „Освіта нового тисячоліття”, управління освіти та наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації, Лабораторія педагогічних інновацій ОНМЦОКІТ.

Фестиваль є школою педагогічної майстерності, де кожен може підвищити свій професійний рівень, відвідавши «освітній парламент», науково-практичні семінари, майстер-класи, психолого-педагогічні тренінги, які проводять провідні вчені, педагоги-новатори, психологи-практики з країн близького та далекого зарубіжжя.

„Освітній парламент” – майданчик для діалогу, дискусій та обговорення питань з філософії освіти, управління розвитком і якістю освіти, інноваційних технологій у системі освіти, виховання, педагогічної психології й розвитку громадянського суспільства.

На фестивалі оголошено конкурс освітніх програм та методичних розробок. Започаткований конкурс-огляд моделей сучасних закладів освіти. Переможці отримують сертифікати та призи фестивалю.

Предметна область фестивалю охоплює всі сфери освітянського простору: від школи раннього розвитку до школи активного довголіття. Особлива увага приділяється роботі з батьками в школі, сім’ї та здоров’ю.

Організаційний комітет запрошує до участі у фестивалі педагогів, науковців, керівників навчальних закладів, управлінців, методистів, громадських діячів, усіх, кому не байдужі питання сучасної освіти.

*Подати заявку для участі у фестивалі
можна за телефонами оргкомітету:*

+38 (048) 743-03-79

+38-050-390-41-98

+38 (048) 723-31-24

+38 (048) 755-51-72

або за e-mail: festival21@i.ua

www.festival21.org

Учредители и организаторы Фестиваля

УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТНОЙ ГОСАДМИНИСТРАЦИИ
МЕЖДУНАРОДНАЯ ОБЩЕСТВЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ „ОБРАЗОВАНИЕ НОВОГО ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ”

АССОЦИАЦИЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ „ВАРТО”

МЕЖДУНАРОДНЫЙ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫЙ ФОНД „УКРАИНА 3000”

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКАЯ ЛАБОРАТОРИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ

ОНМЦОКИТ (г. Одесса)

МЕЖДУНАРОДНАЯ ИННОВАЦИОННАЯ КОМПАНИЯ „INMARKET”

МЕЖДУНАРОДНАЯ АКАДЕМИЯ УНИВЕРСОЛОГИИ

ДВИЖЕНИЕ „ОБРАЗОВАНИЕ РАДИ ЖИЗНИ”

МЕЖДУНАРОДНАЯ АССОЦИАЦИЯ „МИР ЧЕРЕЗ КУЛЬТУРУ – ЕВРАЗИЯ” (Германия)

ИНСТИТУТ ПЛАНЕТАРНОГО СИНТЕЗА (Швейцария)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДИНИ

*Кожна людина у конкретній ситуації зі своєї по-
зиції бачить світ і по-своєму ставиться до нього.*

С.Л. Рубінштейн

Ірина СТРАЦИНСЬКА

Психологічна служба ДПТНЗ
„Одеське вище професійне
училище торгівлі та техноло-
гій харчування”,
кандидат психологічних наук

Людина протягом свого життєвого шляху, відчувачучи на собі вплив так званого **екологічного середовища** розвитку, також сама більш-менш активно реконструює своє багаторівневе життєве середовище. Дослідники розвитку людини виділяють так звану **макросистему** [2] (або „зовнішній рівень”), що включає в себе *життєві цінності, закони і традиції* тієї культури, до якої має стосунок й у якій перебуває людина. Макросистема з її складниками здатна впливати на всі інші „рівні” життєвого середовища людини (наприклад, дослідники фіксують, що різноманітні „культурні сили”, історичні події, державні програми, що впливають на зміни культурних цінностей, так чи інше впливають на стан і розвиток людей, що належать до певної макросистеми).

Зміни в нашому суспільстві поступово приводять не лише до економічних та політичних змін, а й до змін моральних норм поведінки людей, до певної комерціалізації телебачення та інших джерел постачання нової інформації. І

звертаємо увагу: на системи духовних цінностей та моделі поведінки телебачення впливає значною мірою. Точнісінько так, як і зарубіжні соціальні психологи та педагоги, ми тепер також маємо можливість спостерігати поряд з талановитими, професійно виконаними „телеперлинами” так звану ідеалізацію соціальної інфантильності масової телепродукції, а саме: зовнішня привабливість та велика пробивна сила змальовуються як головні умови досягнення багатства, слави, успіху, щастя. Досить часто також можна спостерігати підміну нетотожних понять, наприклад:

- поняття щастя підмінюється поняттям матеріального успіху, під яким розуміється володіння великою кількістю різноманітних „престижних” предметів, машин, будинків і т. ін.;
- поняття мужність (досить складне поняття, серед складових якого є вміння бути відповідальним не лише за наслідки власних дій, а й захищати інших, брати вирішення складних проблем на себе) — схильністю до грубості та насилля;

- поняття любов – сексом, суто фізичним рівнем, здебільшого з відсутністю усвідомлення можливих наслідків і т. ін.

Тобто навіть якщо не торкатись етичного боку цих явищ, можна відмітити, що, „граючи на емоціях” глядача, досить часто припускаються різноманітних логічних помилок, і непогані результати давало і продовжує давати вміле застосування **методу роз'яснення цінностей** (досить популярного методичного підходу, що має основою пояснення іншим головних моральних цінностей, щоб допомогти краще усвідомити й активно формувати припустимі в соціумі, але власні переконання й пріоритети). І тут має бути збереженим певний баланс: не вбиваючи почуття, до них має додаватися свідоме осмислене критичне ставлення щодо запропонованого матеріалу. Дорослі, що беруть участь у вихованні, так чи інакше весь час застосовують цей метод, тому час від часу маємо з ними звертати увагу на важливість ціннісних орієнтирів.

Ще в минулому сторіччі відомий гарвардський психолог-теоретик Гордон Олпорт (дуже популярним у США певний час був його тест, який використовували у психологічному консультуванні та відбираючи кандидатів на ту чи іншу посаду) підкреслював унікальність людської особистості та важливість усвідомлення особистісних цілей та очікувань, ціннісних уподобань. Його позиція мала значний вплив на погляди А.Г. Маслоу.

Нагадаємо, що всесвітньо відомий американський психолог-гуманіст Абрахам Гарольд Маслоу в минулому сторіччі розглядав проблеми цінностей та запропонував таку *ієрархію ціннісних потреб*: 1) фізіологічні потреби; 2) потреба в безпеці; 3) потреби в любові та прихильності; 4) потреби в визнанні та оціненості; 5) потреба в самоактуалізації – реалізації потенційних можливостей, здібностей і талантів людини. Кожна з потреб має бути більш-менш адекватно задоволе-

ною (і це завжди суто суб'єктивно), щоб не заважати просуванню на більш високий рівень (див. *схему 1*). Ця ієрархія потреб звернула увагу суспільства на певну модель для визначення пріоритетів у прагненні забезпечити сприяння розвитку громадян як людей: гарантувати їм необхідне харчування та одяг, певні умови проживання, безпеку, достойну роботу і т. ін. Особистості, що самоактуалізуються (за А.Г. Маслоу), максимально повно втілюють людську сутність, тож можна додати, що сприяння самоактуалізації має бути також серед головних завдань психологічної служби навчального закладу.

Гуманістичний підхід скеровує психолого-педагогічну підтримку та навчально-виховну діяльність на сприйняття людини як істоти, що наділена свободою волі, творчою здібністю формувати власне *Я* та певний стиль життя, може реалізовувати свій потенціал і змінюватися протягом усього життя [1]. Допомогти усвідомити, ким є кожна людина, її особливості і проблеми, може як розгляд її минулого чи надій на майбутнє, так і стану „тут і тепер”.

У наш час взагалі досить популярним стало використовувати різноманітні тести. Їх намагаються використовувати, на них чекають. Заповнюють різноманітні бланки, намагаються висловити власну думку,

щоб її врахували, прояснити якесь питання, а разом з тим замислюються над власними проблемами та над проблемами глобальними.

Існує досить багато анкет і тестів, запропонованих задля дослідження ціннісних орієнтирів, які досить часто використовуються нашими вітчизняними психологами [наприклад, 5 і т. ін.].

Але слід наголосити: використовуючи тестування чи анкетування, треба враховувати наявну специфіку та пропонувати матеріали, слова і вирази яких повністю зрозумілі і з легкістю сприймаються всіма тими, кого збирається тестувати чи анкетувати. Ситуація, коли, заповнюючи бланк, майже всі лише вдають, що повністю усвідомлюють те, що в бланку написано, неприпустима. А тому і підбрати тексти тестів та анкет слід з урахуванням особливостей усіх майбутніх учасників.

У нашому випадку серед анкетованих були педагогічні працівники (як майстри, так і викладачі загальноосвітніх предметів та спецдисциплін) віком від 23 до „понад 55” років. Кожен з них мав змогу, ознайомившись із запропонованим списком, зафіксувати лише 5 факторів щастя, але й міг на залишеному знизу місці дописати щось своє, визначивши також як значущий для нього „фактор щастя”. Щоправда анкетовані вирішили, що перелічених „факторів щастя” досить, і лише через кілька днів чи навіть тижнів почали зауважувати, що, якби заповнювали анкету тепер, то додали б як важливі для них „гармонійність”, „красу”, „дотримання етики”, „гуманне ставлення до людей” і т. ін. Тобто процес аналізу й самоаналізу, роздуми над власними ціннісними орієнтирами не обмежилися часом заповнення анкети. Можливо, певною мірою спонукало до роздумів те, що анкетованим пропонувалося визначити ціннісні орієнтири на момент заповнення анкети (і відзначити це у стовпчику), а потім пригадати власні ціннісні орієнтири, що були в них років 15 тому, і теж зафіксувати

їх поряд. Дослідники прогнозувань власної поведінки стверджують, що найчастіше люди помиляються, коли прогнозують власне майбутнє [3, С. 68-69], і робити такі прогнози щодо можливих змін у власних ціннісних орієнтирах не пропонувалося.

Серед „п’яти факторів щастя”, що були в анкетованих 15 років тому, педагогічні працівники виділили:

- 1) здоров’я – понад **65 %**;
- 2) наявність вірних друзів – понад **65 %**;
- 3) матеріально забезпечене життя – більше **60 %**;
- 4) щасливе сімейне життя – більше **52 %**;
- 5) наявність дітей – більше **52 %**;
- 6) любов – майже **48 %**;
- 7) цікаву роботу – понад **43 %**;
- 8) повагу людей, що їх оточують, – понад **39 %**;
- 9) розширення власного світогляду, освіта – майже **35 %**;
- 10) комфорт та спокій – **26 %**;
- 11) спілкування з людьми – майже **22 %**;
- 12) успіх у кар’єрі – майже **22 %**;
- 13) мирну обстановку в країні – понад **13 %**;
- 14) чисту совість і чесне життя – понад **13 %**.

Майже всі визнають, що за 15 років почали більше усвідомлювати цінність щастя в сім’ї, дещо менше – „матеріально забезпечене життя” (хоч усе одно усвідомлюють його важливість, але не як самоціль). Певна кількість визнає, що за 15 років релігія й духовні цінності стали для них більш вагомими.

Серед „п’яти факторів щастя” на момент заповнення бланку виділили:

- 1) здоров’я – майже **86 %**;
- 2) щасливе сімейне життя – понад **71 %**;
- 3) любов – майже **50 %**;
- 4) матеріально забезпечене життя – близько **43 %**;
- 5) наявність вірних друзів – майже **36 %**;
- 6) наявність дітей – майже **29 %**;
- 7) чисту совість і чесне життя – майже **29 %**;
- 8) повагу людей, що їх оточують – **25 %**;
- 9) віру та релігійне життя – понад **21 %**;
- 10) цікаву роботу – понад **21 %** (але до них можна додати і тих понад **8 %**, які обрали „творчість”, тому що ототожнюють це поняття з цікавою роботою, а тих, хто обрав „творчість” та „цікаву роботу”, серед анкетованих не було);
- 11) мирну обстановку в країні – понад **21 %**;

- 12) комфорт та спокій – понад **21 %**;
- 13) спілкування з людьми – майже **18 %**;
- 14) „розширення власного світогляду” (більша частина з них ототожнюють це з „творчістю”, „цікавою роботою” чи „релігійним життям”) – понад **15 %**.

„Громадську активність” не обрав жоден, але не тому, що серед анкетованих не було активних людей, а тому що це було у них не самоціллю, а засобом, за допомогою якого здобували „повагу інших” або реалізували свою потребу в спілкуванні з людьми чи своє розуміння „чистої совісті”. Тобто громадська активність задля лише самої громадської активності не потрапила до п'ятірки факторів щастя.

А майже 11 %, що зафіксували серед своїх „п'яти факторів щастя”, які мали на момент анкетування, „успіх у кар'єрі” пов'язують його з повагою оточення, можливістю певного впливу на інших, творчістю чи досягненням кращого матеріального забезпечення, що у свою чергу усвідомлюється як те, що впливає на „щасливе сімейне життя”. І жоден не визначив „досягнення влади” як один з найголовніших п'яти ціннісних орієнтирів у власному житті.

Наскільки слушно людина відзначає, що саме робить її щасливою або нещасною? Відвертість, з якою люди інформують про результати своїх роздумів та самоаналізу, ще не є гарантією стопроцентної надійності „самозвітів”.

Взагалі, у процесі аналізу і самоаналізу люди найчастіше звертають увагу на фактори, що найбільш легко вербалізуються, ніж на ті, що важко виразити словами. До того ж, люди можуть вживати одні й ті самі слова, але розуміє їх кожен по-своєму.

Більшість (незалежно від віку) зафіксувала як один із найголовніших факторів щастя *Здоров'я*, але не всі мали на увазі лише власне здоров'я. А дехто піклувався за здоров'я членів сім'ї, здоров'я учнів або навіть тривожився через недавню прочитані у пресі статистичні дані щодо захворювань у країні. Існують сотні різноманітних

визначень „здоров'я”, і кожен уявляє щось своє, здебільшого малися на увазі відсутність захворювань чи будь-якої шкоди для організму. Хоча й існує всім відоме визначення здоров'я в преамбулі Уставу Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) (1948 г.): „Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних недоліків”.

Коли обирають серед головних ціннісних орієнтирів *Любов*, то хтось розуміє її як Велике й Непоборне почуття, як життєдайне почуття, як стан внутрішньої гармонії, як Любов до Людства та Любов до землі, а хтось пов'язує її з суто сексуальними відносинами... Хтось прагне бути об'єктом її виявлення, хтось хоче її дарувати, а дехто намагається поєднати перше і друге.

Хоч і мається безліч „підводних каменів” будь-якої вербалізації, варто відмітити, що найбільша цінність таких анкетувань у тому, що вони стають свого роду „матеріалами для роздумів” і самих „проанкетованих”, і всіх, хто прагне здійснювати результативне, цивілізоване, гуманне керування з урахуванням особливостей „людського фактору”.

„Як незбагненно багато невичерпних життєвих сил у людської, у моєї душі! – писав психолог-філософ С.Л. Рубінштейн, коли йому було вже 66 років. – Трепетне, пристрасне, невгамовне серце моє – ти все ще знову і знову запалюєшся, тріпочешся і б'єшся. Ніколи, видно, не знати тобі знеохочення, розважливості, байдужості, холодного спокою. Ти і мертвечина несумісні – або ти, або вона. Поки живеш – ...значить, треба горіти, тріпотіти, мріяти, запалюватися і страждати”. Людина може і має сприйматись як суспільно цінна протягом усього життя, а тому цікавим є дослідження вченого та дають корисні результати самоаналіз і робота над собою (якщо не з самого початку, то до самого його кінця, до останньої миті існування). Пройшовши через

певний період ставлення до людей, як до механізмів чи предметів, які, відпрацювавши якийсь термін, мають викидатись і замінюватись на більш нові, у другій половині минулого сторіччя появи досліджень з проблем розвитку особистості в середньому та похилому віці дали поштовх і заклали певні основи праці Еріха Еріксона, котрий у 86 років продемонстрував, можна сказати, неперевершений власний професіоналізм і власну життєву енергію в розробці теоретичних і практичних аспектів своєї теорії у книзі „Участь у житті у похилому віці”. Гарну міцну теоретичну базу психологам-науковцям для дослідження людини протягом усього її життя надав сучасний український вчений академік Борис Йосипович Цуканов [4], і його ідеями плідно користуються представники різноманітних наукових напрямів сучасної психології.

Психологія сучасних західних культур вважає, що життя буде більш щасливим, якщо людина визначить власні можливості й повірить у власну силу особистісного контролю, навчиться позитивно сприймати себе такою, якою вона є і, щоб полюбити інших, полюбить насамперед себе. Такий підхід називають індивідуалізмом, і він дійсно може стимулювати важливі зрушення.

Але існує й інший підхід („неамериканський” і „незахідний”), який за певних умов дає тривалі позитивні наслідки, й основою якого є досягнення стану гармонійності власної і навколишнього середовища, щодо стану внутрішнього та зовнішнього.

У наш час значною мірою надихають на створення гуманістично спрямованих нових практичних розробок та рекомендацій діяльність і оптимістичні погляди російського психолога академіка М.С. Норбекова (у працях якого постійно трапляються посилання на традиції та особливості світосприйняття народів Сходу) та його учнів і прихильників. [6, 7 і т. ін.] „Таке враження, що людство – це величезне товариство сліпих. Воно сформувало свої комітети, міністерства, котрі щось роблять, кудись прагнуть, рухаються... Ось тільки питання: куди?.. – пише Мірзакарім Санакулович Норбеков – ... будь ласка, уважно послухайте Душу свою. Дух і Розум. Ви почуєте Великий внутрішній поклик того, хто нас створив” [6, С. 47-49].

ЛІТЕРАТУРА:

- 1) Разногласия с Фрейдом // История современной психологии. / Пер. с англ. – СПб.: Евразия, 1998. – С. 453.
- 2) Крэйг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000. – С. 25.
- 3) Майерс Д. Социальная психология. – СПб.: Питер, 1996. – 684 с.
- 4) Цуканов Б.И. Час у психіці людини: Монографія. – Одеса: Астропрінт, 2000. – 220 с.
- 5) Тест-опросник „Рейтинг ценностно-потребностных ориентаций персонала” (Л. Г. Лаптев). // Рабочая книга практического психолога. / Под ред. А.А. Бодалева и др. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. – С. 479-478.
- 6) Норбеков М.С. Опыт дурака, или Ключ к прозрению. – 2-е изд., испр. – М.: Астрель: АСТ: Люкс, 2005. – 306 с.
- 7) Норбеков М.С. Рыжий ослик, или Превращения: книга о новой жизни, которую никогда не поздно начать. – М.: АСТ: Глобал МСН групп, 2005. – 174 с.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Педагогіка
школи

Одним із нагальних завдань сучасної історичної освіти є формування в учнів національної самосвідомості. Це поняття можна визначити як усвідомлення особистістю своєї належності до держави, суспільства, почуття єдності з представниками інших етносів, що складають певну державно-територіальну спільноту. Усвідомлення учнями національної самобутності формує багатовимірне сприйняття власної особистості в сучасному полікультурному середовищі, виховує толерантність у ставленні до представників інших народів, їх культури, традицій, релігійних поглядів, що є підґрунтям утвердження демократичних цінностей у суспільстві.

Україна, як і більшість країн світу живе в умовах поліетнічного суспільства. Це суспільство з багатьма культурами, з етнічними та релігійними групами, які проживають на одній території. У полікультурному суспільстві існують сталі дружні зв'язки і відкриті відносини, які передбачають рівноправність, взаємоповагу і визнання рівноцінності кожної культури.

Тому потрібно зазначити, що полікультурність – це гармонійне і справедливе об'єднання в суспільстві різних культур, етнічних і релігійних груп.

В останній чверті ХХ століття полікультурна освіта виділилась в окрему галузь людського пізнання, а в третьому тисячолітті вона стане пріоритетною. Це пов'язане із загальним розвитком демократичних оновлень у світі, з рухом за права людини, які посилюються міграцією населення, усвідомленням людиною своєї важливості, зростанням потреб внутрішньої свободи і самореалізації [5, С. 27].

В Україні склалася особлива ситуація. Тривалий період бездержавності та перебування українських земель у складі інших країн привели до того, що українці, будучи титульною нацією, змушені були віками виборювати право на вивчення рідної мови, культури, історії.

З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи ос-

Олег ШЕВЧЕНКО

Доцент кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін НПУ імені М.П. Драгоманова

віти, її докорінне реформування покликані стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні.

Процес розбудови української держави, її майбутнє залежить від того, якими будуть її громадяни – сьогоднішні учні, наскільки у них будуть сформовані активна життєва позиція, національна самосвідомість, моральність, готовність до творчої праці, незалежності від професії і роду занять, на благо рідної держави.

Сучасна школа є могутнім фактором виховання молоді, формування її життєвих компетентностей і орієнтирів, духовності, моральності, національної гідності і патріотизму.

У реалізації завдання виховання національної самосвідомості одне із найважливіших місць належить історії України. Уроки історії мають давати учням необхідні приклади відваги і мужності наших предків, які самовіддано боролися за національну незалежність, виховувати почуття поваги до героїчного минулого нашої Батьківщини, почуття гордості за належність до українського народу, сприяти залученню учнівської молоді до розбудови своєї держави.

За час перебування України у складі СРСР ця проблема не ставилася взагалі. У середніх загальноосвітніх закладах був відсутній курс історії України. Крім того, історія несла ідеологічне навантаження, а її головним завданням було виховувати комуністичний світогляд.

У роки незалежності України вчені досліджують проблеми духовного відродження, розвитку національної освіти і виховання, окремі напрями формування національної самосвідомості учнів. Практика викладання історії в школі засвідчує, що проблемі формування національної самосвідомості приділяється незначна увага. Насамперед вчителі не мають наукових рекомендацій з цієї проблеми, що викликає певні труднощі у їхній практичній діяльності. Майже відсутні програми, методичні посібники, підручники, де була б актуалізована проблема формування в учнів національної самосвідомості.

Останнім часом з'явилося безліч публікацій, наукових досліджень, у яких висвітлено невідомі сторінки

української історії. Змінюються і підходи до викладання історичних дисциплін. Одним з дискусійних питань при обговоренні шляхів розвитку національної школи і методики викладання вітчизняної історії є проблема, яку ж історію слід викладати – історію українського народу чи історію держави. Як підкреслює доктор історичних наук, професор Г. Швидько, обидва підходи мають суттєві недоліки. У першому випадку не береться до уваги історія розвитку великих і малих народів, що століттями проживали на українських землях і мають вікову історію і багату культуру. При виборі другого варіанту не буде охоплено історію і духовний світ мільйонів українців, що з різних обставин опинилися за межами України. Проте в будь-якому випадку викладачі історії стикаються з проблемою міжнародних стосунків у межах історії України [7, С. 45-46].

Тому надзвичайно важливо не переступити тонкої межі між національною та націоналістичною історією. Є закономірним розгляд навчального плану з історії як способу розвитку і підтримки почуття національної індивідуальності, але слід при цьому чітко бачити різницю між поняттями “національна індивідуальність” та “націоналізм” [3, С. 14-15]. Є неприпустимим викладати історію для того, щоб пропагувати націоналістичні погляди. Власне, поняття “націоналізм” теж є дуже неоднозначним. На думку кандидата філософських наук М. Романенка, слід розмежовувати такі поняття як “інтегральний націоналізм” та націоналізм, етимологічним коренем якого є поняття “нація” як держава. Засуджуючи перше явище як прагнення викликати протистояння представників різних культур шляхом визнання переваги одних народів над іншими, слід всіляко підтримувати друге як синонім державництва, патріотизму, готовності зробити свій внесок у розбудову держави [4, С. 83].

Патріотичне виховання громадян в умовах багатонаціональної держави

має бути територіальним, а не національним, тобто відповідати політичному принципу творення держави-нації. Як вважає кандидат історичних наук Л.Архипенко, під поняттям “нація” слід розуміти державне громадянство, а патріотизм має бути територіальним, а не етнічним поняттям [1, С. 87-88]. Цю ж думку підтримує і доктор історичних наук, професор О. Удод, який наголошує, що під визначенням “національна єдність” слід розуміти саме політичну єдність, хоча це і не заперечує необхідності єдиного національного обличчя, ментальності, національної ідеї. Навпаки, неприпустимим він вважає мозаїчність та фрагментарний характер національної свідомості. Якщо процес державотворення будуватиметься не на політичній, а на етнічній основі, це означатиме розмежування різних культур, їх протиставлення і боротьбу, що може надовго затримати розвиток держави чи зробити його взагалі неможливим. Поліетнічність, на думку О. Удода, має бути не перешкодою, а передумовою діалогу культур, взаємозбагачення етносів у процесі консолідації політичної нації [6, С. 12-13]. М. Романенко теж наголошує, що етнічна належність має бути особистою справою кожної людини, а громадяни України мають ідентифікувати себе з українською нацією як з політичною категорією, що сприятиме консолідації суспільства на здоровій основі [4, С. 84-85].

У Конституції України зазначається, що держава сприяє розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Викладаючи національну історію, завжди слід враховувати, що в нашому суспільстві існують великі соціальні та етнічні групи, що суттєво відрізняються за своєю ментальністю, побутом, звичаями, релігійними поглядами. Виховуючи загальну політичну індивідуальність, необхідно повністю визнавати історію

етнічних і культурних груп меншин та їх внесок в історію української нації і держави в цілому.

На необхідності визнання історії національних меншин та альтернативного викладання історії країни постійно наголошують експерти Ради Європи. Вони зазначають, що історія є могутнім засобом, за допомогою якого можна об'єднувати і розділяти народи, робити з них друзів чи ворогів, сприяти соціальному миру чи, навпаки, сіяти хаос. Тому необхідно пропонувати учням інтегративну і плюралістичну концепцію самобутності нації в рамках багатонаціональної держави. Нація і національна держава, на їх думку, є домінантною формою колективної самобутності в умовах сучасної історії, але не може бути мови про головний статус однієї нації щодо іншої [2, С. 11].

Викладаючи історію, вчителі повинні наголошувати, що нація не є єдиною основою самобутності людини і тому не обов'язково вимагає більшої поваги, ніж інші фактори, що визначають специфіку індивіда, такі як культура, традиції, звичаї, мова чи діалект, належність до певної етнічної групи чи регіону. Вчителі історії повинні допомагати учням усвідомити, що будь-яка нація, молода вона чи має глибокі історичні корені, завжди є продуктом різноманітних взаємовпливів у минулому і сучасності таких, як колонізація, еміграція, релігійний вплив, взаємодія етнічних чи регіональних меншин. Необхідно підкреслювати, що сусідні регіони мають багато спільного, аналізувати форми їх взаємозалежності у сфері торгівлі, культурних відносин, економіки, міграції населення, сімейних зв'язків, у той же час не оминаючи увагою питання про конфлікти та війни, що мали місце у цих взаємовідносинах.

Висвітлюючи такі історичні події, як міжнаціональні конфлікти чи війни, учитель має бути дуже обережним у своїх оцінках, намагатися підійти до розгляду таких питань з максимальною об'єктивністю.

Українська історія має немало прикладів такого протистояння, наприклад таких, як національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького, повстання Івана Мазепи, гайдамацький рух, українсько-польська війна 1919 р. тощо. Учителям необхідно пам'ятати, що, даючи однозначно негативну оцінку дій однієї зі сторін конфлікту, вони можуть образити патріотичні почуття представників цієї нації.

Історія національних меншин має включатися до регіонального та шкільного компонентів освіти. Проте це викликає певні зауваження. Адже, вивчаючи курс вітчизняної історії, учні можуть дістати певні уяв-

лення про історичне минуле та культуру представників лише кількох найбільших національних меншин, що живуть у сучасній Україні: росіян, поляків, кримських татар, угорців, румунів. Набагато менше згадується про білорусів, молдаван, греків. Історію інших національних меншин, наприклад таких, як євреї, цигани, серби, болгари, німці, в навчальній програмі з національної історії не представлено взагалі. Тобто основна частина учнів так і не матиме змоги дістати уявлення про представників цих народів, їх культуру, звичаї та традиції, побут. Можливо, є недоцільним вносити новий матеріал до і без цього перевантаженої програми з вітчизняної історії. Натомість можна запропонувати в старшій школі спецкурси, присвячені історії національних меншин, включаючи це питання до плану виховної роботи українських шкіл. Експерти Ради Європи пропонують ще й такий шлях, як зменшення в програмах обсягу політичної історії, яка в більшості випадків є історією більшості, та приділення більшої уваги соціальній і культурній історії та історії повсякденності, яка набагато глибше розкриває особливості національного досвіду.

Викладання "інтегрованої" національної історії, яка визнає і поважає права і легітимність усіх складових компонентів держави, дозволить учням усвідомити багатоманітність своїх коренів і самотності та всю глибину історичного спадку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипенко Л.М. Проблеми формування національної самосвідомості учнівської молоді // Викладання історії XX століття на прикладі України та інших європейських країн // Нива знань. – №1 – Дніпропетровськ: Промінь, 1997. – С. 86 – 90.
2. Преподавание истории и пропаганда демократических ценностей и идеи терпимости: Пособие для преподавателей. – Страсбург, 1996.
3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Історія України. Всесвітня історія. 5-11 класи (редакція 2001 року) // Історія в школі. – 2001. – № 8. – С. 2 – 25.
4. Романенко М.У. Міжетнічні відносини: значення світового досвіду // Викладання історії XX століття на прикладі України та інших європейських країн // Нива знань. – № 1. – Дніпопетровськ: Промінь, 1997. – С. 83 – 86.
5. Совет Европы и История в школе / Энн Лоу-Беер. – Страсбург, 1997.
6. Удод О.А. Роль історичної освіти у формуванні духовних цінностей народу // Викладання історії XX століття на прикладі України та інших європейських країн // Нива знань. – № 1. – Дніпопетровськ: Промінь, 1997. – С. 8 – 17.
7. Швидько Г.К. Деякі питання вивчення в школі міжнародних стосунків в Україні XX ст. // Викладання історії XX століття на прикладі України та інших європейських країн // Нива знань. – № 1. – Дніпопетровськ: Промінь, 1997. – С. 44 – 49.

ВІДОБРАЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРІВ У ПОЛІ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Педагогіка
ШКОЛИ

Школа, серед іншого, має готувати дітей до виконання функціональних обов'язків, які в суспільстві в час їх навчання ніхто не виконує і які навіть важко уявити. Це можна здійснити, якщо навчити учнів учитися і розвивати їх розум у такому напрямі, щоб вони могли акумулювати мудрість при розв'язуванні проблем [15]. Розвинути в учнів здатність застосовувати наявні знання при розв'язуванні нової проблеми – означає розвинути їхнє творче мислення.

Існують *два протилежні погляди щодо творчого мислення людини*. З одного боку, творче мислення – це сформовані в процесі навчання здібності, а тому для його розвитку можна розробити безліч дидактичних моделей. З другого боку, творче мислення – це якість, за якою одні індивіди генетично відрізняються від своїх ровесників.

Існує багато різних думок стосовно основних відмінностей творчої особистості від звичайної. Наприклад, вважається, що основна відмінність полягає у відкритості творчої особистості до стимулів [28]. Згідно з іншою точкою зору [9], творча особистість незалежна в позиціях і соціальній поведінці. У той же час, спостереження показують, що ця відмінність не

є універсальною, вона радше стосується лідерської обдарованості.

Крім зазначених якостей, творчій особистості притаманні допитливість, інтуїція, наполегливість, бажання приймати ризиковані рішення, небажання приймати думку авторитетів, інтелектуальна відвага [20]. При цьому констатується, що в основі продуктивної творчої діяльності лежить високий рівень розвитку інтуїтивного і логічного мислення, оптимальне їх співвідношення та узгоджена дія [14]. Встановлено також, що діти з творчими здібностями відхиляються в поведінці від норми [11].

Зазначені характеристики складають основу творчого потенціалу і дають відповідь на запитання, чому для продуктивної творчої діяльності спеціальні знання є лише необхідною її умовою. Разом з тим, творча діяльність – це не тільки розв'язування задач, а й пошук проблем, потреба творити тощо, а отже, наведені вище компоненти мають бути доповнені іншими, які відображають специфіку зазначених вище типів творчої поведінки [22].

Загалом можна стверджувати, що **творча особистість** – це індивід, який постійно

**Микола
СУПРУНЕНКО**

Здобувач Інституту педагогіки АПН України

піддає аналізу наявне на предмет задоволення ним суспільних вимог, які до нього висуваються, володіє здатністю сформулювати проблему і її розв'язати. Іншими словами, творча особистість – це індивід, який постійно шукає проблеми, формулює і розв'язує їх [21]. Найчастіше констатується [8], що творча особистість є чутливою до проблем, легко продукує нові ідеї, гнучка в пристосуванні до вимог ситуації, а також оригінальна (розумна і незвична).

Найбільш чіткою теорією формування творчої особистості є теорія Ф. Баррона (Barron) [6], який вважає, що творчий тип індивіда має генетичну схильність до шизоїдної реакції. Такий індивід стикається з багатьма труднощами, якщо він у змозі їх побороти – він стає творчою особистістю, якщо ні – шизофреніком. Але, якби він не стикався з перешкодами, він не був би творчою особистістю.

Констатація зазначеного вище не є дивною, бо історія свідчить, що в пізнанні людини людиною часто застосовують не позитивний, а негативний підхід, так би мовити, заходять із задніх дверей: визначення здорової людини будується на знаннях про хвору людину і т.д. Іншими словами, патологія може слугувати основою для медицини, психоаналізу, психології. Здоров'я, таким чином, трактується як відсутність дефекту. Відповідно, психічне здоров'я – це відсутність неврозу і психозу. Згідно з таким підходом, ми знаємо більше про дефективну меншість населення, ніж про здорову більшість. До того ж, наша оцінка особистості набагато ефективніша в плані детектування дефектів, ніж у передбаченні ефективного функціонування.

Разом з тим, були вчені, які відстоювали можливість позитивного підходу до з'ясування феномену психічно здорової особистості. Зокрема, це А. Мейер і А. Адер, які психічно здорову особистість пов'язували з наявністю в її психіці альтруїзму, гуманізму, кооперації, творчості, унікальності, обізнаності [27]. Психічно здорову особистість ототожнювали також з повністю функціонуючим індивідом, концепцію якого (fully functioning) було розроблено А. Маслоу (Maslow) [19],

який уважав, що такий індивід може настільки відхилитися від нормальної людини, наскільки від неї відхиляється ненормальна, тільки в протилежний, позитивний бік. Приблизно на таких самих позиціях стояли Дж. Гілфорд (Guilford) [12] і Е.Шобен (Shoben) [25], які запропонували п'ятивимірну модель діагностики особистості: самоконтроль, особистісна відповідальність, соціальна відповідальність, демократичні соціальні інтереси, адекватність ідеалів і стандартів. Схожі моделі відстоювалися деякими іншими вченими, які виділяли такі характеристики, як відкритість до практики, теплі й глибокі стосунки з іншими, уява і творчість, уніфікована філософія життя, віра в інших [27].

Маккінон (MacKinnon) на вибірці з осіб, які ефективно діяли в умовах фізичного і психічного навантаження (скажімо, війни), встановив, що вони у свій час були піддані фрустрації, втраті посади або фізичним травмам. На цій основі вчений припустив, що в основі повного функціонування особистості лежать два фактори: емоційна стабільність та оригінальність думки (творчість).

Торренс (Torrance) виконав дослідження із залученням пілотів-асів Корейського конфлікту (тих, які мали по п'ять і більше знищених ворожих літаків) і дійшов висновку, що вони характеризуються цілеспрямованістю, інтенсивністю зусиль, бажанням діяти на межі ризику, багатою уявою і меншою жорсткістю.

З'ясовуючи сутність творчої поведінки індивіда, Е. Кріс (Kris) [16] увів фразу „regression in the service of the ego” і вказав на таку особливість творчого розуму, як одночасна необмеженість і гарна дисциплінованість. На тих самих позиціях стоїть Рапорт (Rapport), зазначаючи, що у творчому процесі думка відкрита, вільно коїться і водночас зв'язана, гармонійна і конструктивна.

Як бачимо, феномен психічно здорової людини пов'язується з наявністю в її психіці творчого потенціалу. Чільне місце в структурі творчого потенціалу особистості займають творчі здібності. Принциповою є відповідь на запитання, чи мають творчі здібності загальнолюд-

ську природу. Якщо так, то буквально всі компоненти творчих здібностей притаманні кожній психічно здоровій людині від народження у формі задатків, які розвиваються до різного рівня. Якщо ні, то серед компонентів творчих здібностей знайдеться бодай один, який притаманний тільки творчій особистості. На зазначене запитання однозначної відповіді не знайдено, що створює об'єктивне підґрунтя для полеміки й спекуляцій [7].

Відомо, що розумова діяльність будується на аналітичних і синтетичних здібностях. Як наслідок, можливі варіанти поєднання високих аналітичних здібностей з низькими синтетичними, низьких аналітичних – з високими синтетичними, високих аналітичних – з високими синтетичними здібностями. Повноцінний розумовий розвиток передбачає пропорційний розвиток аналітичних і синтетичних здібностей. З другого боку, розумові здібності – це оптимальне поєднання пізнавальних і творчих здібностей.

Пізнавальні здібності – це, перш за все, здатність вловлювати абстрактні зв'язки (Спірмен), розв'язувати проблеми з опорою на утворення логічних зв'язків (Берт), розуміти, міркувати і робити правильні висновки (Біне, Сімон). Пізнавальні здібності ототожнювали також із здатністю комбінувати, з'єднувати попередньо розрізнені елементи свідомості (Еббінгаусс, Рис, Мейман, Гельброннер), пов'язували зі стійкістю уваги, її об'ємом, опором автоматизму, протистоянням навіюванню, точністю сприймання, пам'яттю, кмітливостю, уявою (Россолімо).

Згодом з'явилися нові концепції структури інтелектуальних здібностей. Вдалість тієї чи іншої концепції можна експериментально довести, порівнявши дані діагностики пізнавальних здібностей, отриманих на її основі, з іншими незалежними результатами. Згідно з Фіцджеральдом, пробним каменем першокласного інтелекту є здатність утримувати в голові дві протилежні ідеї одночасно і все-таки зберегти можливість діяти. Гілфорд представив інтелект у вигляді 120 факторів на основі комбінації content, operation, product [13].

Здібності розвиваються на основі відповідних задатків. Рівень розвитку здібностей потенційно обмежений рівнем розвитку успадкованих індивідом задатків [28]. При цьому можливі варіанти: спочатку розвиваються аналітичні, потім синтетичні здібності, спочатку розвиваються синтетичні, потім аналітичні здібності, врешті аналітичні й синтетичні здібності розвиваються паралельно.

Рівень розвитку аналітичних та синтетичних задатків змінюється стрибкоподібно від покоління до покоління і визначається морфологією нейронної сітки та фізіологією нервових імпульсів [1]. Встановлено, що задатки найбільш інтенсивно розвиваються до трьох років. Але в цей період життя малюка їх специфіку визначити майже неможливо. Тому розвиваються, як правило, ті задатки, які найбільше відповідають професійній діяльності та інтересам батьків. При цьому ймовірність оптимального збігу дуже низька, що є причиною того, що упускається золотий час для повноцінного розвитку особистості.

Творчість тільки в найвищому прояві є прерогативою геніїв [4]. Здатність творити – родова ознака людини. Кожна людина народжується із задатками творити, проте різними за величиною, які, до того ж, розвиваються різною мірою. Як наслідок, одні індивіди проявляють творчі здібності на рівні геніальності, інші – на рівні звичайної інноваційної людини.

Нині висловлюється думка, що здібність продукувати нове можна розвивати [21]. Творчі здібності розвиваються, оскільки виокремлюють різні рівні творчих завдань [24], які для одного й того самого індивіда спочатку недоступні, а потім стають доступними. Творчі здібності можна розвивати, але лише до певної міри, бо це складне утворення, окремі компоненти якого піддаються розвитку більшою мірою, інші – меншою [17]. У зв'язку зі сказаним постають запитання:

- які компоненти активізуються (незмінна за рівнем здібність є, але є перепона для її прояву) і до якої міри;
- які компоненти розвиваються (здіб-

ність є від народження, але з часом вона розвивається) і до якої міри;

- які компоненти культивуються (здібності від народження немає, але з часом вона з'являється і розвивається);
- які компоненти притаманні всім людям, а які – окремим індивідам.

Аналогічно до зазначеного вище постає запитання стосовно можливості навчання творчості [5]. Послугуючись результатами виконаних досліджень, є підстави констатувати, що можна навчити окремих прийомів розв'язування творчих завдань, сформувати певні вміння, але вони далеко не вичерпують усі структурні компоненти творчих здібностей. Разом з тим, творчі здібності потрібно розвивати, а отже, творчості потрібно вчити. Але як це зробити? Відповідь на поставлене запитання поки що не знайдено.

У позитивній відповіді на запитання *“Чи можна розвивати творчі здібності людини?”* є деякі оптимістичні ознаки:

- дослідження показують, що здібність бачити проблеми може бути розвинена [17];
- можна також збільшити кількість продукованих ідей індивідом та їхню якість [24];
- дослідження також показують, що здібність формування ефективних підходів перетворення ідеї в корисний розв'язок теж можна розвинути [26].

Серед запитань, які найчастіше ставляться стосовно творчих здібностей школярів і найбільше стосуються досліджуваної проблеми, можна назвати [18]:

- чи є такі учні менш пасивними;
- чи є учні з високими творчими здібностями більш незалежними;
- чи характеризуються учні з високими творчими здібностями більшою терпимістю до безладу й руйнування.

Таким чином, у рамках певних обмежень, творча поведінка індивіда може бути піднесена на вищий рівень завдяки відповідній навчальній техніці і створенню сприятливих умов для творчого мислення.

У дослідженні [3] зазначається, що у старшокласників вдається розвинути

таку якість, як спостережливість: вони можуть встановлювати властивості об'єктів спостереження, знаходити їх спільні й відмінні ознаки.

Старшокласники здатні сприймати предмети і явища під різним кутом зору: виявляти нові ознаки об'єкта, включати об'єкт у нові зв'язки з іншими об'єктами.

Ім притаманна достатнього рівня розвитку уява, що дозволяє виявляти негативне й позитивне в одному і тому самому явищі, будувати ланцюжки асоціацій.

У них можна сформувати здатність запам'ятовувати інформацію на основі родо-видової організації матеріалу; мимовільна пам'ять старшокласників дозволяє їм трансформувати неусвідомлені продукти об'єктної дії в усвідомлені. Важливо також розвивати властивість постійної реорганізації фонду енграм, на підсвідомому рівні думати над проблемами.

Старшокласники характеризуються певними аналітичними здібностями: вони розкладають ціле на складові частини, пояснюють причини, порівнюють, впорядковують, класифікують.

Синтетичні здібності дозволяють їм розробляти нові продукти, прогнозувати наслідки певних подій, добирати інші варіанти, міркувати над можливими іншими причинами, поєднувати елементи в ціле.

Старшокласники можуть мислити паралельно (одночасно оперувати цілим і його частиною, головним і другорядним): вони виділяють головне і другорядне в об'єктах, оперують декількома аспектами явища, виявляють декілька причин явища та декілька наслідків причини.

Зазначена категорія школярів здатна мислити як емпірично, так і теоретично: вони виводять зовнішні ознаки предметів на основі пізнання їх внутрішніх зв'язків.

Ім притаманне логічне мислення: вони аналізують доказовість суджень, грають у логічні ігри, розв'язують логічні задачі, використовують дедуктивний метод.

За належного педагогічного впливу старшокласники демонструють комбінаторне мислення: формулюють за-

питання відкритого типу, розв'язують задачі, що мають декілька розв'язків, розв'язують комбінаторні задачі.

Старшокласники на достатньо високому рівні можуть мислити за аналогією: створювати аналогічні образи, переносити методи розв'язування відомих задач на аналогічні.

Належним чином розвинуте інтуїтивне мислення дозволяє старшокласникам використовувати життєвий досвід у процесі розв'язування задач.

Цілеспрямована робота з формування творчого потенціалу старшокласників увінчується певними здобутками в розвитку їхнього критичного мислення: вони дають відповіді на альтернативні запитання, називають причини альтернативного вибору, уявно відтворюють певну ситуацію, називаючи її позитивні й негативні аспекти, вказують на ознаки, які не характеризують цю властивість предмета, формулюють правила і знаходять винятки.

Старшокласники здатні мислити швидко: добирати за короткий проміжок часу велику кількість різних способів розв'язання однієї й тієї самої задачі, називати додаткові властивості певного класу предметів.

Гнучкість мислення старшокласників дозволяє їм називати властивості предмета, відмінні від попередньо названої, пропонувати способи розв'язування задачі, відмінні від попередньо запропонованого.

Оригінальність мислення старшокласників дозволяє їм створювати щось незвичне, добирати способи розв'язання задачі, принципово відмінні від попереднього, виявляти ознаки предмета, які раніше ніхто не помічав.

Старшокласники здатні мислити точно: вони деталізують запропоновану відповідь на запитання, спосіб розв'язування задачі.

Розвинути творчі здібності школярів неможливо, не сформувавши в них здатність мислити самостійно. Сформована здатність дозволяє їм самостійно здобувати знання, використовувати власний ілюстративний матеріал для підтвердження певної думки, здійснювати пошук власних розв'язків задач, формувати власне проблемне поле.

Для того, щоб сформувані перелічені здатності, необхідно виховати в учнів низку характерологічних якостей і емоційно-вольових властивостей.

Виховання сміливості передбачає культивування думки про відносність істини та можливість і необхідність її уточнення, поваги до змісту нової ідеї, а не її автора, поважного ставлення до авторів виважених, але незалежних ідей. Сміливість дозволяє старшокласникам приймати ризиковані рішення, що можливе за умов створення доброзичливої і розкутої обстановки в процесі розв'язування творчих задач, заохочення учнів до пошуку оригінальних розв'язків незалежно від кінцевого результату їхньої діяльності. Сміливі індивіди – рішучі. Виховання рішучості вимагає формування в учнів упевненості у власних силах, заохочення до пошуку проблем і їх розв'язків.

Щоб виховати старшокласників мужніми, створюють ситуації, які передбачають як відстоювання власних позицій, так і відмову від них, культивують почуття оптимізму в умовах нерозуміння та невизнання оточенням, віру в майбутній час істини.

Оптимізм старшокласників у зазначеному сенсі пов'язаний з їхньою впевненістю в умовах невизначеності. Виховання цієї якості пов'язане з культивуванням звички доводити розв'язок задачі вибраним методом до логічного завершення, навіть якщо виникають деякі сумніви щодо його правдивості, доброзичливого ставлення до спроб оригінально розв'язати задачу.

За правильного виховання старшокласники прагнуть до впорядкування і терпимі до тимчасового безпорядку.

Їм характерне оптимальне співвідношення принциповості й компромісу: вони принципові в суттєвому і компромісні в дріб'язковому.

Вони неупереджено ставляться до невластивих ідей: аналізують результати творчої праці товаришів на предмет виявлення у них позитивного та негативного.

Старшокласники за зазначених вище умов демонструють розумну вимогливість до результатів власної праці та скромність у її оцінці: дотримуються

оптимального співвідношення між якісними й кількісними критеріями в оцінці роботи.

Формування творчої особистості не мислиться без виховання в учнів активної життєвої позиції. З цією метою старшокласникам надають можливість активно задавати запитання, забороняють критику учнівських ідей на етапі їх зародження, заохочують тих, хто береться за виконання складних завдань, створюють багате проблемне середовище; багато важить у цьому процесі особистий приклад педагога.

Ставлячи за мету сформувати творчий потенціал учнів і використовуючи для цього ефективні засоби (у зв'язку з цим komponують картотеки нерозв'язаних проблем, пропонують учням складні завдання і відводять достатню кількість часу для їх розв'язування, морально заохочують проявлену наполегливість, створюють умови, за яких учні працюватимуть на межі власних можливостей; одного разу пережита радість відкриття штовхає людину на постійний пошук і створює цим позитивний емоційний фон [2]), педагоги домагаються того, що їхні вихованці стають цілеспрямованими, наполегливими і працелюбними.

Водночас, згідно з деякими дослідженнями [23], учні не стають більш творчими з роками навчання у звичайній школі. На основі цього припускається, що розвиток творчих здібностей учнів виключно пов'язаний із спеціальними методами чи техніками.

Потрібно зазначити, що останнім часом, попри велику кількість досліджень-міркувань з проблем творчості, невпинно зростає кількість емпіричних досліджень, присвячених з'ясуванню структури творчого потенціалу особистості тощо. Тривіальна процедура зводиться до такого: відбирається група учнів, у яких діагностуються творчі здібності в певній галузі діяльності. Потім протягом певного відрізка часу учні піддаються відповідному спеціальному впливу, в результаті проводиться повторна діагностика й порівняння.

В одному з експериментальних досліджень [10] було вибрано 4 класи (2 експериментальні і 2 контрольні): в експериментальних класах учителі були

більш обізнані з методами розвитку творчих здібностей учнів, у контрольних класах їхні знання стосовно розвитку творчих здібностей учнів були нижчими.

В експериментальних класах бралися до уваги, що творчі здібності учнів є наслідком відповідної навчальної моделі й атмосфери, сприятливої для творчої поведінки учнів. Навчальна техніка передбачала заохочення дивергентного мислення. Учителі були компетентні стосовно створення атмосфери взаємної поваги і прийняття. Щоб створити цей тип атмосфери, вони намагалися ознайомити учнів із творчими роботами інших (професіоналів, учителів, товаришів). Учні в експериментальних класах заохочувалися мотивувати власні дослідження, експерименти, працювати з широким асортиментом навчального матеріалу й використовувати його незвичними способами.

Творчі здібності оцінювалися за чотирма параметрами: *сенситивність* (чутливість до проблем: відчуття необхідності внесення у будь-що певних змін); *оригінальність* (незвичність ідеї: здатність продукувати нові й розумні відповіді на запити); *біглість* (швидкість мислення: кількість запропонованих ідей); *ревізначення* (імпровізація функцій об'єкта, щоб його інакше використати). Для діагностики було використано *Test of Creativity in the Dramatic Arts* (вимірює всі чотири аспекти творчості), модифікація *Consequences Test* (вимірює біглість і оригінальність) і *Unusual Uses Test* (вимірює ревізначення).

За сімома показниками для чотирьох параметрів творчості порівнювалися дані, отримані в експериментальних і контрольних класах. Перед цим учнів в експериментальних і контрольних класах було поділено на дві групи: перша група з IQ в 115 і більше, друга група з IQ менше 115. Для кожної з цих чотирьох груп було підраховано середнє значення IQ, для діагностики чого було використано *Kuhlmann-Finch Tests*. Середні значення IQ для відповідних експериментальних і контрольних груп статистично значущо не відрізнялися між собою, що дало підстави стверджувати, що інтелектуальні здібності

не могли суттєво позначитися на чотирьох параметрах творчих здібностей.

За даними дослідження, в п'яти з семи випадків нуль-гіпотеза про відсутність відмінностей у показниках для учнів експериментальних і контрольних класів була відкинута, в експериментальних групах показники були статистично значущо вищі, ніж у контрольних. Разом з тим, в експерименті не виявлено статистично значущої різниці для груп з $IQ = 115$ і більше і $IQ < 115$ для кожної з семи змінних (учні контрольних і експериментальних груп перегрупувалися відповідно до наявного IQ).

Загалом у літературі з проблем розвитку творчих здібностей часто наводяться дані стосовно того, як розвивати творчі здібності в учнів, проте дуже мало досліджень, які підтверджують, що розвиток творчих здібностей можливий через педагогічний вплив на них.

Зіставлення особистісних якостей сучасних менеджерів та структури і змісту творчого потенціалу старшокласників дозволяє констатувати, що залучаючи їх до управлінської діяльності, розв'язування управлінських задач, навчальні заклади відкривають широкі можливості для формування творчого потенціалу старшокласників, розвитку їх творчих здібностей. З другого боку, результати виконаних досліджень щодо можливості формування творчого потенціалу старшокласників є підставою для виправданого їх залучення до управлінської діяльності з метою формування творчого потенціалу, розвитку творчих здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин П.К. Теория отражения и современная наука о мозге. – М.: Знание, 1970. – 46 с.
2. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов: Изд-во Ростов. ун-та, 1983. – 173 с.
3. Волощук І.С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. – К.: Педагогічна думка, 1998. – 160 с.
4. Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке. – М.: Искусство, 1991. – 432 с.
5. Клименко В. Механізм творчості: чи можна його розвивати. – К., 2001. – 96 с.
6. Barron F. Creativity and psychological health. – Princeton, N.J.: D.Van Nostrand Company, 1963. – 301 p.
7. Borchardt D.A. Creativity in Guiding Design: Looking Back to the Future // Paper presented at the Annual Meeting of the International Society for Teaching Alternatives. – 1990. – 46 p.
8. Costa A.L. Developing Minds: Programs for Teaching Thinking. – Vol. 2. – 1991. – 129 p.
9. Ediger M. Creativity and Science. – 1992. – 10 p.
10. Egan K. Imagination in Teaching and Learning: The Middle School Years. – 1992. – 178 p.
11. Getzels J.W., Jackson P.W. Creativity and Intelligence. – N.Y.: Wiley and Sons, 1962. – 119 p.
12. Guilford J.P. Personality. – New York: McGraw Hill Book Company, 1959. – 259 p.
13. Guilford J.P. Three facts of intellect // American Psychologist. – 1959. – Vol. 14. – P. 469. – 479.
14. Harlan J.E. Yes We Can: Overcoming Obstacles to Creativity // Paper presented at the Annual Meeting of the American Association on Mental Retardation. – 1993. – 9 p.
15. Holman E.R., Kumar V.K. Imagination: Teacher's Perceptions of What It Is // Paper presented at the Eastern Educational Research Association Conference. – 1983. – 12 p.
16. Kris E. Psychoanalytic Explorations in Artists. – New York: International Universities Press, 1952. – 271 p.
17. Legg S.M., Ware W.B. The Role of Fluid, Crystallized and Creative Abilities in the Prediction of Scores on Essay and Objective Tests // Paper presented at the Annual Meeting of the National Council on Measurement in Education. – 1979. – 26 p.
18. Macdonald J.B., Rath J.D. Should we group by creative abilities? // The elementary school journal. – 1964. – Vol. 65. – No. 3. – P. 137 – 142.
19. Maslow A.H. Motivation and Personality. – New York: Harper and Brothers, 1954.
20. McFee J.K. Creative Problem Solving Abilities in Art of Academically Superior Adolescents. – 1968. – 23 p.
21. Morgan G. Imagination: New Mindsets for Seeing, Organizing and Managing. – 1997. – 350 p.
22. Roth S.K. Visualization in Science and the Arts / Art, Science and Visual Literacy. – 1993. – 19 p.
23. Rusch R.R., Denny D.A., Ives S. Fostering creativity in sixth grade // The elementary school journal. – 1965. – Vol. 65. – No. 6. – P. 262 – 268.
24. Sefer J. Measuring Divergent Abilities. – Master's Thesis. – 1987. – 23 p.
25. Shoben E.J. Toward a Concept of the Normal Personality // American Psychologist. – 1957. – Vol. 12. – April. – P. 183 – 189.
26. Sydor S. Imagination and Character in Educational Administration. – 1994. – 20 p.
27. Yamamoto Kaoru. Mental health, creative thinking, and values // The elementary school journal. – 1966. – No. 7. – P. 361 – 367.
28. Zuo L. Creativity and Aesthetic Sense // Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association Convention. – 1997. – 12 p.

СТВОРЕННЯ ШКОЛИ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ

Раїса ЛИСЕНКО

Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 35.

Освіта – основа прогресу людства, пріоритетна галузь внутрішньої політики держави. Сталий розвиток суспільства значною мірою залежить від спроможності освіти реалізувати ціннісну парадигму,

суть якої в гармонійному співіснуванні людини, суспільства, природи, техніки. Освіта має утвердити вільного громадянина не лише як носія пізнавальних здобутків попередніх

поколінь, а й активного самодостатнього учасника суспільного розвитку.

Демократичне спрямування навчання дає людині можливість підготуватися до життя в швидкоплинних змінах соціокультурних умов і професійної діяльності.

Отже, кожна школа, зокрема, має на меті підготувати учнів до індивідуального життя, піклуватися про здоров'я дитини, формувати її культурні потреби, здібності, ініціативу, працьовитість, комунікативні уміння, т. ін.

Поліпшення здоров'я дітей – запорука здоров'я нації.

Для створення сприятливих умов для збереження здоров'я дітей необхідно провести певні заходи:

- Створити в навчальних закладах сприятливе середовище для збереження

здоров'я, істотною складовою якого є змістовне дозвілля.

- Навчаючи учнів, давати їм, окрім знань загальноосвітніх предметів, навички здорового способу життя.

Першорядне завдання навчальних закладів полягає в профілактичній діяльності, організації навчально-виховної роботи із запобігання наркоманії, куріння, в пропаганді здорового способу життя.

Серед першокласників реєструється до третини практично здорових дітей, але на час закінчення школи їх залишається не більш як шість відсотків.

Виходячи з цих даних та враховуючи ставлення деяких учнів до уроків фізичного виховання, а врешті, і до свого здоров'я, педагогічний колектив Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 35 вирішив формувати в учнів стійку мотивацію на здоров'я і здоровий спосіб життя, впроваджувати здоров'язберігаючі педагогічні технології, виховуючи загальну культуру і – як її невід'ємну частину – культуру здоров'я.

Реалізуючи державну політику щодо збереження здоров'я дітей і молоді, наша школа з 2004 року працює над проблемою „Розробка моделі школи культури здоров'я в навчальних закладах України різних типів

і рівнів акредитації” за темою:

„Створення системи гармонійного розвитку і саморозвитку особистості в умовах школи культури здоров'я”, метою якої є розробка моделі школи культури здоров'я зорієнтованої на гармонійний розвиток та самореалізацію потенціалу особистості у навчальній, творчій та спортивній сферах, реалізуючи систему неперервної валеологічної освіти і виховання. У роботі вирішуємо такі завдання:

- виховувати особистість, готову до самореалізації, співтворчості, продуктивної праці;
- удосконалювати навчально-виховний процес шляхом впровадження інноваційних технологій на засадах особистісно-зорієнтованого навчання та виховання;
- провести моніторинг стану здоров'я учнів, педагогічних працівників;
- ввести викладання валеології в 1-11 класах;
- дослідити зміни рівня успішності учнів, їх адаптованості, розвитку творчих здібностей в умовах школи культури здоров'я;
- створити раду здоров'я школи, визначивши основні напрями її діяльності;
- визначити і впровадити основні валеологічні методи формування, збереження і зміцнення здоров'я дітей, членів педагогічного колективу, батьківської громадськості.

Розроблено програму науково-дослідницької роботи

СИСТЕМА РОДИННО-СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Взаємодія школи, сім'ї та громадськості — один із головних принципів організації роботи і є важливим чинником у створенні сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості школяра, його самовизначення, самореалізації. Педагогічний союз учителів і батьків — це могутня сила виховання.

За останні роки створено дієздатну систему родинно-сімейного виховання, яка має за мету розробити модель школи з пріоритетом формування життєвої компетентності та успіху шляхом забезпечення умов для гармонійного розвитку й самореалізації інноваційної особистості через впровадження проекту родинно-сімейного виховання, що забезпечить гармонійний розвиток і саморозвиток особистості школяра, формування його життєвої компетентності та успіху, стійкого валеософського світогляду, культури здоров'я, встановлення тісного контакту між учительським і батьківським колективом і зміцнить імідж та підвищить рейтинг школи в мікрорайоні. Впроваджуючи систему родинно-сімейного виховання, ми вирішуємо *такі завдання*:

- дати батькам глибокі знання з педагогіки, психології, виховання;
- залучати до активної співпраці та розв'язання важливих шкільних проблем;
- пропагувати кращий досвід виховання дітей у сім'ї;
- надавати кваліфіковану допомогу та підтримку в складних життєвих ситуаціях;
- інформувати батьків щодо шкільного життя, освітнього процесу;
- встановлювати тісний контакт між учительським і батьківським колективами;
- дати можливість батькам відчувати себе педагогами, вихователями, краще зрозуміти вчительські проблеми;
- з допомогою батьків здійснювати профорієнтаційну роботу, знайомити з цікавими особистостями міста;
- пропагувати здоровий спосіб життя, культуру здоров'я, запобігати негативному впливу вулиці на виховання дитини;
- пропагувати культуру спілкування, мовлення.

В КЗШ № 35 створено **перспективний план роботи з батьками** на п'ять років, який передбачає ознайомлення батьків з педагогікою виховання дитини в сім'ї протягом усіх років навчання в школі. План складається з чотирьох розділів, відповідно до віку дітей:

I. Педагогічний лекторій для батьків, чиї діти навчаються в початковій школі.

II. Педагогічний лекторій для батьків школярів середньої ланки (6-7 класи).

III. Педагогічний лекторій для батьків підлітків (8-9 класи).

IV. Педагогічний лекторій для батьків старшокласників (10-11 класи).

Для кожної групи складено тематику бесід з батьками на рік та на перспективу.

Кожне заняття передбачає не тільки колективні форми співпраці, а й групові та індивідуальні. Відправною точкою в плануванні роботи в контексті співпраці школи і сім'ї є вивчення умов сімейного виховання школярів.

На цьому етапі застосовуємо такі *форми роботи*:

- анкетування батьків,
- відвідування сімей,

- індивідуальні бесіди з членами родини,
- написання твору-мініатюри „Моя дитина та її індивідуальні особливості”,
- написання творів учнями на тему „Моя родина”,
- експрес-опитування „Хочу все знати” для визначення питань, які турбують батьків під час виховання дітей.

Другий етап – узагальнення отриманої інформації, створення банку даних класу, школи, вивчення й узагальнення позитивного досвіду сімейного виховання, надання психолого-педагогічної допомоги сім'ям, які її потребують. Залучення батьків до шкільного навчально-виховного процесу передбачає створення батьківських комітетів класів, батьківського комітету школи, піклувальної ради.

Третій етап – проведення занять батьківського лекторію, які проходять у нестандартних формах.

„Дерево родоводу” – зустрічі представників різних поколінь, роздуми над проблемою виховання, звернення до джерел народної педагогіки.

„У сімейному колі” – анкетування батьків, індивідуальна робота, допомога родинам через консультації, практичні поради, зустрічі з лікарями, психологами, юристами.

„Родинний міст” – зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання дітей.

„Народна світлиця” – звернення до народних традицій, формування особистості школяра через природу, спілкування батьків з вихованцями через природу, спільну діяльність батьків, дітей і педагогів.

„День добрих справ” – спільна трудова діяльність педагогів, батьків і дітей.

„Вечір великої родини” – організація відпочинку, ігри, театральні вистави тощо.

Аукціон ідей родинної педагогіки – презентація ідей родинної педагогіки.

„Батьківський ринг” – взаємонавчання, взаємозбагачення членів родини, розв'язання проблемних ситуацій.

„Батьківська школа” – організовується у формі клубу; передбачається проведення диспутів, банків ідей, випуски рукописних газет, інформаційних бюлетнів, бесід, добірки літератури, надання практичної допомоги.

„Азбука родинного виховання” – обговорення проблем труднощів виховання дітей у неповних сім'ях, виступи спеціалістів: лікарів, юристів, психологів, надання батькам індивідуальної допомоги.

„Дні довір'я” – у визначені дні педагоги, психолог ведуть прийом батьків і консультують їх з проблем виховання.

Сімейні свята в класі – започатковують їх педагоги, об'єднуючи сім'ї для спільного проведення днів народження дітей, календарних, народних свят.

Батьківський день у школі – в цей день вчителі школи проводять відкриті уроки для батьків, батьки готують і проводять у класі відкриті уроки і заходи, класні керівники спільно з батьками готують і проводять виховні години.

Проводячи **Батьківські дні**, ми вирішуємо такі завдання:

- залучаємо батьків до тісної співпраці зі школою;
- інформуємо родини про успіхи й досягнення учнів;
- проводимо профорієнтаційну роботу;
- знайомимо учнів і батьків з цікавими особистостями міста;

закладу на 2005-2017 роки та програму роботи на 2006 – 2007 н.р. як школи сприяння здоров'ю.

Науково-методичне керівництво забезпечує Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, його проректор, професор, завкафедри культури здоров'я, кандидат медичних наук, професор Віра Валентинівна Морозова, а науковими консультантами є доцент кафедри валеології Криворізького державного педагогічного університету кандидат педагогічних наук Наталія Григорівна Недодатко, доцент, завідувач кафедри фізичної географії та геології КДПУ, кандидат географічних наук Володимир Леонідович Казаков.

З 2003 року КЗШ №35 працює за проектом „Школа проти СНІДу”. На уроках валеології, ОБЖД та в позаурочній діяльності вчителі проводять профілактичну роботу, формують позитивну мотивацію на здоровий спосіб життя.

У школі створено відповідні умови для роботи за проектом:

- система фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи;
- співпраця з дитячо-юнацькими спортивними школами №2, СДЮШОР „Кривбас”, „Кривбасбаскет-люкс”;
- науково-дослідницька діяльність учнів;
- викладання валеології в 1-11 класах;
- проведення моніторингу здоров'я та фізичного розвитку школярів упродовж навчання в школі.

Робота за програмою баується на кращому міжнародному та вітчизняному досвіді, тренінгових формах навчання, розвитку життєвих навичок дітей, що зменшують уразливість до ВІЛ-інфекції. Програма впроваджується як на уроках, так і в позакласних виховних заходах серед учнів підліткового та юнацького віку.

Працюючи над проектом, школа:

- здійснює внесок у боротьбу з епідемією ВІЛ/СНІДу;
- створює доброзичливу шкільну атмосферу;
- поліпшує якість освіти;
- сприяє зниженню рівня правопорушень, девіантної поведінки.

Особлива увага приділяється розвитку життєвих навичок школярів, що є найефективнішим методом формування здорової і соціальної особистості.

Здоров'я дитини — це найвища цінність. Усвідомлюючи це, педагогічний колектив з року в рік удосконалює спортивну базу. Ми намагаємося залучити до занять різними видами спорту якомога більше дітей. Адже професійне заняття спортом формує не тільки спортсмена, майстра, а й виховує цілеспрямованість особистості, почуття впевненості у собі, вольові якості. Важливо й те, що багатьох хлопців заняття спортом відволікають від негативного впливу вулиці, сумнівних компаній та поганих вчинків.

Вже 25 років школа співпрацює зі спортивною дитячою юнацькою школою №2 (директор П.П. Малиш). Вихованці нашої школи є

- розширюємо пізнання дітей з різних галузей знань батьків;
- утверджуємо позитивний імідж батьків і вчителів у шкільному просторі;
- виховуємо почуття гордості за свою родину, школу, місто, Україну.

Батьківський день проводимо в другому півріччі навчального року. Готуючись до батьківських днів, оргкомітет складає план проведення, в якому обумовлюються час, місце, форма заходу (див. вріз на цій сторінці).

До Батьківського дня готуємося впродовж кількох місяців. Відповідно до тематики добираємо матеріал, пишемо сценарії виховних заходів. Найважливішим є пошук талановитих цікавих особистостей серед батьків, які будуть проводити в цей день два відкритих уроки для дітей. Допмагаємо їм підготувати методично правильні ці уроки, щоб кожний був змістовним і результативним. Тематика уроків батьків в основному пов'язана з професією та виробництвом, де працюють батьки. Під час уроку учні можуть поринути у світ захоплення батьків, познайомитися з цікавою професією, побачити маму чи тата в ролі вчителя, відчути гордість за причетність батьків до спільної справи. Діти разом з батьками вчать малювати, вишивати, робити витинки, проводять спортивні змагання. Старшокласники вчать дискутувати з актуальних проблем сучасного життя, відстоювати свою думку, змагаються з батьками під час проведення інтелектуальних ігор, що позитивно впливає на формування в них активної громадянської позиції.

Батьки схвально ставляться до проведення такого заходу, оскільки мають можливість побачити роботу своєї дитини під час уроку, порівняти її з роботою інших учнів, оцінити роботу і компетентність учителя, внести пропозиції щодо організації навчально-виховного процесу в школі. Проводячи урок, батьки мають можливість бути вчителями, оцінити рівень складності підготовки і проведення заходу, відчути емоційну напругу, яку витримує вчитель для організації класу і забезпечення сприйняття матеріалу кожним учнем.

Вчителі, відчувачи подвійну відповідальність перед батьками й дітьми, ретельно готуються до уроків, намагаються провести їх, максимально використавши сучасні технології навчання, отримують задоволення і поштовх для подальшого самовдосконалення і творчого пошуку.

Цінним є те, що в цей день учні школи мають можливість зустрітися і поспілкуватися з цікавими особистостями Криворіжжя: викладачами ВНЗ, письменниками, акторами, художниками, спортсменами, почесними громадянами міста.

Проведення Батьківських днів у школі збагачує всіх учасників навчально-виховного процесу, змушує осмислити досягнення вихованців у саморозвитку та самореалізації і дає поштовх до самовдосконалення, пізнання світу і самих себе, власних можливостей у здійсненні своїх життєвих планів.

Інновацією педагогічного колективу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 35 є проект „Батьківський день”, який підтримали педагоги, учні й батьки, про що свідчать схвальні відгуки учасників проекту. Впровадження проекту дає можливість привернути увагу громадськості до діяльності школи, стимулює роботу педагогічного колективу, створює позитивний імідж, підвищує авторитет навчального закладу в районі та місті.

учасниками збірної України з вільної боротьби, здобувають перемоги не тільки на обласних, а й у всеукраїнських та міжнародних змаганнях. Щороку в місті проходить міжнародний турнір з вільної боротьби, де основу збірної складають наші школярі.

На міні-футбольному полі зі штучним покриттям завжди багатолюдно і шумно. Хлопчики до пізнього вечора займаються спортом, а значить – морально й фізично гартуються, розвиваються, ведуть здоровий спосіб життя. З великим інтересом займаються діти у секції карате-до.

Традиційними в школі стали спортивні свята: відкриття шкільної спартакіади, свято „Тріумф”, показові виступи спортивних секцій з вільної боротьби, футболу, карате-до, змагання з футболу, баскетболу.

У 1-6 класах введено 3-й урок фізкультури, у 5-6 класах – футболу.

Сьогодні Криворізька загальноосвітня школа № 35 – одна з найбіль-

ших у Сакаганському районі. 1023 учні навчаються в 35 класах. Навчальні дисципліни викладаються 73 вчителі школи та науковці Криворізького державного педагогічного університету, Криворізького металургійного факультету Національної Металургійної Академії України, Національного аерокосмічного університету (м. Харків).

Велику допомогу в роботі над експериментом надають батьки. Завдання школи і вчителя – залучити їх до активної співпраці. З цією метою проводимо батьківські дні, що вже стало традицією. Батьківський день – важливий день у школі. До нього готуються особливо ретельно і вчителі, і батьки, і діти.

Вчителі – бо дають відкриті уроки для учнів та їхніх батьків.

Батьки – бо вперше виступають у ролі вчителя і теж дають відкриті уроки пізнавального змісту.

Діти – бо приємно бачити своїх батьків учителями на уроці, слухати їхню розповідь.

На заходах, які готують для дітей батьки, учні можуть поринути у світ їхніх захоплень, познайомитися з цікавою професією. Діти разом з батьками вчать малювати, вишивати, робити витинанки, проводять спортивні змагання. Старшокласники поринають у різноманітний світ професій нашого міста, вчать дискутувати з актуальних проблем сучасного життя, відстоювати свою думку, змагаються з батьками під час проведення інтелектуальних ігор, що позитивно впливає на формування у них активної громадянської позиції, свідомого ставлення до свого здоров'я.

Батьки завжди з вдячністю і великою підтримкою ставляться до починань педагогічного колективу, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу та створення умов для гармонійного розвитку здорової особистості. Проводячи заходи спільно з батьками, школа дійсно стає центром культури, здоров'я та здорового способу життя в мікрорайоні.

ПЛАН

проведення батьківського дня в КЗШ № 35 30 березня 2007 року

(початок занять о 14.00)

14.00-15.25 – 1, 2-ий відкриті уроки вчителів згідно з розкладом для учнів та батьків.

15.40-16.20 – 3-ій відкритий урок, який проводять батьки для учнів згідно зі своїми можливостями та інтересами дітей.

16.25-17.00 – 4-ий відкритий урок – зустріч з цікавими людьми Криворіжжя, в тому числі з батьками.

17.05-17.40 – виховний захід, підготовлений спільно вчителями, батьками, учнями.

17.50-18.40 – батьківські збори, підбиття підсумків дня, узагальнення відгуків, побажань.

Під час проведення батьківського дня працюють *виставки*:

- робіт учнів, виконаних на уроках праці, образотворчого мистецтва;
- робіт учнів, виконаних на заняттях гуртків;
- екзотичних кімнатних квітів, вирощених у класі;
- плакатів;
- робіт учнів, які відвідують Школу мистецтв № 1 та ЦДЮТ „Сонях”;
- грамот, медалей, кубків, які отримали учні протягом навчального року за свої досягнення.

БІБЛІОТЕКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Педагогіка
ШКОЛИ

Таку назву мала науково-теоретична конференція, що проходила 18 квітня 2008 року в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

У роботі конференції взяли участь представники Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України, керівники провідних бібліотек, фахівці бібліотечно-інформаційної сфери, викладачі й аспіранти ряду наукових та навчальних закладів країни.

У доповідях президента АПН, доктора філософських наук, професора **В.Г. Кременя** „Інформаційне забезпечення формування особистості в суспільстві знань” та віце-президента АПН, академіка, доктора педагогічних наук, професора **В.І. Лугового** „Бібліотека – найважливіший інформаційний ресурс освіти”, а також ректора Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктора філософських наук, професора, академіка АПН **В.П. Андрущенка**, доктора філософських наук, професора, першого проректора Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова **В.П. Бега** „Інформаційні потреби громадських організацій в дискурсі становлення сучасних міжбібліотечних систем” порушувалися актуальні питання значення інформації, книги, бібліотеки у формуванні інтелектуального потенціалу нації, інформаційному супроводі навчально-виховного процесу, впливу сучасних інформаційних технологій на формування особистості в інформаційному суспільстві. Доповідачами було підкреслено виняткове значення бібліотеки як соціального інституту в цих процесах, місії бібліотеки у формуванні й розвитку суспільства знань.

Людмила САВЕНКОВА

Директор наукової бібліотеки НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2008

Вітальне слово до учасників конференції **В.П. Андрущенко**, ректора НПУ, академіка АПН, доктора філософських наук, професора.

В.Г. Кремень, президент АПН, доктор філософських наук, професор, під час виголошення своєї доповіді.

Керівники провідних бібліотек України: **П.І. Рогова**, директор ДНПБ імені В.О. Сухомлинського, кандидат історичних наук; **Л.В. Савенкова**, директор наукової бібліотеки НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук; **О.Г. Кириленко**, директор наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук; **О.О. Шульга**, директор бібліотеки Кіровоградського педагогічного інституту; **С.Я. Цимбалюк**, директор бібліотеки Національного університету державної податкової служби України, кандидат економічних наук.

У доповідях керівників провідних бібліотек України підкреслювалися значення і роль бібліотеки в навчальному процесі, у забезпеченні інформаційних потреб викладачів і студентів, в інформаційному супроводі наукової та навчальної роботи. Доповідачами було підкреслено значення і необхідність впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій в практику роботи бібліотек і відповідність цих технологій вимогам інформаційного суспільства.

У результаті роботи науково-теоретичної конференції було прийнято ряд конкретних рішень щодо подальшого розвитку досліджень з актуальних питань бібліотекознавства, інформаційної діяльності, місії бібліотеки в інформаційному суспільстві, впровадженні цих теоретичних досліджень у практичну діяльність бібліотек. Під час роботи конференції відбулось урочисте відкриття нових читальних залів наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Відвідавши читальні зали, учасники конференції ознайомилися з книжковими експозиціями, з організацією роботи читачів з інформаційно-пошуковими системами та з тими можливостями, які надаються читачам при роботі за автоматизованими робочими місцями.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Скористайтесь віртуальною довідкою, яка міститься на WEB-сайті ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського: www.library.edu-ua.net

Адреса електронної пошти (E-mail):
dnpb@edu-ua.net. За цією адресою ви можете отримати повнотекстові версії документів, які є на сайті бібліотеки з психолого-педагогічних питань.

Відвідайте сайт нашого журналу:
www.director-ua.info

Зареєструйтеся учасником Форуму освітянських керівників та станьте його активним учасником!

Управління школою

Редакційний
колектив вітає
нашого автора
з ювілеєм, Хай
Вам здоровиться,
дорога Тетяно
Іванівно!

**Тетяна
ГЛАДИШЕНКО**

Директор школи-
інтернату № 2
м. Одеси, спеціаліст
вищої категорії,
вчитель-методист,
відмінник освіти
України

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2008

76

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ЗМІН –

ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО- ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

У дітей немає забобонів, вони справжні творці, повні слухних інстинктів, відчуттів, думок, вони позбавлені традицій, їхня рухливість і оригінальність – наші головні помічники, розмірів тієї допомоги, яку нададуть нам діти, не можна достатньо оцінити.

С.Т. Шацький

Еволюція людства пов'язана зі змінами. Динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки й технологій у всьому світі – все це потребує створення таких умов, за яких народ

України став би нацією, що постійно навчається [1, 40]. Дійсність вносить свої корективи в напрями розвитку особистості. І лише людина, яка відчуває ці зміни, вміє створити умови для засвоєння нового в процесі співпраці, змінюється сама, стає рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти.

У Концепції 12-річної загальної середньої освіти зазначається: „Освіта України – це освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, спроможна використовувати набуті знання й уміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни”. Про особливу увагу до індивідуальності учня йдеться й у Державному стандарті базової і повної освіти.

Особливого значення ці положення набувають у сучасних економічних умовах та умовах нашого навчального закладу – школи-інтернату. Згідно з Положенням про школу-інтернат, у ньому цілодобово чи з 8 до 19 години утримуються діти, які потребують соціальної допомоги.

Згідно з порівняльним дослідженням „Я-концепції” дітей-сиріт (це дослі-

дження проводилося на базі нашого навчального закладу порівняно з контингентом дітей іншого закладу, де навчаються діти з повних сімей, у яких батьки приділяють максимум уваги творчому розвитку дитини), можна зазначити, що їх мотиваційна сфера явно звуужена й обмежена поточними проблемами життя, часові перспективи цих дітей обмежені сьогоднішнім, у них слабо сформовані уявлення про своє можливе майбутнє, що проявляється в побудові нереалістичних планів або в їх відсутності взагалі. Діти з неповних сімей та дітисироти часто інфантильні, що проявляється в тенденції до несамостійності й одночасному прагненні до незалежності, вони не схильні до прийняття відповідальності. Із стратегій поведінки їм притаманні в більшості випадків стратегія пошуку соціальної підтримки та уникнення проблем. Ці діти характеризуються слабшою емоційною розвиненістю, низькою увагою до інших людей і їхніх проблем, що часто буває перешкодою до повноцінної соціальної взаємодії.

Саме ці положення й допомогли сформулювати місію нашої школи-інтернату – *виховати розвинену самодостатню особистість, здатну до осмисленої творчої діяльності у вирішенні життєвих та професійних проблем, налаштовану на позитивне освоєння світу й здоровий спосіб життя*, та сформулювати основні завдання школи як школи розвитку творчої особистості.

Наш успіх полягає в тому, що ми розпочали втілення особистісно-орієнтованого навчання та виховання з того, що почали копітку роботу з педагогічними кадрами. Ми почали зміни в

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА СТРУКТУРА ШКОЛИ

Глосарій

ІДЕНТИЧНІСТЬ – тотожність людини самій собі, образ себе, який є твердо засвоєним і повністю приймається, образ себе в усьому багатстві та різноманітності ставлення особи до навколишнього світу.

ОСОБИСТІСТЬ – жива, самоорганізовувана система, яка формується в певних обставинах, має індивідуальну своєрідність, виконує своє життєве призначення, впливає на соціальні процеси; цілісна структура, яка проявляється в різноплановій діяльності, спрямованій на пізнання й перебудову себе та навколишнього світу.

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ – прагнення людини до найповнішого розкриття й утілення в дійсність своїх можливостей і здібностей.

ШКОЛА-ІНТЕРНАТ – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів, що забезпечує права дітей, які потребують соціальної допомоги, на загальну середню освіту, заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги.

КОРОТКА ДОВІДКА

Школу-інтернат № 2 було створено у вересні 1946 року як спеціальну середню школу-інтернат з англійською мовою навчання для обдарованих дітей, переважно із сімей, батьки яких загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни.

Школа розпочала свою роботу на чолі з директором *О.О. Орловим* у невеличкому приміщенні на 16-й станції Великого Фонтану, де навчалися 142 хлопчика. З 1 вересня 1948 року школа продовжує свою роботу в триповерховій будівлі на Ботанічній вулиці, 4 (зараз це теперішня адреса школи – проспект Гагаріна, 6) з директором школи *П.І. Горбуліним*, який будував навчально-виховний процес за системою А.С. Макаренка. Вивчення навчальних предметів забезпечувалося англійською та українською мовами.

У 1951 році школа випустила у велике життя своїх перших вихованців, які продовжували навчання в московських вищих навчальних закладах. Серед них: *Є.О. Позняков* – член-кореспондент АПН, *Б. Шумєєв*, *І. Шварц*, *В. Недеїн* – журналісти-міжнародники, *А. Слюсар* – Надзвичайний уповноважений посол СРСР у Греції, *М. Губенко* – актор, кінорежисер і Міністр культури СРСР, *М. Турчак* – військовий аташе в Китаї, старший радник Міністерства закордонних справ СРСР та інші.

З 1958-1959 навчального року в школу-інтернат почали приймати на навчання й дівчат. У 1979 році в школі був останній випуск учнів, які поглиблено вивчили англійську мову. З 1979-1980 навчального року школа набула статусу середньої загальноосвітньої школи-інтернату №2.

З 1983 навчального року в школі спільно з ДЮСШОР „Чорноморець” відкрито спортивні класи з футболу. Випускниками нашої школи є видатні футболісти: *Ю. Нікіфоров* – чемпіон світу з футболу серед юніорів, *О. Мочуляк*, *Р. Романчук*, які грали в команді вищої ліги „Чорноморець”.

З 1989-1990 навчального року (директор *В.П. Косовський*) школа повертає статус середньої загальноосвітньої школи-інтернату № 2 з українською мовою навчання і поглибленим вивченням англійської мови з першого класу. З 1989 по 1997 рік школа працює в межах проекту безперервної освіти „Педагог” спільно з Державним педагогічним інститутом ім. К.Д. Ушинського; в школі відкрито 10-11 класи з поглибленим вивченням фізики, математики, фізичної культури та історії, викладання у яких проводили викладачі педагогічного інституту та ОДУ ім. І.І. Мечникова.

У 1990 році в школі відкрито музей Бойової Слави 16-тої артилерійської школи, а в 2001 році – музей школи-інтернату № 2. З 1998 по 2006 рік школу очолює *Н.В. Савельєва* (нині – начальник управління освіти на науки Одеської міської ради), яка була випускницею двадцятого випуску школи. За цей час школа набуває статусу спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату № 2 I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови. З 2006 року школою керує *Т.П. Гладіщенко*, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист, відмінник освіти України.

У школі-інтернаті №2 нині у **27 класах** навчається **756 учнів**, працює **79 вчителів та вихователів**, із них мають вищу категорію – 14, першу – 23, другу – 18, спеціалістів – 24, відмінників освіти – 16, кращих педагогічних працівників м. Одеси – 2, вчителів-методистів – 9, старших учителів – 7. Одного вчителя нагороджено знаком „Василь Сухомлинський”.

школі не з перебудови споруд, зміни структури навчально-виховного процесу, перевиховання дітей, а з особистості самого вчителя та вихователя. На запитання „*Що ми робимо, щоб навчання стало всебічним, багатограним, гармонійним?*” учителі кафедри математики та фізики відповіли так: „Кожен учитель із нашої творчої групи (використовується неформальна назва – *методична комісія*, – творча група, якій притаманна певна згуртованість, об'єднання спільною метою, творча співпраця) знає: для того, щоб навчити іншого, потрібно більше розуму, ніж навчитися самому. Тому ми постійно займаємося самоосвітою, презентуємо наші педагогічні знахідки всьому колективові, налагоджуємо справу так, щоб усе, що належить вивчити, вивчалось легко, швидко, обгрунтовано та із задоволенням”.

Перехід до особистісно-орієнтованої парадигми в освіті означає корінну зміну пріоритетів в управлінні школою. Істотно розширюються права вчителів та педагогічного колективу, йде відмова від жорсткої централізації та регламентації всіх сторін шкільного життя, відбувається подальший розвиток колегіальності керівництва.

Разом із визначенням власних завдань, створенням власної моделі й концепції школи, подоланням стереотипів у ставленні до молодих і досвідчених викладачів і їхніх особистісних ресурсів, можна виділити такі пріоритети: організація психолого-педагогічного супро-

воду особистісної зміни педагогічних кадрів; усвідомлена гнучкість в управлінні педагогічним простором; активізація особистісних резервів педагогів в управлінні школою; орієнтація на компетентність педагога, його свободу у виборі форм і методів роботи, професійну відповідальність, потребу в самовираженні і визнанні особистих досягнень; створення умов для прояву закладеної в кожному учасникові навчально-виховного процесу творчої сили; формування толерантності, створення позитивного емоційного середовища для всіх учасників навчально-виховного процесу.

Розглянемо детально вказані напрями, а також практичні дії педагогічного колективу школи-інтернату № 2 щодо реалізації цих завдань.

1. Організація психолого-педагогічного супроводу особистісної зміни педагогічних кадрів.

Сучасна психологічна наука розглядає особистісну зміну як перехід до нової ідентичності. Розглядаючи метафору переходу, запропоновану К. Вілбергом, П.В. Лушин пише: „Індивід розвивається, проходячи петлю за петлею, від одного рівня до іншого в напрямі набуття нового досвіду, відчуттів і думок з остаточною перспективою перетворення в точку перетину. Вона є місцем, яке символізує подію радикальної особистісної зміни” [2, 34]. Наступає момент вибору: повернутися до колишнього способу думок — йти за сте-

Пригощаємо кашею. На урочистій лінійці святкування 60-річчя школи. Гасло свята – „Школа-родина, а я її дитина”

Нові дерева. За традицією їх висаджують випускники школи разом із учнями

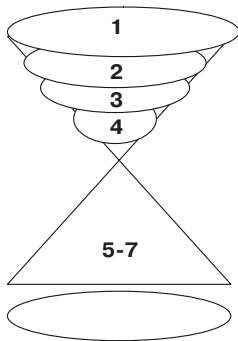

На урочистій лінійці виступає директор школи *Тетяна Петрівна Гладишенко*. А поруч – *Наталія Володимирівна Савельєва*, випускниця школи, її директор у 1998-2006 роках, сьгоднішній начальник відділу освіти і науки Одеської міської ради

реотипами минулого, не розвиватися, загрузнути на одній з попередніх петель, накопичити сили для переходу, тому що перехід неминучий з погляду еволюції (у схемі 1 відповідає цифрам 1-4) – або ризикнути, відмовившись від установок, що склалися, і освоювати новий простір згідно зі зміненими умовами, знайти власний сенс та інтегрувати нове у свій досвід. Стан переходу до нової ідентичності протікає одночасно в двох напрямках: з одного боку – розвитку, проходячи петлю за петлею, від одного рівня до іншого в напрямі набуття нового досвіду, відчуттів і думок [2, 37], від інтересу до загальних питань, до пошуку і визначення своїх пріоритетів, своєї вузької спеціалізації, свого призначення в конкретних умовах розвитку. З другого боку – розпаду, коли індивідууму доводиться відмовлятися від установок, що склалися, і способів дій [2, 37]. Цей процес можна назвати „відділенням зерен від плевел”, який супроводжується вивільненням енергії для творчого освоєння нової реальності й переходу в нову якість. У результаті відбувається рефлексія образу „Я” – не „Я” і народження нової „Я-концепції”.

Схема 1

Згідно з теорією Б. Гопсона та Д. Адамса [5, 43], основними стадіями психологічного переходу в екстремальних умовах (а ситуація невизначеності такою є для індивіда) є:

1. Шок і розгубленість, знеухомленість – руйнування образу „Я”, що існує.
2. Ослаблення і відхід – припинення „переосмислення”, „передих”.
3. Депресія – відсутність емоцій і відчуттів.

4. Відпуск – випликування негативних емоцій (гнів, плач) і емоційне полегшення.

5. Апробація можливостей – перші боязкі кроки в новому напрямі.

Стадії 2-5 відображають процес „безповоротності”, тобто перехід на принципово новий рівень організації відкритої системи, що самоорганізовується.

6. Пошук сенсу – активна зміна власних цінностей, світогляду, перебудова поведінки.

7. Інтеграція – новий образ-„Я” і відповідна йому стабілізація особи у вигляді нового порядку.

Цей підхід виявився дуже корисним у плануванні особових змін в педагогічному колективі нашої школи-інтернату. Починаючи впровадження особистісно-орієнтованої методики навчально-виховного процесу, адміністрація школи, звичайно ж, наштотхнула на нерозуміння суті методики, розгубленість, психологічний спротив нововведенням. Але всю методичну роботу першого року впровадження було заплановано так, щоб дати необхідну суму знань педагогам про методику, забезпечити їхню участь у семінарах і практикумах освоєння методів викладання й виховання. Дбайливе ставлення до колективу, що переживає (за словами Б. Гопсона й Д. Адамса) шок і знеухомленість, призвело до того, що в кінці першого року роботи над впровадженням особистісно-орієнтованої освіти з'явилися „перші ластівки”, що застосовують прийоми на своїх уроках.

Другий рік впровадження особистісно-орієнтованої освіти в школі-інтернаті разом із семінарами, тренінгами й практикумами зробив можливим проведення „Декад творчості”, „Творчих майстерень”, у яких вчителі демонстрували свої уроки, проведені за особистісно-орієнтованою методикою. Хоча тут мова поки що йшла про застосування тільки деяких прийомів, які вже починали демонструвати й більш глибокі зміни в оволодінні учнями запропонованим матеріалом і зміни міжособистісних відносин усередині колективу і між учнями й учителем. Уже стала помітною диференціація колективу: хто ще перебував на стадії 1-4, а хто вже вийшов на

стадію 5, яка передбачає апробацію можливостей. Велика частина колективу поки що накопичувала сили й інформацію.

І тут доречними виявилися психологічні семінари для всього колективу, які проводилися в мікрогрупах по 10-15 чоловік тривалістю 2 години.

Один із семінарів було присвячено питанням саморозкриття особистості. За допомогою асоціативних вправ, невербальних метафор, компліментів і зворотного зв'язку у вигляді метафор, аналізу притч, психологічних голограм, вправ на релаксацію педагоги розкривали свій внутрішній світ, відчуючи атмосферу безпеки й безумовного схвалення одне одного. Відчувалося поліпшення настрою педагогів, подолання депресії.

Наступний семінар, який проходив через 2 місяці в тому самому режимі, проводився під гаслом В.О. Сухомлинського: „Людина залишає собі насамперед у людині: у цьому наше безсмертя, у цьому найвище щастя, сенс життя”. Метою семінару було:

- сформувані відчуття свідомого вибору;
- змінити неконструктивний тип мислення;
- зняти тривожність;
- навчити моделювати ситуацію й сформувані стійкість до невизначеності;
- навчити бачити й формулювати рішення проблеми з різних боків;
- сприяти розумінню таких ситуацій, коли виявляються власні відчуття;
- відпрацювання навичок ефективного спілкування.

Однієї вправи (див. вріз на цій сторінці) виявилось замало, і тому велику частину семінару було присвячено відпрацюванню навичок висловлювати свої відчуття, взаємодіяти конструктивно, роботі в командах, подоланню ірраціональних переконань, що викликають тривогу, а також активізації особистої мотивації бути вчителем за допомогою вірша

Л. Костенко „Частка”, в якому є рядки:

*Я вибрала Долю собі сама.
І що зі мною не станеться —
У мене жодних претензій нема
До Долі — моєї обраниці.*

Другий семінар мав більше філософський, екзистенційний характер. Кожен учитель переосмислював причини, які зумовили вибір ним професії, тим самим активізуючи розуміння, що зміни в діяльності вчи-

ПРАКТИЧНА ВПРАВА

„Камінь, від якого я одриваюсь”

Учителям було запропоновано уявити собі, що вони стоять у гірській річці з дуже швидкою течією.

Інструкція: Щоб вас не понесло стрімким потоком, ви тримаєтеся за великий камінь — схопитися за нього і напружитися. Слухаючи притчу, прагніть утриматися за камінь.

У Річарда Баха в „Ілюзіях” один з героїв розказує притчу про підводних жителів. На дні річки з дуже швидкою течією жили істоти, дуже схожі на людей, які вміли дихати під водою. Усе своє життя вони проводили там, чіпляючись за велике каміння, що лежить на дні. Таким чином, утримуючись від швидкої течії, вони народжувалися, харчувалися, любили і вмирили. Уважалося: той, хто відпустить камінь, неодмінно загине, понесений стрімким потоком. Один із них все ж таки залишив свій камінь, але не загинув, а поплив за течією. Йому зустрічалися інші такі ж поселення, в яких жителі так само проводили своє життя, як в рідному його селищі. Вони дивувалися з побаченого: „Дивіться! Він літає! Це надлюдина!” На це „надлюдина” відповідала: „Неправда! Я такий же, як і ви. Просто відпустіть ваше каміння, і полетимо”. Але ніхто не зважився наслідувати його вчинок...

Після рефлексії учасників, з чим у них асоціюється цей камінь, їм було запропоновано його відпустити й подивитися, що зміниться в їхньому внутрішньому світі. Ця вправа була направлена на те, щоб допомогти учасникам подолати стадію 4 — відпуск, відкоригувати свої негативні емоції, позбавитися страху й почати апробацію своїх можливостей.

теля неминучі, а також готовність до пошуку нового.

Крім того, розуміючи, що орієнтація на особистість дитини – це, перш за все, створення теплої психологічної атмосфери на уроках, відсутність окриків і образ, ми почали роботу з вивчення клімату на уроках усіх учителів. Було розроблено авторську методику. Ця робота проводилася анонімно з учнями 5-11 класів.

Усі вчителі знали, що діти їх оцінюють. Головним було те, що ніхто з учителів не висловився проти такого моніторингу. На педраді було представлено цифри у відсотках за паралелями (негативний емоційний стан на уроках і позитивний). На деяких паралелях негативний стан переважав. Прізвища вчителів, які сприяли такому станові справ, не називалися. Надавалася можливість рефлексії. Було важливо донести до педагогів думки Карла Роджерса, основоположника клієнто-орієнтованої психотерапії:

- умови для появи значущого знання створить учитель, здатний тепло приймати учня, безумовно позитивно ставитися до нього й співчутливо розуміти його відчуття страху, передчуття та збентеження, супутні сприйняттю нового матеріалу [3, 198];
- учні, які перебувають у справжньому контакті з життєвими проблемами, хочуть учитися, рости, відкривати, сподіваються навчитися, бажають створювати. Функція вчителя – розвивати такі особисті відносини зі своїми учнями і створити такий клімат у класі, щоб ці природні тенденції дали свої плоди [3, 214];
- якщо людину приймають, приймають повністю, і в такому ухваленні немає розсудливої критики, а тільки співчуття і симпатія, то індивід може досягти згоди із собою, мати мужність відкинути свої „засоби захисту” і звернутися до свого справжнього „Я” [3, 218].

На початку цього ж року психологічною службою школи було запропо-

новано проведення психодіагностики вчителів. Згодилося на неї тільки 70% вчителів. Діагностувалися тип мислення, тип керівництва колективом, рівень суб'єктивного контролю, наявність синдрому емоційного вигорання, рівень креативності (малюнковий та опитувальний варіанти) Вільямса. Кожному вчителю письмово було видано результати й рекомендації. Крім того, узагальнені результати рівня креативності було представлено на педагогічній раді школи як самостійно, так і порівняно з такими ж результатами учнів 11-х класів при обговоренні моделі випускника школи. Якщо за пізнавально-інтелектуальними чинниками (побіжність, гнучкість, оригінальність мислення, володіння словом), учителі перевершували учнів, то за особистісно-індивідуальними творчими чинниками (а це здатність іти на ризик, допитливість, готовність досліджувати складне та невідоме, уява) наші педагоги поки що поступаються учням. А як же постулат про те, що „виховати творчу особу може тільки творча особа”? Наші учні перевершили нас? Ми їх починали блокувати?.. І робота продовжилася далі...

У третій рік упровадження особистісно-орієнтованої моделі було змінено підхід до проведення педагогічних рад школи. Було створено умови для проведення педагогічних рад у вигляді ділових ігор. Учителі вирішували одні завдання, вихователі – інші. Педрада проходила в 2 етапи. На обговорення виносилися теми: методи і прийоми оцінювання знань учнів, формування мислення дитини на основі її творчих здібностей, педагогічна етика й такт. Учителі працювали в групах, готували повідомлення, проводили мозковий штурм, знаходили підтвердження у своїй практичній діяльності, готували інсценівки за темами, проводили презентації. Таким чином, у педраді стали брати участь усі члени педагогічного колективу, тому що актуалізувалися їхні знання й досвід, вони відчували себе

в безпеці і брали участь в обговореннях.

За темами і формами відкритих уроків, що проводяться на 3 рік запровадження особистісно-орієнтованої моделі, а також за активністю педагогів стало зрозуміло, що велика частина колективу почала пошук, апробує нові можливості й починає бачити значення в нових технологіях.

Четвертий рік запровадження методики почався з психологічної діагностики. Співпраця з Лабораторією науково-методичного забезпечення діяльності інноваційних та освітніх установ (яку було створено при Одеському обласному науково-методичному центрі освітніх і комп'ютерних технологій) в особі Т.І. Волковської та Інститутом педагогіки Академії педагогічних наук України в особі В.І. Чудакової привела до рішення вивчити готовність колективу до інноваційної діяльності, а також особливості організаційно-інноваційного середовища школи-інтернату. Результати підтвердили правильність нашої стратегії й тактики. Наведемо лише декілька цифр (за 9-тибальною шкалою):

- Орієнтованість на досягнення в поточній діяльності – **6,9**
- Орієнтованість на саморозвиток – **7,3**
- Відповідальність – **6,8**
- Згуртованість педагогічного колективу – **7,4**
- Включеність в управління – **7,3**
- Еднання орієнтацією – **7,4**
- Сумісність – **7,1**
- Потенційна стабільність – **7,3**.

І водночас ми зрозуміли, що зупинятися на досягнутому не можна, а особливо потрібно працювати з відповідальністю педагогів і їхньою орієнтованістю на досягнення в поточній діяльності. Але про це пізніше.

У той самий час ми продовжували пильно стежити за зміною емоційного фону уроків. Нас цікавило, як нові форми й методи викладання та виховання й освоєння вчителем особистісно-орієнтованої методики, впливали на емоції учнів. Адже тільки позитивні емоції розігрівають мозок і сприяють засвоєнню знань.

У нас вийшли такі результати порівняно з 2005 роком. У 2005 році 47,72% учнів перебували в негативному емоційному стані й 52,25% – у позитивному, а в 2007 році ці цифри склали – 41,64% і 58,35% відповідно. Зміни в позитивному напрямі склали 11,16% (діаграма 1).

2. Усвідомлена гнучкість в управлінні педагогічним простором.

Щодо цього питання дуже важливо правильно оцінювати контекст як сукупність умов існування цього об'єкта. Іншими словами, *враховувати, на якій стадії змін перебуває колектив*. Наприклад, авторитаризм, директивність прийнятні в умовах екстремального переходу до нових умов, у ситуації зміни провідного виду діяльності. Ініціатива в організації методичної роботи в школі належить адміністрації школи. Щоб зрушити з точки завмирання потяг, потрібні величезні зусилля. І *авторитарність* у таких ситуаціях – єдиний механізм.

Коли ж ідеться про менш радикальні, відносно стабільні етапи розвитку, коли в кожного з членів групи є можливість обговорити правильність дій одне одного, відрефлексувати дії власні – це природно, кращим і найадекватнішим способом спілкування й керівництва є *суб'єктно-суб'єктний*.

Доцільність *ліберального* стилю відносин має поширення в тих умовах, коли функції кожного з учасників ко-

лективної взаємодії настільки освоєні й відпрацьовані, що керівник бере на себе тільки функцію зовнішнього інтегратора або просто виконавця, який обслуговує „технічні” потреби кожного з фахівців або, наприклад, обдарованих дітей [4, 200].

Сьогодні можна з упевненістю сказати, що в нашій школі між адміністрацією й колективом встановилися відносини співпраці та співтворчості.

3. Активізація особистих резервів педагогів в управлінні школою.

Ще С.Т. Шацький, аналізуючи свій внесок у створення і розвиток дослідної станції, писав, що він як керівник – тільки тимчасова віха. Він називав себе „деякою частиною підмостків”, які стоять на шляху зведення справжньої педагогічної будівлі [4, 220]. Але справжнім організатором життя в школі є педагогічний колектив.

Дуже важливо, щоб кожен педагог усвідомив власну роль у спільній справі, хоча, можливо, і непомітну на перший погляд, але істотну, важливу. Тоді й роль іншого буде зрозумілою, тоді й загальна роль всього колективу буде також зрозуміла. Так, завданням адміністрації стає створення такого культурно-освітнього простору, в якому самоактуалізація особистості як вчителя, так і учня стає пріоритетною. За таких умов школа зі схеми перетворюється в живе „плодоносне” дерево.

За наслідками діагностики організаційно-інноваційного середовища (результати наведено вище) школи-інтернату № 2 через 2 місяці було призначено „Мозковий штурм”. Керувала цим процесом В.П. Чудакова, співробітниця Академії педагогічних наук України. Слід було розглянути всі пункти, за якими в адміністрації школи й педагогів є „піки невідповідності”, і запропонувати свої способи вирішення цих ситуацій.

Кожен член колективу одержав загальну відомість усіх „невідповідностей” і повинен був спочатку сам продумати заходи щодо зміни ситуації, а потім запропонувати їх у своїй творчій групі. Таким чином, було під-

готовлено банк заходів щодо поліпшення організаційно-інноваційного середовища школи.

Наступним етапом була робота експертної групи, яка за кожним пунктом одержала перелік пропозицій з поліпшення стану справ і мала це обговорити й проранжувати. У результаті колектив одержав перелік першочергових заходів щодо змін у ньому (табл. 1).

Ці результати було надано кожному педагогові школи. Було важливо, щоб кожен педагог зрозумів, що є і його внесок у загальну справу. Таким чином, колектив школи було залучено до керівництва нею. У перший же місяць після роботи Експертної групи було розроблено й запропоновано критерії оцінки діяльності вчителів і вихователів (на підставі рекомендацій Міністерства освіти і науки України, посадових інструкцій, внутрішньошкільних документів), дібрано форми проведення відкритих заходів і творчого звіту педагогів у кінці року, посилено роль методичних комісій, об'єктивніше пройшла атестація педагогічних кадрів, проводиться регулярне інформування колективу про перемоги колективу в конкурсах і т.д. Частина заходів включено для опрацювання в наступному навчальному році.

4. Орієнтація на компетентність педагога, його свободу у виборі форм і методів роботи, професійну відповідальність, потребу в самовираженні і визнанні особистих досягнень.

У свій час С.Т. Шацький зазначив, що в педагогічній справі розуміє розвиток внутрішніх сил кожної людини, надання їй такої атмосфери роботи, щоб вона розвернулася на всю широчінь, щоб було усунуто цілий ряд перешкод на шляху її діяльності. Ось у чому полягає основне завдання в царині організації педагогічної справи. Інакше це буде чиновницька справа, підневільна, примусова, яка завгодно, але тільки не освітянська [4, 221].

Надання вчителів свободи творчого вибору форм і методів, способів навчання принципово змінює підходи до організації системи підвищення

ПИТАННЯ, яке виявилось найважливішим	КОНСТРУКТИВНІ ЗАХОДИ, запропоновані експертною групою на підставі „Мозкового штурму”, проведеного колективом школи
17. Багато вчителів вважають, що адміністрація школи правильно оцінює їхню роботу.	1. Підвищити відповідальність методичних комісій при оцінці діяльності вчителя, вихователя, шукати шляхи їх удосконалення з розробкою конкретних рекомендацій і виходом з пропозиціями до адміністрації школи з подальшим комплектуванням на наступний навчальний рік (4 згадки). 2. Ознайомити вчителів і вихователів з критеріями оцінювання їхньої діяльності й, за потреби, доопрацювати їх (7 згадок).
64. Наявність учнів, які відстають у навчанні, усі вчителі в нашій школі розглядають як недоробку свою і своїх колег.	1. Дотримання єдиних вимог до навчально-виховного процесу й учня (2 згадки). 2. Організувати індивідуальну роботу з батьками дітей, що мають початковий рівень підготовки, з підвищення рівня навчальних досягнень. 3. Чітко повідомити дітей про день і час додаткових занять з тими, що мають початковий рівень підготовки. 4. Вивчити причини відставання й шукати індивідуальний підхід для виходу з ситуації, що склалася.
30. Учитель, що не займається самоосвітою, в нашому колективі почуватиметься “білою вороною”.	1. Об’єктивно оцінювати діяльність учителя під час атестації (2 згадки).
8. У нашому колективі конфлікт між вчителями був би “надзвичайною подією”.	1. Враховувати психологічну сумісність учителя-вихователя під час комплектації. 2. Дотримуватися правил ділового спілкування.
40. У нашому колективі існує єдине розуміння, якими повинні бути взаємостосунки між учнями й учителем.	1. Виконання єдиних вимог до навчально-виховного процесу. 2. Не давати оцінку колегам у бесіді з учнями й батьками.
14. Кожен педагог вважає, що форми морального заохочення в школі повинні бути голосні, конкретні, колегіальні.	1. Форми морального заохочення в школі повинні бути голосні, конкретні, колегіальні. 2. Заохочувати морально й матеріально за високі результати в роботі відповідно до нормативних документів Міністерства освіти і науки України (2 згадки).
2. Кожен педагог школи упевнений в об’єктивності оцінки його роботи.	5. Установити єдині вимоги до об’єктивного оцінювання заходів. 3. Кожному педагогу глибоко і вдумливо опрацювати планування, бути готовим до нього. 2. Заступникам директора і керівникам методичних комісій давати глибокий аналіз проведених заходів і робити відповідні висновки.
36. У іншому колективі нашим учителям напевно було б так цікаво працювати.	1. Інформувати колектив про результати роботи й переваги школи.
26. Кожен педагог школи упевнений, що участь в інноваційній роботі обов’язково буде відмічена заохоченням і визнанням керівництва.	2. Встановити формат оформлення заходів.
12. Учителі нечасто враховують рішення, прийняті керівництвом школи, вважаючи їх помилковими або направленими проти них.	1. Створити творчу групу захисту прав педагога.
16. Наскільки добре вчитель справляється зі своїми обов’язками, він довідується дуже часто.	1. Відзначати успіхи вчителя в присутності дітей, щоб діти пишалися своїм учителем. 2. Створити творчу групу з розробки рейтингової системи діяльності вчителя.
10. Педагог, який стане працювати “з прохолодою”, в нашому колективі швидко відчує несхвалення своїх колег.	1. Об’єктивно оцінювати діяльність учителя під час проведення атестації.
13. Для забезпечення добросовісної роботи вчителів керівництву школи не вимагається вдаватися до жорстокого контролю.	2. Установити форму творчого звіту й проводити його раз на рік.
58. У нас у школі немає педагогів, які недоброякісно працюють.	1. Проводити засідання методичних комісій у присутності заступника директора, що займається цим предметом, на яких розглядати результати кожного члена методичної комісії (2 згадки). 2. Методичній комісії скласти характеристику під час проведення атестації.
24. Якщо рішення, прийняті адміністрацією, не знаходять підтримки в колективі, то завжди слід шукати компроміс.	1. Провести правовий лікнеп про сімейне, цивільне, адміністративне право. 2. Упровадити суворий облік відвідин співробітниками заходів, де обговорюються проблеми школи. Ураховувати роботу в житті школи під час атестації та планування.

його кваліфікації. Сьогодні суспільству потрібні не сліпі виконавці адміністративних указівок, а компетентні, розвинені, творчі професіонали.

Наведемо відгуки вчителів і вихователів школи-інтернату № 2 на запитання „Як позначається на вашій роботі принцип адміністрації школи – «У нас є повна свобода у виборі форм і методів роботи, головне – результат»?“:

- „Кожен учитель повинен реалізувати себе повністю, вносити свої пропозиції, реалізувати свій талант. Саме повна свобода й допомагає у виборі форм і методів роботи“;
- „Адміністрація довіряє, але все тримає під контролем“;
- „Вдячна адміністрації за довіру, свободу у виборі форм і методів роботи, за заохочення індивідуальних творчих започаткувань, за компетентність у сучасній освіті“;
- „Думаю, це правильний принцип, кожен педагог бачить освітній процес по-своєму і має право на самовираження“;
- „Адміністрація школи солідарна з тими вчителями, які постійно перебувають у пошуку нових методів“.

5. Створення умов для прояву закладеної в кожному учаснику навчально-виховного процесу творчої сили.

Як писав С.Т. Шацький, виховання – це перш за все справа життя, дуже глибокого і різноманітного, а тому воно не вкладається в певні рамки, та й не можна бути достатньо досвідченим у цій справі. Інакше вийде об-

становка і знищення життєвості, робота перейде в шаблон, у повторення того, що було раніше, замкнеться в певні нерухомі форми. Щоб уникнути цього, треба закликати на допомогу особисту творчість і викликати те саме в дітей [4, 221].

Існує думка, що сьогодні зовсім інші діти. І ця їх відмінність від дітей попередніх поколінь розглядається не як перевага – люди нової генерації, а ставиться їм у провину – з ними не знайти контакту. Так, не знайти, якщо використовувати традиційні шаблони поведінки, авторитарні методи й прийоми, тільки реагувати на інциденти, а не створювати середовище, у якому дитині хотілося б розкритися й самореалізуватися, взаємодіяти з оточенням, а не зупинитися на стадії конфронтації зі світом.

Для нас стала дуже важливою мотивація вчителів до творчості. І було знайдено новий спосіб – проведення педагогічних рад у формі презентацій методичних комісій. Така педрада – це не тільки 2 години презентації, але й дискусія, й осмислення досвіду колег, і залучення їх досвіду у своїй діяльності. Також це велика підготовча робота декількох методичних комісій: проведення відкритих уроків і заходів, круглі столи, методичні ради і т.д. (див. вріз на цій сторінці). Підвищення креативності педагогів підтверджують дані, наведені в діаграмі 2.

6. Формування толерантності, створення позитивного емоційного середовища для всіх учасників навчально-виховного процесу.

Колектив школи-інтернату №2

На думку Карла Роджерса, наша перша реакція на більшість висловів інших людей полягає швидше в їх негайній оцінці, ніж у розумінні. Коли хтось виражає якесь відчуття, ставлення або вірування, ми майже негайно думаємо: „Це правильно” або „Це погано”, „Це ненормально”, „Це нерозважливо”, „Це неправильно”, „Це недобре”. Дуже рідко ми дозволяємо собі точно зрозуміти, яке значення має це твердження для співбесідника [2, 169]. Дозвіл собі зрозуміти іншого пов'язаний із певним ризиком – зближуватися й відкриватися, а також через розуміння іншого змінитися самому. А як ми вже згадували, зміни пов'язані з переживанням невизначеності і її подоланням, що вимагає душевних сил. І якщо вчитель – представник альтруїстичної професії – вибрав цю діяльність для себе, то як може здатність осмислити внутрішній світ іншої людини, безумовно прийняти його, надати учню внутрішню свободу мислити і відчувати по-своєму бути не його кредо?

На підтвердження того, що зміни в нашому колективі мають незворотний характер і більшість членів колективу перебуває на стадіях апробації можливостей, пошуку значення й інтеграції нової методики в навчально-виховний процес, наводимо відповіді наших педагогів на запитання „Як би почувався вчитель-новатор у нашій школі?”. 89,2 % педагогів дали позитивну відповідь на це запитання. Ось деякі відповіді: „Учитель-новатор у нас – «своя людина», оскільки більшість членів колективу прагне до «новинок»”; „Легко, колектив готовий до нових форм роботи”; „Достатньо добре, в нашій школі люблять нове, не бояться експериментувати”; „Я думаю, у нас більшість таких учителів”; „У нас дуже добре приймають тих, хто вносить новини з користю для справи”; „Він одержав би підтримку адміністрації й колективу”; „Добре, тому що багато вчителів брали б приклад у роботі, і йому було б приємно ділитися досвідом, тим більше потім

бачити свої результати, використані колегами”; „Комфортно, оскільки наш колектив креативний і доброзичливий”.

ПЕДАГОГІЧНА РАДА у формі презентацій методичних комісій

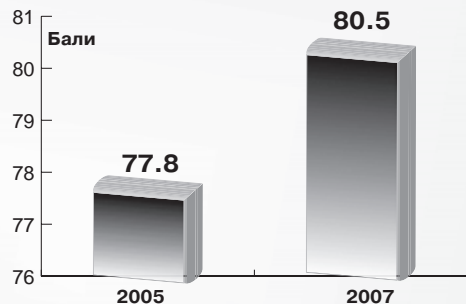
На презентацію виноситься ретельно відпрацьоване, те, що дає найвищий результат. За результатами роботи експертною групою розробляється форма творчого звіту, за яким проводиться співбесіда адміністрації з кожним учителем і вихователем.

Кожен педагог готує своє портфоліо, пише творчий звіт про те, над чим працював, обґрунтовує вибір цього напрямку діяльності, що вийшло, що вимагає доопрацювань. Педагогам пропонується вказати переваги й особливості свого педагогічного почерку, а також намітити плани на майбутній рік.

Під час проведення індивідуальної співбесіди панувала доброзичлива атмосфера. Не ставилася мета – когось засудити або піднести. Важливо було направити педагога на усвідомлення його своєрідності і, якщо були недоліки в минулому, залежно від можливостей та індивідуального стилю діяльності, надати можливість почати діяти повновому. Комуś було достатньо написати повний план-конспект відкритого уроку, а комуś – підготувати статтю або інформаційні матеріали. Причому діалог будувався таким чином, що вчитель сам приходив до розуміння того, що в нього виходить краще всього і в якому напрямку будувати подальшу діяльність.

Діаграма 2

Креативність учителів у 2005 та 2007 роках (зростання на 10,34%)

У своїй діяльності наш колектив сповідує *принцип послідовності й системності*. Наприклад, під час засідання педагогічної ради на тему „Формування мислення дитини на основі її творчих здібностей” було намічено розробити схему психологічного аналізу уроку (на підставі тих пропозицій,

які вносилися педагогами), провести моніторинг розвитку уваги, пам'яті, мислення в молодшій школі й організувати додаткову розвивальну роботу з учнями, які мають початковий рівень навчальних досягнень, повідомити батьків про результати діагностики.

Діагностичний підхід у визначенні змісту методичної роботи дає змогу виявляти слабкі сторони у навчально-методичній підготовці кожного вчителя та вихователя, причини, що їх породжують, намітити на цій основі в кожному конкретному випадку індивідуальні заходи щодо їх усунення, визначити значущі для більшості членів колективу питання вдосконалення професійного рівня, позбутися формалізму в плануванні, змісті й організації методичної роботи.

Результати підтверджують правильність вибраної стратегії. Наш колектив зайняв 1 місце в міському етапі конкурсу „Панорама творчості” в номінації „Розвиток творчої особистості”; взяв участь у виставці „Сучасна освіта в Україні-2008” і нагороджений дипломом „За значний внесок в удосконалення навчально-виховного процесу” наші вчителі стали переможцями в конкурсі „Вчитель року – 2008”: О.В. Бендерська посіла 1 місце в міському турі й 3 місце в обласному турі, А.С. Буковська посіла 2 місце в міському турі, А.В. Барбарій посіла 3 місце в районному турі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма „Освіта” (Україна XXI століття), затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. №896 //Книга керівника навчально-виховного закладу. – Харків: Торсінг-плюс, 2006. – 768 с.
2. Лушин П.В. Личностные изменения как процесс: теория и практика. – Одеса: Аспект, 2005. – 334 с.
3. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Прогресс, 1994. – 314 с.
4. Шацкий С.Т. Работа для будущего. Докум. повествование: Кн. для учителя / Сост. В.И. Малинин, Ф.А. Фрадкин. – М.: Просвещение, 1989. – 223 с.
5. Hopson, Adams, J. Transstion. Understanding and managing personal change. – Montclair, NJ Allenhald and Osmund, 1977. – P.38-50.

Від редакції

Хлопчик Богдан Харламов вчився в 1 класі звичайної середньої школи. Щось не склалося, не склеїлося. До школи йти не хотілося, доводилося себе примушувати йти туди, часто плакав.

І раптом все змінилося. Школа-інтернат № 2. Педагогічна, навчальна аура. Богдан з нетерпінням чекає ранку. Танцює в ансамблі “Козачок”, не любить вихідних і канікул, хоче постійно бути з вчителькою, з однокласниками.

Азарт в очах, інтерес до навчання. Зміни вражаючі, але ж це тільки 2-й клас...

Про це розповів редакції **Сергій Пеняєв**, голова Громадської ради освітян і науковців м. Одеси. Ми познайомилися самі з досвідом цього інтернату, забезпечили таку можливість і для вас. Так у журналі й з'явилася ця стаття – переконані, кожен для себе знайде тут свою родзинку.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНОМУ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОМУ ЗАКЛАДІ

Управління
школою

Пропонується система роботи керівника навчально-виховного закладу з питань взаємодії з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями щодо організації підготовки молоді до захисту Вітчизни.

Розкриваються обов'язки сторін та аналізуються вихідні документи. Надаються практичні рекомендації з планування військово-патріотичного виховання.

Підготовка молоді до захисту Вітчизни, її патріотичне виховання – важливе завдання держави, справа всього суспільства. Протягом усієї історії від військового виховання залежало життя й саме існування народу. Починаючи з давньослов'янського періоду, військове виховання дітей проводилося спочатку в сім'ї, потім громадськістю і державою.

В Україні на теперішній час склалася система військово-патріотичного виховання, яка будується на підставі Закону України „Про внесення змін до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу»” (від 04.04.2006 № 3597-ІУ), Концепції допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді (схвалено Указом Президента України від 25.10.2002 р. № 948/2002), Концепції національної системи виховання та інших законо-

давчих актах і постановах.

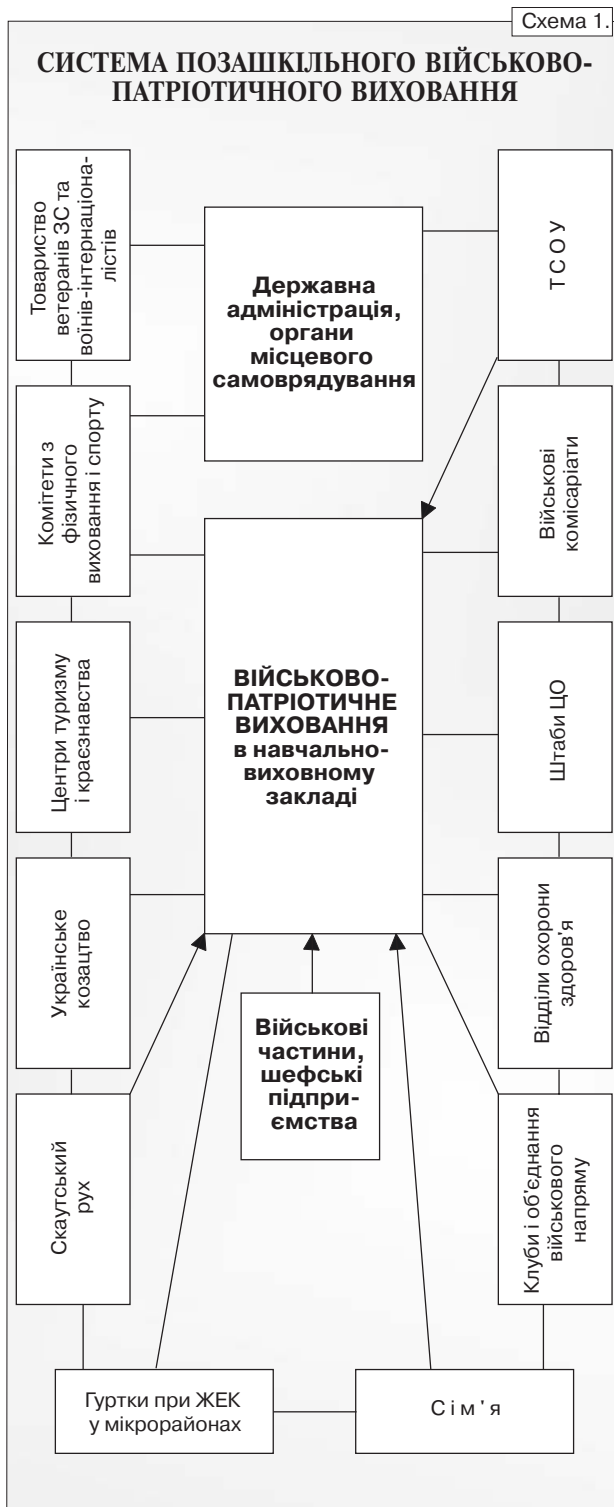
У зв'язку з переходом Збройних Сил України на комплектування військовослужбовцями за контрактом, центром підготовки молоді до захисту Вітчизни стає школа. Але навчально-виховні заклади не мають спеціального педагогічного й матеріально-технічного забезпечення. Тому значна частина організації військового, технічного, фізичного, морально-політичного і психологічного виховання молоді переноситься на позашкільні державні і громадські організації, зацікавлені в підготовці захисників Вітчизни.

Складовою частиною військово-патріотичного виховання молоді є позашкільне військово-патріотичне виховання, яке проводиться

**Михайло
СУХУШИН**

Доцент кафедри військової підготовки Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського, кандидат історичних наук, підполковник

державними і громадськими організаціями, закладами позашкільної освіти та сім'єю. Воно включає в себе оборонно-масову, спортивну роботу й виховання в організаціях і сім'ї.

Завдання позашкільного військово-патріотичного виховання (далі ВПВ) – формування у молоді морально-політичних і бойових якостей, оволодіння ними військовими знаннями і навичками, необхідними для захисту Вітчизни.

Згідно з Конституцією України, “захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу...” (стаття 17); “Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону” (стаття 65) [1, 2].

На підставі Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про загальний військовий обов'язок і військову службу” (від 04 квітня 2006 р. за №3597-IV) „підготовка громадян до військової служби є складовою їх конституційного обов'язку” (стаття 1/3) [1, 3]. Виконання цього обов'язку забезпечують державні органи, органи місцевого самоврядування, військові формування, підприємства, установи й організації незалежно від підпорядкування і форм власності в межах їхніх повноважень, передбачених законом, та районні,

міські, обласні військові комісаріати, територіальні центри та філії комплектування військовослужбовців за контрактом (стаття 1/7) [2, 3].

Підготовка громадян України до військової служби включає *патріотичне виховання, допризовну підготовку, підготовку з військово-технічних спеціальностей, підготовку до вступу до вищих військових навчальних закладів, фізичну підготовку й лікувально-оздоровчу роботу, підвищення освітнього рівня* (стаття 8/1) [2, 5].

Відповідальність за організацію та проведення підготовки громадян України до військової служби покладається на Міністерство оборони України, інші органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, органи Товариства сприяння обороні України. До цієї роботи можуть залучатися інші об'єднання громадян відповідно до їхніх статутів (стаття 8/2) [2, 6].

Згідно з “Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді”, затвердженою Указом Президента України від 25 жовтня 2002 року за № 948; із змінами від 29 жовтня 2003 року за № 1227, військово-патріотичне виховання молоді базується на забезпеченні державою системи військово-патріотичного виховання (див. схему 1).

Виконуючи вимоги статті 15 Закону України “Про оборону України” від 06.12.1991 р. (діяльність органів місцевого самоврядування в галузі оборони), Закону України “Про загальний військовий обов'язок і військову службу”, місцеві виконавчі органи влади організують роботу з військово-патріотичного виховання молоді [4, 2].

Щорічно, у червні, вони видають рішення “Про підсумки допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді”, в якому затверджують план допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання, визначають призові місяця закладам і організаціям, виділяють кошти, дають завдання військкоматам щодо керівництва та контролю за

станом допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання, управлінню у справах молоді та спорту спланувати та здійснити практичні заходи військово-патріотичної роботи, заходи щодо підйому рівня фізичної підготовки молоді.

На рік призначається методична комісія у складі членів виконавчого органу, військкомату, місцевого відділу управління освіти, штабу ЦО. Комісія надає методичну допомогу в організації допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання всім організаціям, контролює і перевіряє хід роботи.

Додаток до рішення – “План основних заходів допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання на рік”. План може включати такі розділи:

1. Організаційні заходи.
2. Підбір кадрів та методична робота з ними.
3. Порядок проведення і забезпечення навчально-польових зборів, стрільб із автомата бойовими набоями.
4. Заходи з військово-патріотичної роботи.
5. Удосконалення матеріальної бази військово-патріотичної роботи.
6. Закріплення підприємств, організацій за навчальними закладами, клубами і об'єднаннями військового напрямку.
7. Контроль за ходом допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання і складом комісії.

На підставі цього рішення та через узгодження з ним, згідно зі своїми напрямками роботи, державні й громадські організації планують свою роботу на рік.

Військові комісаріати згідно з розпорядженнями місцевих адміністрацій щодо організації допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді проводять роботу з військово-професійної орієнтації та відбору кандидатів до вступу до вищих військових навчальних закладів, контролю за ходом допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання в навчальних закладах,

підприємствах, організаціях. У військкоматах також проводиться методична підготовка викладачів предмета “Захист Вітчизни”, ведеться облік зброї та боєприпасів, військово-технічного майна, організується підготовка фахівців для Збройних Сил в організаціях Товариства сприяння обороні України. Про виконану роботу військкомати інформують державну адміністрацію.

Товариство сприяння обороні України організує роботу військово-технічних і спортивних гуртків, секцій. У комітетах товариства складається комплексний план військово-патріотичного виховання й оборонно-масової роботи.

Штаби Цивільної оборони організують свою роботу відповідно до “Положення про цивільну оборону України” (постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 1994 р. № 299), контролюють хід занять з цивільної оборони в навчальних закладах, на підприємствах і організаціях, проводять дні й тижні ЦО, змагання тощо [5, 7].

Військові частини складають спільні плани військово-шефської роботи з органами освіти, місцевого самоврядування, громадськими організаціями з метою проведення спільних заходів з військово-патріотичного виховання молоді.

Таким же чином планують і організують свою роботу з військово-патріотичного виховання й інші організації та установи.

Організація взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, керівників навчальних закладів, підприємств, установ, військових частин з питань військово-патріотичного виховання здійснюється на підставі договорів про співробітництво, які укладаються, як правило, на рік. Плани роботи узгоджуються з усіма зацікавленими сторонами.

Таким чином, в Україні існує налагоджена система позашкільного військово-патріотичного виховання молоді, яка працює під керівництвом державних органів влади.

Основними завданнями позашкільного військово-патріотичного виховання є:

1. Удосконалення військово-технічної, морально-політичної, фізичної і психологічної вихованості молоді.

2. Виховання патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу, а також інших націй і народів.

3. Охоплення виховним впливом молоді поза школою.

4. Підготовка спеціалістів для Збройних Сил України.

5. Пропаганда і підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді, формування й розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту української держави і служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, здійснення конкурсного відбору кандидатів до вступу до вищих військових навчальних закладів і проходження військової служби за контрактом.

6. Розвиток фізичного виховання і військово-прикладних видів спорту.

Напрями позашкільного військово-патріотичного виховання:

1. Морально-політичне виховання.

2. Психологічне виховання.

3. Військово-технічне виховання.

4. Фізичне виховання.

Головна мета позашкільного військово-патріотичного виховання: всебічна підготовка молоді до виконання свого громадянського обов’язку щодо захисту Вітчизни [3, 15].

Кожна складова системи позашкільного військово-патріотичного виховання працює за одним чи декількома напрямками.

Товариство сприяння обороні України проводить передусім військово-технічне виховання молоді. Комітети з фізичного виховання і спорту, управління у справах молоді і спорту проводять роботу з фізичного виховання. Військові частини під час проведення військово-шефської роботи можуть проводити військово-патріотичну роботу з усіх напрямів.

Важливу роль у цьому процесі відіграє сім'я як соціально-психологічний мікроколектив. Військово-патріотичне виховання в сім'ї також може вестися з усіх напрямів.

Морально-політичне виховання молоді – одна з найважливіших складових роботи українського козацтва.

Таким чином, система поза-шкільного військово-патріотичного виховання охоплює всі напрями вдосконалення підготовки молоді до захисту Вітчизни, керується державою і працює на підставі договорів про співробітництво між її складовими.

Усі складові навчально-виховного процесу з підготовки молоді до захисту Вітчизни не можуть бути використані без взаємодії з ними керівника навчально-виховного закладу, в якому здійснюється безпосередня робота з підготовки молоді до захисту Вітчизни (що є основною метою військово-патріотичного виховання). Основна організаційна роль у цій роботі належить керівникові навчального закладу, заступникові директора з виховної роботи та вчителів предмета „Захист Вітчизни”.

Предмет „Захист Вітчизни” включається як складова до визначеної державою системи освіти вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів та проводиться за програмами, затвердженими відповідно до законодавства і погодженими з Міністерством оборони України [3, 15]. „Захист Вітчизни” є обов'язковим навчальним предметом і включається до інваріантної частини навчального плану. Предмет вивчається протягом усього навчального року. Наприкінці навчання організуються 3-5-тиденні навчально-польові заняття на базі військових частин, військових комісаріатів, центрів ДП, базових навчальних закладів або безпосередньо в навчальних закладах [3, 17].

Керівник навчального закладу несе відповідальність за організацію та стан вивчення предмета „Захист

Вітчизни” і патріотичного виховання, створення і вдосконалення навчально-матеріальної бази, підготовку юнаків до навчально-польових зборів і зберігання озброєння, боєприпасів і військового майна. Він зобов'язаний: забезпечити планування, організацію навчального процесу і виконання програми; виділяти приміщення, майданчики і місця для проведення практичних занять з предмета; видавати накази про початок і закінчення навчання, призначення командирів взводів і відділень, проведення занять зі стрільби з малокаліберної гвинтівки; організувати і проводити „Захист Вітчизни” в поєднанні з патріотичним вихованням на основі національної історії, культури і традицій народу України; надавати вчителю, який входить до штату навчального закладу, методичну допомогу; організувати облік, зберігання, ремонт і списання навчальної зброї, малокаліберних гвинтівків і патронів до них відповідно до встановленого порядку; не рідше як один раз на три місяці особисто перевіряти стан цієї роботи; контролювати проведення занять, вносити на обговорення педагогічних рад не менше як один раз на рік стан ЗВ і ВПВ.

Викладач предмета „Захист Вітчизни”: організовує і проводить заняття; бере участь у створенні та вдосконаленні навчально-матеріальної бази, необхідної для його проведення; веде облік, зберігає та видає озброєння, боєприпаси і військове майно, не менше як один раз на місяць перевіряє їх наявність і технічний стан; організовує разом з викладачем фізичної культури змагання з військово-прикладних видів спорту; бере участь в організації та проведенні районних (міських) змагань з військово-прикладних видів спорту і цивільної оборони; використовує військово-шефську допомогу для підвищення ефективності занять із „Захисту Вітчизни”; веде роботу з військово-професійної організації молоді, відбору й підготовки її до вступу до вищих військових навчальних закладів; бере участь у складанні

СИСТЕМА РОБОТИ КЕРІВНИКА ЗНЗ щодо організації взаємодії з органами місцевого самоврядування державними і громадськими організаціями

Взаємодія керівника ЗНЗ з районним (міським) військовим комісаріатом. Керівник загальноосвітнього навчально закладу через вчителя предмета „Захист Вітчизни” проводить заходи, пов’язані з припискою громадян до призовних дільниць, забезпечує своєчасне отримання (здачу) навчальної зброї, малокаліберних гвинтівок та боеприпасів, проводить заходи взаємодії щодо військово-патріотичного виховання. Для цього може складатися спільний план роботи.

Взаємодія керівника навчально-виховного закладу з органами місцевого самоврядування. Виходячи з рішення органу місцевого самоврядування „Про підсумки допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання у навчальних закладах району (області) в навчальному році та завдання на новий навчальний рік” та плану основних заходів, що додаються до рішення, керівник ЗНЗ планує свою роботу. Крім того, в органах місцевого самоврядування визначаються структурні підрозділи або посадові особи, які відповідають за стан роботи щодо організації підготовки молоді до захисту Вітчизни, організують взаємодію з центральними органами виконавчої влади, навчальними закладами тощо. З ними керівник ЗНЗ підтримує постійний зв’язок, подає свої пропозиції, отримує інформацію.

Взаємодія керівника ЗНЗ з шефською військовою частиною. Згідно з наказами командувачів військами оперативник командувач, шефські військові частини зобов’язані: організувати забезпечення навчальних закладів списаним озброєнням і військово-технічним майном згідно із заявками військових комісаріатів і безкоштовно надавати стрільбища, тири, навчальні поля, зброю, боеприпаси, імітаційні засоби для відпрацювання практичних питань з допризовної підготовки; організувати та забезпечувати виконання початкової вправи з автомата на військових стрільбищах відповідно до вимог „Курсу стрільб із стрілецької зброї”; надавати всебічну допомогу військовим комісаріатам у проведенні навчально-польових зборів з юнаками, настановчих і методичних зборів, практичних та показових занять з учителями предмета „Захист Вітчизни” з метою ознайомлення з життям та побутом військовослужбовців; проводити дні відкритих дверей, спільні тематичні зустрічі, бесіди, спортивно-масові змагання та інші заходи щодо сприяння підвищенню підготовки молоді до захисту Вітчизни.

Виходячи з цього, керівник навчально-виховного закладу складає з командиром шефської військової частини договір про співробітництво і як додаток – план спільної роботи на рік.

Взаємодія керівника ЗНЗ із Товариством сприяння обороні України (ТСОУ). Комітети ТСОУ організують і проводять спортивні змагання з військово-прикладних видів спорту, роботу військово-технічних гуртків і здійснюють заходи щодо військово-патріотичного виховання молоді.

Керівник ЗНЗ отримує в ТСОУ план роботи на рік і включає до свого плану необхідні заходи. Далі керівник НВЗ отримує накази, нормативні документи з допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання в місцевому управлінні освіти, управлінні охорони здоров’я, спільно зі штабом Цивільної оборони складає план проведення дня Цивільної оборони в навчальному закладі.

Керівник НВЗ також може укладати спільні договори з військово-патріотичного виховання молоді з клубами і об’єднаннями військового напрямку. Вивчивши вихідні документи, склавши договори і плани взаємодії, керівник ЗНЗ планує й організовує навчально-виховний процес із підготовки молоді до захисту Вітчизни у своєму закладі.

Основні планові документи в ЗНЗ.

I. *Розділ річного плану роботи навчального закладу – „Захист Вітчизни і військово-патріотичне виховання”.*

II. *Наказ керівника навчального закладу „Про організацію і проведення підготовки до захисту Вітчизни і військово-патріотичного виховання в навчальному році”.*

III. *Комплексний план військово-патріотичного виховання й оборонно-масової роботи на рік.*

характеристик на юнаків допризовного і призовного віку, проведенні заходів, пов’язаних з припискою громадян до призовних дільниць, а також забезпечує своєчасне прибуття юнаків за викликом до військових комісаріатів; організовує і проводить разом із педагогічним колективом навчального закладу роботу з патріотичного виховання молоді [3, 19].

Таким чином, на сучасному етапі в Україні склалася система військово-патріотичного виховання, яка дає змогу керівникові ЗНЗ якісно організувати процес підготовки молоді до захисту Вітчизни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. – К.: Вежа, 2002.
2. Закон України „Про внесення змін до Закону України «Про загальний військовий обов’язок і військову службу»». – К.: ВАРТА, 2006. – 40 с.
3. Указ Президента України від 29 жовтня 2003 року „Про Концепцію допризовної підготовки і ВПВ молоді”. – К.: ВАРТА, 2003. – 20 с.
4. Закон України „Про оборону України” від 6 грудня 1991 року. – К.: ВАРТА, 1991. – 25 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 1994 року № 299 „Положення про цивільну оборону України”. – К.: ВАРТА, 1994. – 40 с.
6. Сухушин М.П. Основи військово-патріотичного виховання. – Миколаїв: МДУ ім. В.О.Сухомлинського, 2007. – 215 с.

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ І ПРОФЕСІЙНИЙ ПРОФІЛЬ

Управління
школою

Поняття „профорієнтація” здається зрозумілим кожному, хто ознайомиться з ним навіть уперше, – це орієнтація школярів на ті або інші професії. Приблизно такі ж визначення даються в методичній літературі, де профорієнтацію розглядають як надання допомоги молоді у виборі професії. Крім того, під профорієнтацією часто мають на увазі систему заходів, що допомагають людині, яка вступає в життя, науково обгрунтовано обрати професію або систему виховної роботи з метою розвитку професійної спрямованості, допомоги учням у моменти професійного самовизначення.

Професійна орієнтація – це система соціально-економічних, психолого-педагогічних та методико-фізіологічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, свідомого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням її можливостей та індивідуальних особливостей і кон’юнктури ринку праці для повноцінної реалізації в професійній діяльності [1].

Свідомий вибір професії виступає показником сформованості професійного самовизначення й переходу його в нову фазу професійного розвитку. *Професійне самовизначення* – це складний процес професійного вибору. На думку вітчизняних вчених А. Вихруща, О. Зайцева, Д. Закатнова, Є. Павлютенкова, В. Сидоренка, Т. Туранова, Д. Тхоржевського, Б. Федоришина, М. Янцура, це процес самопізнання та об’єктивної оцінки школярами

власних індивідуальних особливостей, порівняння своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння майбутньою професією. В основі правильного професійного самовизначення лежить протиріччя між прагненням молоді людини до самостійності і невідповідністю школяра до здійснення обгрунтованого вибору професії.

У психологічній та методичній літературі професійну орієнтацію розглядають як систему, яка включає такі основні напрями або підсистеми: профінформація; профконсультація; профвідбір; профадаптація як окремий етап профорієнтаційної роботи: процеси трудового і професійного навчання в школах [1, 2].

Отже, професійна орієнтація має два аспекти: *перший* – її вплив на формування професійних інтересів людей, насамперед позитивних мотивів вибору професії, які забезпечують узгодження інтересів особистості й суспільства; *другий* – виявлення професійних вимог і психологічний аналіз професії, з одного боку, та оцінка психофізіологічних властивостей і якостей учнів з урахуванням

Галина
ОМЕЛЬЧЕНКО

Викладач
Кримського республіканського
Симферопольського
вищого професійного
училища сервісу
та дизайну

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2008

спроб їхніх сил в обраній діяльності – з другого.

Психологи Л. Виготський, О. Леонтєв, А. Петровський, С. Рубінштейн обґрунтували найважливішу закономірність: розвиток особистості відбувається в діяльності, причому лише в тій діяльності, яка насичена елементами творчості і викликає в людини позитивне ставлення до цього виду праці. Будь-яка діяльність, у тому числі й трудова, є процесом взаємодії індивіда з дійсністю, в якому і відбувається становлення його як особистості.

Ставлення індивіда до трудової діяльності – це не тільки психофізіологічне, але й соціальне явище, чому соціологи приділяють виключно велику увагу. На їхню думку, ставлення людини до праці зумовлене трьома головними чинниками: 1) соціально-економічним; 2) технологічним або функціональним (можливість розвитку сутнісних творчих здібностей у цієї особи в конкретному виді діяльності); 3) психолого-педагогічним (трудова спрямованість, змістом й інтенсивністю мотивів, інтересів, схильностей, здібностей, світоглядом, вольовими й іншими сторонами психічної структури особи).

Мету професійної орієнтації учнів слід розглядати в загальному зв'язку з більш широкими цілями і завданнями трудової підготовки школярів, а в професійній підготовці учнів на сучасному етапі визначено таким чином:

- сформувати у школярів готовність до суспільно корисної, продуктивної праці;
- проводити роботу з підготовки молоді до вибору професії;
- організувати підвищення кваліфікації співробітників центрів профорієнтації;
- узагальнювати і поширювати передовий досвід профорієнтаційної роботи.

Як важлива ланка системи профорієнтації розглядаються кабінети профорієнтації в школах, УПК, ПТНЗ та на виробництві. На них покладається вирішення таких завдань:

- ознайомлення учнів з різними професіями, пропаганда робочих професій;
- професійна діагностика: вивчення інтересів, професійних намірів, схильностей і здібностей молоді;
- здійснення профконсультативної роботи з молоддю і батьками, в процесі якої уточнюються професійні наміри,

даються рекомендації щодо вибору професії, повідомляється інформація про шляхи подальшого підвищення кваліфікації і відповідні навчальні заклади;

- практичне здійснення професійного підбору на основі даних профдіагностики;
- робота з працевлаштування випускників шкіл, здійснення їх професійної і соціальної адаптації, а також професійного виховання молоді;
- аналіз ефективності роботи з профорієнтації.

Цілеспрямована робота, яка здійснюється в школі з професійної орієнтації учнів, є частиною навчально-виховного процесу. Вона має проводитися всім педагогічним колективом, а не лише психологом та вчителями трудового навчання.

Готовність до вибору професії (її зміни або професійної переорієнтації) – це особистісне утворення, яке дає змогу свідомо, згідно з інтересами, нахилами, здібностями, можливостями, враховуючи кон'юнктуру ринку праці, обирати або змінювати професію. *Готовність до вибору професії* складається з трьох взаємопов'язаних підсистем:

- психологічна готовність;
- інформаційна готовність;
- операційна готовність.

Ці складові й відіграють вирішальну роль у виборі методик, форм і методів навчально-виховного процесу молоді. Ефективна організація навчального процесу багато в чому впливає на професійну спрямованість майбутніх фахівців, їх бажання підвищувати освітній рівень за обраним фахом на базі ВПУ або в інших навчальних закладах. Наприклад: при підготовці кваліфікованих робітників за фахом „кравець”, „закрійник” у навчальному процесі мають бути задіяні викладачі та майстри виробничого навчання, більшість з яких мають вищу технічну та педагогічну освіту, а тому спроможні забезпечити високу якість засвоєння знань учнями та виховати у них належну зацікавленість до майбутньої професії.

Інтерес працевдавців до робочих кадрів з високим рівнем кваліфікації цілком закономірний. Якщо підсумовувати їхні очікування, то сучасного робітника вони бачать як такого, котрий має повну середню або середню професійну освіту, володіє суміжними професіями, – усе це елементи нової системи від-

носин працедавців, що складається сьогодні, з установами професійної освіти.

Проведене нами опитування керівників малих підприємств швейної галузі Криму показало, що 87% з них хотіли б мати робітника з повною середньою (11 класів) освітою. Частина керівників мають потребу в робітниках, які володіють, крім основних, додатковими професійними навичками. Найбільш високий попит (близько 82% респондентів) на робітників, що володіють суміжними професіями. Цей момент важливий не тільки для технологій на виробництві, які динамічно змінюються, але й для адаптації робітника в трудовому колективі. 41% опитаних хотіли б, щоб молоді робочі кадри володіли комп'ютером – це свідчить про підвищення наукоємкості сучасного малого виробництва. Великого значення 44% респондентів надають наявності у працівників знань основ менеджменту, що особливо важливе в умовах ринкової економіки. 67% опитаних хотіли б мати кадри, підготовлені в системі початкової професійної освіти, 34% – безпосередньо на виробництві. Значну перевагу керівники малих підприємств надають випускникам ПТНЗ, що свідчить про необхідність тіснішої інтеграції початкової і середньої професійної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зінченко В.П., Янцур М.С. Теорія і практика розбудови системи професійної орієнтації в сучасних умовах // Оновлення змісту і методи психології освіти та професійної орієнтації. - Вип. 4, 1998. - С.4-15.
2. Кон И.С. Психология старшекласника. - М.: Просвещение, 1980. - 192 с.
3. Професійна діагностика / Упорядник Т. Гончаренко. - К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. - 120 с.

УСПІХ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ – У СПІВПРАЦІ ПТНЗ ТА ЗНЗ

Профорієнтація ПТНЗ проводиться таким чином. Майстер виробничого навчання та викладач (за місцем проживання) закріплюється за певною школою. Це є позитивним моментом для взаємодії адміністрації школи та майстрів виробничого навчання (викладачів), оскільки особисті контакти – це, як кажуть, половина успіху.

Для успішного проведення профорієнтації адміністрація ПТНЗ повинна співпрацювати разом з адміністрацією шкіл. У період розробки в школах планів виховної, а також профорієнтаційної роботи необхідно внести заходи, які дозволяють учням шкіл отримати інформацію про професійно-технічний навчальний заклад, а також побачити виробу учнів цього закладу. Це мають бути такі заходи:

- проведення класної години на тему: „Вибір професії”;
- проведення екскурсій на підприємство, а також до закладів професійно-технічної освіти міста;
- організація і проведення виставок на тему: „У світі професій”;
- організація і проведення зустрічей з представниками різних професій;
- забезпечення участі старшокласників у Днях відкритих дверей навчальних закладів міста;
- забезпечення участі учнів у роботі „Ярмарку вакансій” з метою ознайомлення з навчальними закладами та ринком праці;
- участь у конкурсах декоративно-прикладної та технічної творчості.

Ці заходи будуть більш успішними, якщо залучати до участі в них майстрів виробничого навчання та викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ разом з класними керівниками випускних класів шкіл.

Наприклад, Вище професійне училище сервісу та дизайну м. Симферополя разом зі школами міста та району проводить такі заходи з профорієнтаційної роботи:

- зустрічі з випускними класами шкіл (9-11 кл.) майстрів виробничого навчання та викладачів для надання інформації щодо ПТНЗ;
 - оформлення професійної інформації на стендах;
 - показ моделей одягу та зачісок на загальношкільних заходах;
 - запрошення учнів випускних класів шкіл на випускні іспити до груп кравців, перукарів, трикотажників, вишивальниць;
 - запрошення учнів шкіл на щорічний конкурс, відомий в різних містах України як „Всеукраїнський фестиваль моди”, моделей одягу та зачісок;
 - зустрічі учнів шкіл з випускниками училища, які вже мають певні успіхи за своєю професією.
- Отже, можна зробити висновок, що для ефективної профорієнтаційної роботи з молоддю:
- потрібна більш тісна співпраця адміністрацій шкіл міста та районів з адміністрацією ПТНЗ;
 - агітація для учнів шкіл має бути більш зрозумілою, різноманітною, враховувати вікові особливості старшокласників;
 - взаємодія шкіл та ПТНЗ повинна вирішити питання щодо працевлаштування кожного випускника школи.

Управління
школою

НАСТУПНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

**Марія
МИХНЮК**

Доцент кафедри „Охорона праці в машинобудуванні і в освітніх закладах“ Республіканського вищого навчального закладу „Кримський інженерно-педагогічний університет“, м. Симферополь, кандидат педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2008

Загальновідомо, що трудове навчання має спільні риси з виробничим навчанням, яке здійснюється в професійно-технічних навчальних закладах, а тому діяльність учителів трудового навчання повинна здійснюватися з урахуванням багаторічного досвіду професійної школи.

Програмами трудового навчання передбачено формування початкових професійних навичок школярів, яке перебуває в постійному у динамічному розвитку і підвищується від одного періоду навчання до іншого, від формування загальнотрудових навичок і вмінь до спеціальних – виконання нескладного комплексу робіт.

Програми професійно-практичної підготовки відображають формування професійної майстерності відповідних кваліфікаційних рівнів робітничої професії.

Як бачимо, трудове навчання є першою сходинкою у становленні майбут-

нього фахівця. Ефективність професійної підготовки тих, хто навчається, передусім залежить від:

- якості програмно-методичного забезпечення предмета та професії;
- сучасної матеріально-технічної бази навчальних майстерень і кабінетів;
- професіоналізму педагогічних працівників.

Однак ці проблеми ще не в повній мірі розв'язано як у загальноосвітніх школах, так і в професійно-технічних навчальних закладах.

Процес формування загальнотрудових початкових умінь та навичок як на уроках праці, так і на уроках виробничого навчання теж має багато спільного. Перш за все, це відображено в структурі цих уроків: вхідне інструктування, в процесі якого пояснюються нові способи дій, виконуються практичні покази трудових прийомів, інструктування з правил безпеки; проведення поточного інструктування тих, хто навчається, та надання їм необхідної індивідуальної допомоги при виконанні практичних завдань; підбиття підсумку уроку, до якого входять аналіз виконаних навчально-виробни-

чих завдань, розбір типових помилок, виставлення комплексної оцінки.

Аналізуючи формування загально-трудо-вих навичок і вмінь учнів з позиції трудового навчання, бачимо, що на перший план виступають уміння з планування виробничої діяльності, правильної організації робочого місця, читання простих креслень чи ескізів, самоконтролю своїх дій у процесі виконання виробничих завдань, дотримання правил безпеки. Ці види вмінь характерні для всіх видів трудової діяльності.

Якщо педагог з перших днів буде привчати своїх учнів правильно планувати та аналізувати свої дії, то майбутній процес формування спеціальних навичок буде більш якісним та ефективним.

Розглянемо формування загально-трудо-вих умінь та навичок на прикладі вивчення розділу обробки металів. Уже починаючи з 5-го класу, учні на уроках праці виконують нескладні слюсарні операції з нанесення розміток на поверхню, різання та обпилювання тощо. Ці операції є в програмах з виробничого навчання в усіх професіях з металообробки, таких як: токар, фрезерувальник, слюсар-ремонтник, слюсар з ремонту автомобілів, інших. Незважаючи на те, що для виконання цих операцій учням у школі дається дуже мало часу, педагог повинен у першу чергу звертати увагу на правильну робочу поставу учня за слюсарним верстатом, раціональне розміщення на робочому столі робочого інструмента, заготовок, правильне виконання трудових прийомів, рухів.

У професійній школі велика увага приділяється практичному трудовому показу основних елементів практичного завдання майстром виробничого навчання в робочому та повільному темпі. На перший погляд здається, що немає нічого складного у виконанні обпилювання поверхонь. Однак у процесі уроку ті, хто навча-

ються, мають виконати обпилювання широких та вузьких, пласких, опуклих та випуклих, криволінійних поверхонь. Як бачимо, спектр робіт є достатнім для якісного формування цих навичок. Учні повинні правильно підібрати напилки та надфілі залежно від обпилюваної поверхні, вміти виконувати прийоми з обпилювання впродовж, поперек, перехресним штрихом.

У шкільних майстернях учні виконують менш складні завдання з обпилювання, але це не свідчить про те, що їм виконати це легко. Учителю праці, перш за все, повинен досить професійно сам виконати практичний показ, чітко й конкретно пояснити кожен рух, зробити наголос на основних помилках, які допускають учні на перших кроках. Так, виконуючи практичний показ з обпилювання, вчитель загалом звертає увагу тих, хто навчається виставити висоту лещат, правильно закріпити заготовку, показує яким має бути робоче положення при обпилюванні, пояснює, як тримати напилком, щоб не поранити руки, як балансувати напилком, тощо.

З досвіду роботи в ПТНЗ відомо, що ті учні, які добре засвоїли початкову основу професії на уроках трудового навчання, краще оволодівають подальшими кроками професійної підготовки, з більшим зацікавленням виконують виробничі операції технологічних процесів, мають навички з творчого підходу до розв'язання практичних ситуацій.

Отже, для того, щоб досягти позитивних результатів у професійному становленні майбутніх фахівців виробничих сфер, необхідні зусилля як учителів трудового навчання, які готують учнів до майбутньої професійної діяльності, так і викладачів спеціальних дисциплін та майстрів виробничого навчання закладів, які формують у них поетапну професійну майстерність.

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ У НВК: ЯК ЗВЕСТИ ДО МІНІМУМУ НЕГАТИВНІ ЯВИЩА ПІД ЧАС ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ШКОЛИ

... псевдоясність гірше крадіжки та обману ...
школі загрожує „ясність” з профільністю.
Зупинити цю хвилю „ясності” може лише прозорість
самих проектів і планів профільності.

**Ігор
СИНЯЧОВ**

Директор
навчально-вихов-
ного комплексу
ЗОСШ № 2
– Центр – ПТУ
(загальноосвітня
спеціалізована
школа І-ІІІ сту-
пенів – центр по-
зашкільної освіти
– професійно-
технічне училище)
міста Южного
Одеської області

Згідно із
Законом
України
„Про освіту“ й
освітній галу-
зевий соціум
повинен мати
і має в Україні
спрямованість.
Цю спрямо-
ваність визна-
чено колегією
Міністерства
освіти і на-
уки (протокол
№ 2/1-2 від
17.08.2000 р.).
Освітня діяль-
ність має осо-
бистісну орієн-
тованість.

Спрямованість освітньої
діяльності на особистість,
встановлення суб'єкт-
суб'єктних відношень зу-
мовлює, у свою чергу, нав-
чання „всіх, але не всього”.
Виникає, в іншому вигляді,
давня проблема підготовки
молоді до професійної
діяльності. Розв'язання цієї
проблеми в нових умовах
розвитку країни вважається
профільністю.

Профільність розгля-
дається як принцип дифе-
ренціації, в основі якого
лежать інтереси та нахили
учня. Тому при створенні
НВК, з метою реалізації
його головної мети, про-
фільність було введено, як

елемент системи принципів
організації навчання (див.
схему 1).

Перед колективом НВК
постало питання вибору
концепції профільності.
Відомо, що для загальноос-
вітніх закладів освіти існу-
ють дві концепції: *концепція
профільної освіти, концепція
профільного навчання.*

Особливість концепції
профільної освіти в тому,
що учень після завершення
навчання у закладі отримує
атестат про середню освіту і
завдяки профільності в учня
виникає свідомий вибір про-
довження навчання в кон-
кретному вищому закладі
або працевлаштування на
низькокваліфіковану діяль-
ність з подальшим навчан-
ням з конкретної професії.
У концепції передбачається,
що учень шляхом *поглиб-
леного вивчення одного-двох
навчальних предметів (пред-
метна диференціація) або
групи навчальних предметів
(галузева диференціація)* сві-
домо вибере свою майбутню
професію. Це можливо ре-
алізувати, створивши спе-
ціалізовані школи, спеціалі-
зовані класи в школі, з на-
звою профілю, відповідно
до назви предмета або га-
лузі. З метою мінімальних
фінансових витрат у нав-
чальному плані передба-
чається перерозподіл годин

і закріплюється це правом вибору державних іспитів.

Особливість концепції профільного навчання полягає в тому, що учень після завершення навчання в закладі отримує не лише атестат, а й кваліфікаційне свідоцтво або диплом кваліфікованого працівника. Отримує не лише середню освіту, а оволодіває за цей час однією, двома або більшою кількістю професій. Оволодіння професією дає змогу учню зробити свідомий вибір подальшого навчання або працевлаштування на основі отриманих документів. Це можливо реалізувати, створивши навчально-виховні комплекси.

У 1987 році педагогічним колективом було вибрано концепцію профільного навчання, на основі якої створено і функціонує до цього часу система професійно-спрямованого навчання в умовах НВК (ЗОСШ № 2 – Центр – ПТУ) (див. схему 2).

У подальші роки педагогічним колективом було розроблено та затверджено програму дій щодо створення системи професійно-спрямованого навчання. Програма дій з невеликою розбіжністю збіглася з рішенням колегії міністерства освіти та науки України.

Отримавши юридичний статус, ліцензію, фінансування з місцевого бюджету, право бути розпорядником коштів, самостійно вести бухгалтерський облік, педагогічний колектив почав виконувати іншу роботу зі створення НВК.

Подальшим кроком дій був вибір профільного навчання. Концепція профільного навчання визначає однозначно технологічний профіль.

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

зовнішні ознаки

(із рішення колегії Міністерства освіти та науки України
25.09.2003 р. № 10/12-2)

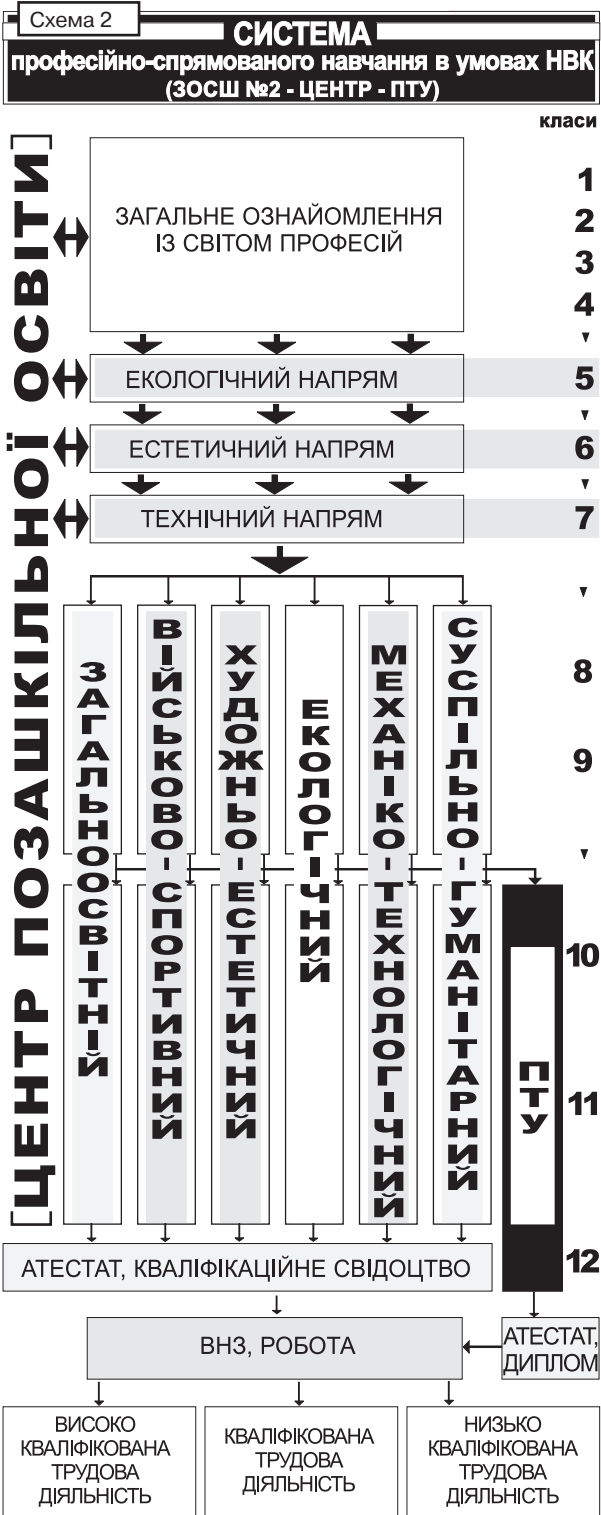
- Функціонування навчально-виховного комплексу – як об'єднання освітніх, фінансових, інформаційних ресурсів навчальних закладів різних типів та рівнів акредитації для задоволення допрофесійних та професійних запитів учнів (юридичний статус, ліцензія, фінансування).
- Структурна схема організації профільного навчання НВК – як модель організації профільної та професійної освіти у НВК.
- Робочий навчальний план НВК – як економічний та організаційний етап реалізації профільної та професійної спрямованості освіти.
- Функціонування системи трудової профільної, професійної освіти в умовах НВК (спецкурси, навчальні програми, плани, кадри).
- Навчально-виробнича база. Зв'язок з підприємствами міста з метою забезпечення виробничого навчання та виробничої практики.
- Навчально-методичне забезпечення профільної, професійної освіти (підручники, посібники, розробки, технологічні карти).
- Функціонування системи комплектування профільних класів за принципом фуракації: професійні інтереси та нахили; рівень освітньої підготовки.
- Функціонування системи курсової, довузівської підготовки учнів.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Кожні нововведення мають як позитивні, так і негативні. Профільна освіта, профільне навчання в кінці кінців порушують права учня. Якщо держава, навчальний заклад визначили кількість годин на вивчення конкретного навчального предмета, або групи навчальних предметів, то кожен учень має право їх отримати. То чому для одних учнів математики більше, а для інших менше? Прикладів можна навести багато. Тому в практичній діяльності впровадження профільності, як показує досвід, необхідно зводити до мінімуму негативні явища. У протилежному випадку школа як самоорганізуюча система не сприйме нововведення і вернеться до початкового стану. Це відбувалося не один раз при реформуванні школи.

Схема 1

Технологічний профіль має дві фуркації, а саме: *технічну* і *нетехнічну*. Технічний профіль спрямований на професійну діяльність, яка пов'язана з матеріальними технологіями, технікою, технічним сервісом. Нетехнічний профіль спрямований на професійну діяльність, яка пов'язана зі створенням нематеріальних цінностей, сферою послуг.

У технічному та нетехнічному профілі необхідно визначити профільні напрями. На основі концепції Є.А Клімова, ми визначили такі напрями: для технічного профілю – механіко-технологічний напрям, еколого-економічний напрям, військово-спортивний напрям, для нетехнічного профілю – суспільствознавчий напрям, художньо-естетичний напрям. Такі профільні напрями теоретично можливі, але не обов'язково мати їх у повному комплекті для однієї паралелі класів.

Для ПТУ визначили дві спеціальності. Одну технічного профілю – слюсар з ремонту автомобілів та одну нетехнічного профілю – секретар керівника, оператор комп'ютерного набору.

Для створення умов, для практичного використання знань, самовизначення та розвитку своїх здібностей, для зменшення негативних явищ при впровадженні профільного навчання виникла потреба створення центру позашкільної освіти, як об'єднання багатопрофільних підліткових клубів, а саме: політичного, технічного, екологічного, естетичного, спортивного.

Таким чином, виник навчально-виховний комплекс як об'єднання освітніх, фінансових, інформаційних

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2008

ресурсів навчальних закладів різних типів та рівнів акредитації для задоволення допрофесійних та професійних запитів учнів.

Подальший етап впровадження профільності навчання є етапом комплектування профільних класів. Якщо для 5, 6, 7 класів складностей незначна кількість, то для формування профільних класів для учнів 8, 9, 10, 11 класів їх забагато.

Головна складність полягає у виборі домінантного принципу комплектування. Відомо, що їх існує два, а саме: рівень навчальних досягнень з навчальних предметів (середній бал) та профільна спрямованість інтересів.

При великій кількості паралельних класів або коли є можливість створити 2 і більше класів одного напрямку, домінантного принципу немає. Вони рівнозначні. Якщо кількість паралельних класів незначна, то вибір домінантного принципу обов'язковий. І що головне, як показує досвід, домінантними принципом повинен бути принцип профільної спрямованості інтересів. Але при цьому профільні класи буде сформовано з різним рівнем навчальних досягнень.

Для постійного збудження системи профільного навчання потрібна демонстрація необхідності цих спеціальностей для соціуму. Це досягається довірливими відносинами НВК з іншими навчальними закладами різного рівня, підприємствами регіону, де учні в подальшому можуть продовжити навчання, працевлаштуватися.

ЗАХОДИ ЩОДО ЗМЕНШЕННЯ НЕГАТИВНИХ ДІЙ

При формуванні профільних класів, слід передбачати заходи щодо зменшення негативних дій.

Одним із негативних явищ є формування профільних класів, починаючи з 8-го класу. Зменшується негативний вплив при формуванні профільних класів, починаючи з 10-го класу. Але, з другого боку, при правильній організації навчання починати слід з 8-го класу. Учні 8-го класу ще мають нестійкі інтереси. Тому необхідна система переходу учня з одного напрямку до другого. Ця система переходу не повинна завдавати шкоди загальній освіті учня.

Негативні прояви при запровадженні домінантного принципу формування класів, системи переходу учня з одного напрямку до другого та інші елементи необхідно враховувати. Для цього слід розробити систему амортизаційних дій. Така система – це справа не тільки конкретного закладу, а й держави.

Щоб запобігти великої частини негативних проявів, необхідно їх враховувати при складанні робочого навчального плану. Робочий навчальний план у нас має три частини: базова частина (для всіх напрямів однаково), компенсаторна частина (для ліквідації прогалин у навчанні), технологічна частина. При складанні робочого навчального плану ми не виходимо за межі максимально допустимого навантаження.

Базова частина навчального плану дає можливість кожному учню без перешкод перейти із одного напрямку до іншого. Компенсаторна частина навчального плану дає можливість учню конкретного класу ліквідувати прогалини у знаннях з базових навчальних предметів і максимально зрівняти їх з більшістю класу. Технологічна частина навчального плану найбільше ушкоджується при переході учня із одного напрямку до другого. Для ліквідації цього негативного явища необхідно використовувати систему платних послуг.

Основною умовою розширення видів професійної підготовки учнів, підвищення продуктивності навчального процесу, застосування мінімальних витрат на матеріально-технічну, навчально-методичну базу необхідно клас на уроках трудового профільного навчання ділити на групи по 9-10 учнів, а не по 14-15 учнів, як на цей момент. Зрозуміло, що для цього необхідне додаткове фінансування. Затрати для цього складають від 760 до 1100 гривень на клас протягом року. Це є 40 гривень на одного учня на рік. Якщо немає можливості отримати додаткові кошти до бюджету школи, то слід використовувати систему платних послуг.

Після підготовки навчального плану, необхідно визначитися у видах трудового профільного навчання для кожного класу та напрямку.

Після вибору видів трудового профільного навчання необхідно підготувати навчальну програму. Особливість навчальної програми з трудового профільного навчання в тому, що поряд з визначенням навчальних тем, годин, кількості практичних робіт, кваліфікаційної характеристики необхідно скласти словник спеціальних термінів, які необхідні для оволодіння професією.

Словник спеціальних термінів потрібний для створення „інтелектуального середовища” при вивченні загальноосвітніх навчальних предметів. Кожен учитель загальноосвітніх навчальних предметів у конкретному профільному напрямку використовує цей словник для складання вправ, задач, творчих завдань для учнів.

Учні при виконанні вправ, завдань із загальноосвітніх навчальних предметів з використанням спеціальної термінології швидше оволодівають термінологією та визначають значення загальноосвітніх предметів для оволодіння професією.

З метою оптимальної ефективності педагогічної дії, введення цих дій до педагогічних закономірностей, вчителі розробляють стимулюючі посібники для учнів, які, як ми перевірили, є ефективним засобом прискорення та підвищення результату навчання.

Управління
школою

ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ ДИРЕКТОРА СІЛЬСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ,

АБО ЧИ МОЖЛИВА ШКОЛА МАЙ- БУТНЬОГО В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ?

Кожний, як для особистого щастя, так, і для блага інших, має любити свою справу, але вчитель більше, ніж будь-хто інший, мусить бути прив'язаний до своєї професії, вона повинна бути метою його життя.

М.В. Остроградський

Любов ГЛУЩЕНКО

Завідувач методичного кабінету відділу освіти Хорольської районної державної адміністрації Полтавської області

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2008

Модернізація сільської школи є однією з найважливіших проблем Української держави. Основою модернізації сільської школи виступає програма реформування вітчизняної освіти, сформульована в державній програмі „Вчитель”, програмі переходу до 12-річної освіти, в Указі Президента України

від 15 липня 2002 року „Про позачергові заходи щодо підтримки соціальної сфери села”.

Стратегічні плани інноваційного розвитку України **гальмуються проблемами, що постають в управлінні сільською школою:**

- інноваційні процеси у школі відстають від процесів оновлення освіти;
- більшість керівників шкіл не навчилися відрізняти управлінські нововведення від нововведень в освіті;
- система управління школою залишається консервативною і майже не

оновлюється; на уроках не розкривається інтелектуальний потенціал учителя.

Незважаючи на те, що модернізація всієї системи освіти передбачає розробку довгострокової стратегічної політики, модель інноваційних перетворень в Україні уповільнено втілюється на практиці. Це пов'язано з недостатнім науково-методичним забезпеченням практики управління з проблем освіти, такого як в інших європейських країнах. Сільської школи це стосується в першу чергу.

Проблеми розвитку сільської школи глибоко знає і розуміє директор гімназії села Новоаврамівка Хорольського району Полтавської області Леонід Прокопович Коротич, учитель вищої категорії, відмінник освіти, старший учитель. Уникнути обмеженості доступу сільських учнів до якісної освіти, зробити освіту сільського учня рівноцінною з міською, створити умови для розвитку і самореалізації кожної особис-

тості — таке завдання Леонід Прокопович поставив перед собою і педагогічним колективом, який він очолює. Шлях до цієї мети пройшов через реорганізацію загальноосвітньої сільської школи в школу нового типу.

Так, з 2004 року Новоаврамівська середня школа стала першою в Хорольському районі сільською гімназією, яка поставила за мету надання учням сільського регіону можливостей здобути знання понад обов'язковий рівень, розкриття та сприяння реалізації їхніх індивідуальних здібностей та обдарувань, виховання відповідальної особистості, здатної до самоосвіти і саморозвитку, яка вміє використовувати наукові знання для критичного мислення, творчого розв'язання проблем заради збагачення інтелектуального потенціалу України.

Фундаментальні принципи гімназії:

1. Гуманізація навчально-виховного процесу, співтворчість учителів, батьків, учнів.

2. Особистісно-зорієнтоване навчання і виховання учнів.

3. Сприяння формуванню особистості учня як творця і проектувальника життя.

4. Виховання ставлення до власного життя та життя інших людей як до найвищої загальнолюдської цінності.

Навчально-виховний процес у гімназії нині забезпечують 24 педагогічні працівники, з них 8 мають вищу категорію, 7 — першу, інші — другу. П'ять педаго-

Гімназія — наш дім

Педагогічний колектив гімназії

Засідання дитячо-юнацького об'єднання „Лідер”

гів мають звання „Відмінник освіти України”. У навчальному закладі діє 4 науково-методичні кафедри: суспільно-гуманітарних та природничо-математичних наук, спортивно-естетичного циклу та початкових класів.

Викладання предметів ще з 70-х років ведеться за кабінетною системою, до послуг учнів – 16 класних кімнат і кабінетів, навчальні майстерні, де є належне об-

ладнання для виконання теоретичної та практичної частини програм, актовий та спортивний зали, сучасний кабінет комп'ютерної техніки, добре впорядкована бібліотека, їдальня, шкільний автобус. Обладнано методичний кабінет, кабінет практичного психолога.

У гімназії впроваджується технологія особистісно-зорієнтованого навчання з використанням інтерактивних методів як необхідна умова для розвитку здібностей і становлення особистості, рівного доступу до якісної освіти учнів сільської гімназії. З цією метою створено модель особистісного розвитку гімназиста, використовуються різні типи нестандартних уроків, індивідуальні та групові форми роботи, викладаються спецкурси та факультативи, працює шкільне наукове товариство.

Інноваційна діяльність сприяє підвищенню рівня навчальних досягнень школярів, рейтингу участі в предметних олімпіадах та вступу до вищих навчальних закладів, розширенню мережі секцій шкільного наукового товариства, формуванню мобільної особистості, розвитку творчого потенціалу та інтелекту учнів, адаптації їх до будь-якого соціального середовища та інформаційного простору.

Гімназія сьогодні – це:

- упровадження технології особистісно-зорієнтованого навчання і виховання;
- допрофільне та профільне навчання;
- суспільно-гуманітарні й

До послуг гімназистів – кабінет інформатики

Духовий оркестр гімназії – неодноразовий лауреат обласного марш-параду духових оркестрів

**ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ
навчально-виховного процесу в Новоаврамівській гімназії**

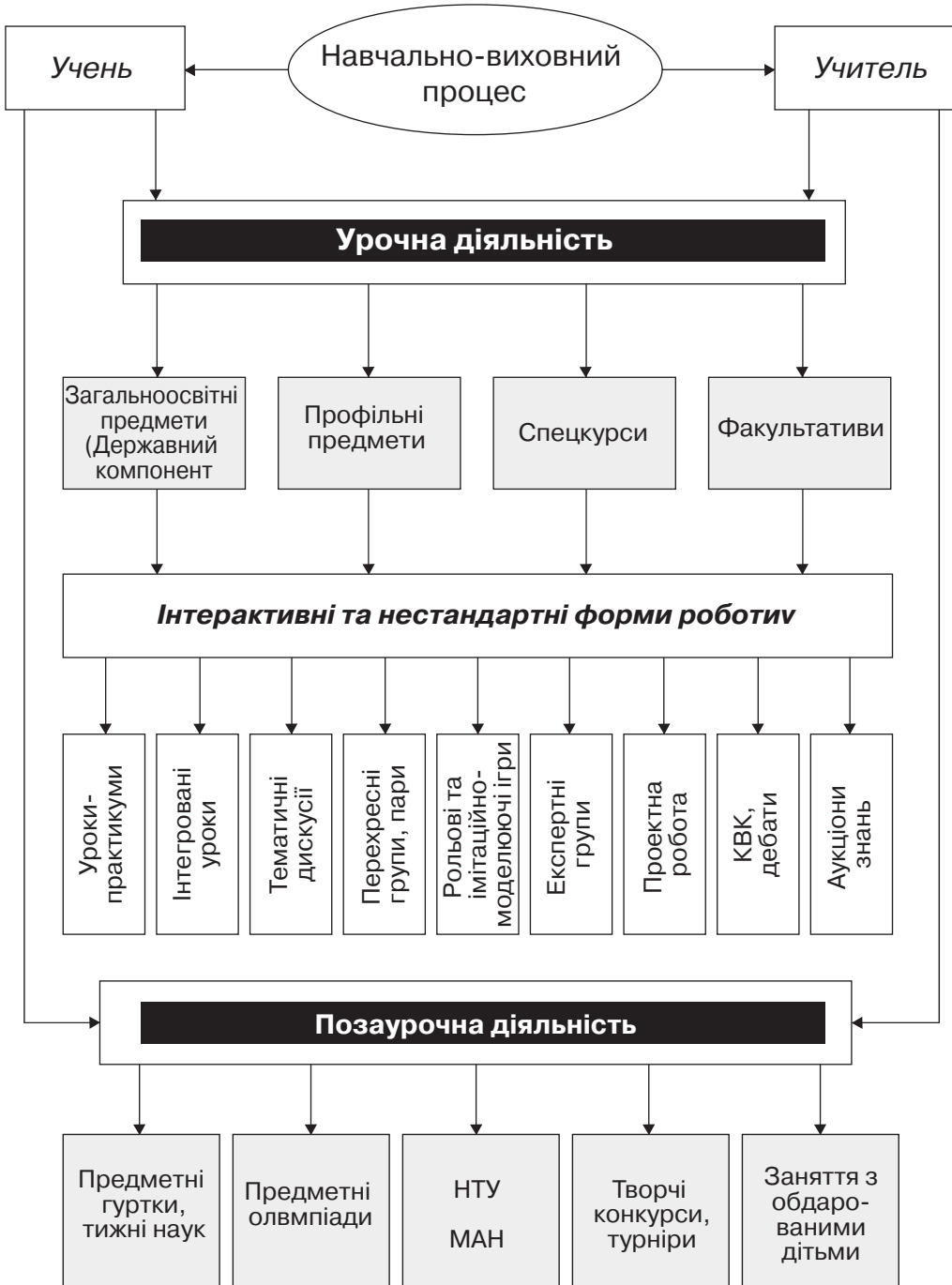

Схема 2

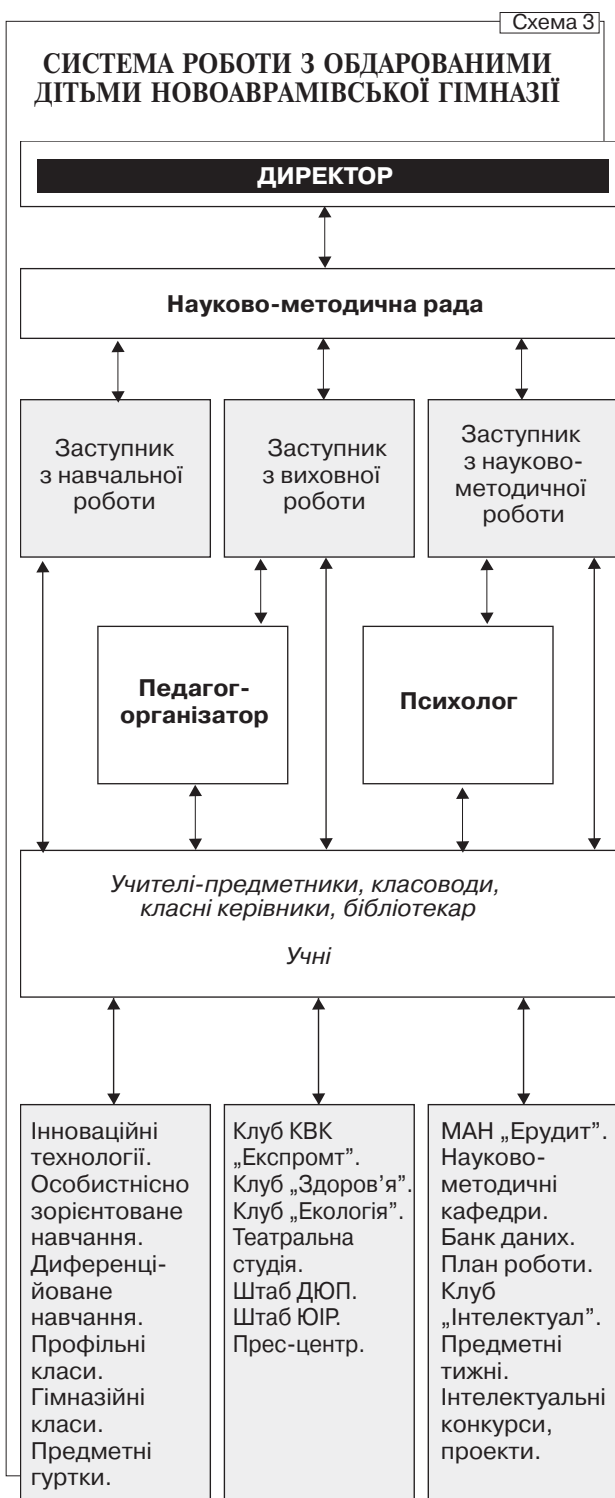

- природничо-математичні гімназійні класи;
- співпраця з вищими навчальними закладами області, країни;
- вивчення іноземних мов (англійська, німецька, французька, російська);
- інформаційний радіовісник „Ластівка гімназії”;
- спортивні секції, гуртки, клуби за інтересами: вокальний, духовий, танцювальний, театральний, туристсько-краєзнавчий, технічної творчості, гурток „Знавці географічної карти”.

Працівники гімназії кажуть дітям: „Гімназія – ваш дім”. Це на просто слова, вони зрозумілі й відкриті, оскільки діти – господарі в цьому домі. У гімназії функціонує модель учнівського самоврядування, що дало змогу втілити в життя мрії про дитячу самостійність. Щоб шкільне життя було цікавим, веселим та змістовним, створено таку модель учнівського самоврядування, метою якого є залучення широкого загалу учнів до управління шкільним життям. Підготовка до життя особистості, здатної до творчої самореалізації і практичної діяльності в демократичному суспільстві, забезпечення, виявлення і розвиток творчих нахилів, обдарованості гімназистів, їх самовдосконалення, вироблення у підлітків практичного досвіду, навичок управлінської діяльності, формування здорової еліти суспільства – такі завдання органів учнівського самоврядування, що діють у гімназії через дитячо-юнацьке об'єднання „Лідер”.

Нова модель самоврядування дає можливість кожному учневі стати першим: одному в навчанні, іншому – в спорті, ще іншому – в мистецтві чи трудовій діяльності. Результативність проведеної роботи така: у 2006-2007 навчальному році учні гімназії зайняли III місце в другому етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін серед 27 шкіл району, у конкурсі-захисті наукових робіт МАН – 7 призових місць; у районному фестивалі „Нащадки козацької слави” – II місце; у районних змаганнях ЮІР – III місце; у районних змаганнях ДЮП – I місце; у районних змаганнях „Робінзонада” – II місце; у районному огляді екологічних агітбригад – I місце; у районних змаганнях команд КВК – I місце; у спортивних змаганнях з осіннього кросу – II місце; у чемпіонаті з футболу серед школярів – II місце; у спортивній районній спартакіаді за підсумками року – I місце, в обласному марш-параді духових оркестрів – II місце.

Чотирирічний досвід упровадження моделі особистісно-орієнтованого навчання та діяльність дитячо-юнацького об'єднання „Лідер” у Новоаврамівській гімназії показує, що випускники набувають практичних навичок управлінської діяльності, виходять зі стін навчального закладу людьми зі сформованою життєвою позицією, здатними адаптуватися до життєвих ситуацій, бути конкурентноздатними.

Директор гімназії **Л.П. Коротич** на XI міжнародній виставці навчальних закладів „Сучасна освіта в Україні – 2008”, учасником якої він став на запрошення редакції журналу „Директор школи, ліцею, гімназії“.

На цій виставці журналом було представлено досвід „шкіл майбутнього” – сучасних шкіл, ліцеїв, гімназій України. Досвід Новоаврамівської гімназії був одним з них.

На запитання „Чи можлива школа майбутнього в українському селі?” ми даємо однозначно ствердну відповідь. Саме такою є Новоаврамівська гімназія. Адже школа майбутнього – це школа не лише з досконалою сучасною матеріально-технічною базою, а й школа з високопрофесійною творчою командою на чолі з креативним керівником, здатним забезпечити атмосферу діловитості, відкритості, співпраці учительського й учнівського колективів. Новоаврамівська гімназія – не поодиноким прикладом школи майбутнього. У Хорольському районі прикладами таких навчальних закладів є також навчально-виховний комплекс села Петраківка на чолі з директором Л.М. Загривою та загальноосвітня школа I-III ступенів села Петрівка на чолі з директором Л.Г. Гончаренко, яка втілює в життя модель сучасної сільської школи „Загальноосвітній навчальний заклад – соціально-культурний центр села”.

Ініціатором інноваційних процесів у розвитку освіти в районі, нових стратегій навчання виступає Хорольський районний методичний кабінет, який працює за авторським проектом „РМК – інформаційно-консультативний центр роботи з педагогічними кадрами”. Директорський корпус підтримав цей проект, і ми отримали результат – формування принципово іншого образу школи, школи майбутнього, яка створює для кожної дитини ресурс її особистісного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. №1717 „Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання”.
2. Указ Президента України „Про позачергові заходи щодо підтримки соціальної сфери села” від 15.07.2002 р. №640/2002.
3. Державна програма „Вчитель”, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2002 р. №379.
4. Мирошниченко В.І. Реформування та вдосконалення освітніх процесів у сільській школі Полтавщини. // Освіта Полтавщини. – 2004. – №2-3 – С.5.
5. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. // Інформаційно-методичний збірник. Полтава. – 2006. – С.6.

ГАМАЮН: в слов'янській міфології волшебна птах з жіночим обличчям, володіє знанням всього на світі і пророцьким даром: тому, хто чує її спів, відкриваються великі таємниці.

ШКІЛЬНІ МЕБЛІ

Укомплектуємо на всі 100%

- Меблі; навчально-лабораторне обладнання; навчально-наочні посібники та програмне забезпечення для кабінетів фізики, хімії, біології, математики; лінгофонні кабінети
- Обладнання для харчових блоків та їдалень

З нами навчання сучасне!

Рекомендації Міністерства освіти і науки України та наших клієнтів

04136, м. Київ, вул. Північно-Сирецька, 3
завод "Квазар", ТОВ "Гамаюн", а/с №73
тел.: +38 (044) 205-34-78, 206-08-14
e-mail: volkovgamayun@mail.ru
web: www.gamayun.org.ua

ГКОМПАНІЯ
Гамаюн

Наші ювіляри!

Віктор Васильович ОЛІЙНИК, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, заслужений працівник освіти України, ректор Університету менеджменту освіти, ширий вболівальник за долю системи післядипломної педагогічної освіти, українського вчителя, школи та її керівника, має вагомий доробок з проблем "дистанційної освіти", наш автор і член редакційної Ради нашого журналу;

Олексій Петрович ОМЕЛЬЧЕНКО, директор Луганського технікуму транспортного будівництва, заслужений працівник освіти України, кандидат педагогічних наук, започаткував і здійснив безліч соціально-педагогічних проєктів, зміцнює ланцюжок пам'яті поколінь, заступник голови регіонального осередку Українського Руху "Педагоги за мир і взаєморозуміння", шанований наш автор й учасник більшості проєктів журналу та й усіх його добрих справ для директорської громади країни;

Володимир Владиславович СКИБА, колишній директор школи, зараз – завідувач відділу із зв'язків з регіонами МОН України, справжній друг усіх освітянських керівників, тому й широко допомагає, найдосвідченіший наставник інспекторів-методистів МОН України; наш автор і член редакційної Ради нашого журналу;

Світлана Миколаївна СУШКО, директор Києво-Святошинської районної класичної гімназії, відмінник освіти України, представниця управлінської династії, створила осередок культури й духовності у своєму закладі, досвід якого цього року на запрошення редакції нашого журналу було представлено на Міжнародній виставці "Сучасна освіта -2008" й відзначено дипломами, наш шанований автор та активний учасник більшості проєктів журналу для директорської громади країни;

Ольга Іванівна ШЕРБАК, член-кореспондент АПН України, директор Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона Макаренка, заслужений працівник освіти України, голова ради асоціації "Український національний центр навчально-тренувальних фірм "Централь", нагороджена орденом Княгині Ольги III ступеня, обдарована людською красою жінка й керівник-лідер, тому заклад, яким вона вправно керує, став улюбленим для освітян усієї країни – більшість знакових подій проходять саме тут, наш автор і друг усіх директорів;

Людмила Іванівна КАЛІНЧЕВА, колишній директор школи, ветеран управлінської праці, родоначальник педагогічної династії. Поміж інших її вирізняє творче й філософське ставлення до життя, великий друг сучасної школи й нашого журналу.

Щирі сердні наші вітання всім ювілярам!
Зичимо широко вам, дорогі колеги,
щоб спокій і мир панували в родині,
незгоди втікали,
а люди за щирість завжди цінували.
Щоб щастя всміхалось при кожній годині!
Хай здоровиться вам й мріється ще многі літа!